

Lapszámunkat az égi és földi nőt, anyát ábrázoló képzőművészeti munkák reprodukcióiból válogattuk. Az összeállítást Oláh Katalin Kinga gyűjtötte, részben fényképezte is.

SZEMHATÁR

- 3 | Rosonczy Ildikó: *Fél szárnyal nem lehet repülni*
- 4 | Csorba Piroska: *Isten darabjai*
- 5 | Báger Gusztáv: *Változások*
- 6 | Marosi Gyula: *Végül*
- 9 | Szabó Fanni: *Felcímkezett bolygók; Kaméleon*
- 10 | Mezey Katalin: *Anya látogatásai*
- 13 | Vári Fábián László: *Húsvétjaink*
- 15 | Füzesi Magda: *Húsvétok ideje*
- 17 | Jászberényi József: *Mit mutat meg a templom, avagy a túlvilág itt van...*
- 20 | Berka Attila: *Bábel*
- 22 | Döme Barbara: *Online szerető*
- 25 | Bors Anna: *A légy halála; Szilveszterek*
- 26 | Cs. Nagy Ibolya: *A létezés képletei*
- 29 | Móser Zoltán: *„Kis dolgokat egyesség nagyra neveli”*
- 34 | Szilágyi Péter: *Szilárd világgép teremt filmet*
Beszélgetés Kántor Istvánnal
- 36 | Léka Géza: *Rettegés; Marin*
- 37 | Gróh Gáspár: *Görömbei 75*
- 40 | Ószabó István: *(Nem fáj, ami fáj)*
- 41 | Erős Kinga: *Gondolatok egy könyvsorozat indulásakor*
- 43 | Csapody Miklós: *Kincásás*
- 46 | Szegeci Kovács György: *1977-ben összegyűltünk házi imaórára; Átkaimmal*
- 47 | Lőrincz György: *A lista*

NYITOTT MŰHELY

- 53 | Zsidó Ferenc: *„Csendesen (...) a magamét”*
Interjú Lőrincz Györggyel

KÖNYVSZEMLE

- 61 | Bolla Eszter: *Képes mesevilágok*
A Magyar Napló Kiadó 2019-ben megjelent gyerekkönyveiről
- 64 | Banner Zoltán: *Bolygóközi kispasztika*
Árkossy István: A Nautilus fénye. Rozsnyay Béla szobrászata
- 66 | Péntek Imre: *Egy pódiumművész pályája*
„Jelentés a szivdobogásról”. A versmondás Piafja: Pálfy Margit
- 69 | Oláh András: *Az élet koldusai*
Shrek Tímea: Halott föld ez
- 71 | Petőcz András: *Bakonyi Istvánról szubjektíven*
Bakonyi István: Arányok és erények

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar
Írószövetség
lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
*Báger Gusztáv, Erős Kinga, Horváth Antal, Kalász Márton,
Kő Pál, Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajaim@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő, gyerekkönyvek, Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: ekler.andreaanna@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó (szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János (ügyvezető)

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-8147

Címlap- és belívterv: **Vincze Judit**

Grafikai kivitelezés: **Oláh Máttyás László**

A címlapon: **Lőrincz György**

(Fotó: Dávid Botond)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg,
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.*

Fél szárnyal nem lehet repülni

Rosonczy Ildikó

(1953, Szekszárd) szerkesztő, történész,
a Magyar Napló munkatársa, Salföldön él

A gyermek születése megneemesíti az anyává lett nőt és az apává érett férfit. Baráti körünkben több harmincas vagy már negyvenes évében járó asszony hozta világra első gyermekét a közelmúltban. Közülük néhányan az orvostudomány segítségével, és esetenként évtizedes, már-már reménytelennek tetsző, mégis kitartó és a vágyott új életért párban megvívott küzdelem eredményeként.

A közös gyermek két ember kapcsolatát megbonthatatlanná teszi. Helyettesíthető bármelyikük, de le nem váltható. Még akkor sem, ha válással, új házassággal a természet törvénye felülírhatónak látszik.

De mi van akkor, ha „nem kívánt” terhésből születik a gyermek, ha mindketten felejteni szeretnék azt a boldogságot ígérő pillanatot, amikor útjára indították? Sütő András az *Anyám könnyű álmot ígér* címmel 1970-ben megjelent kötetében félszárnyú asszonyoknak nevezi a keserves sorsú, megalázott leányanyákat. Ma ugyancsak az orvostudomány biztosít megoldást az ilyen helyzetekben, együtt a törvényi szabályozással. Persze a kínált megoldás nem feledteti az ezzel járó traumát. A nők jó része nem is vállalná a megindult élet elpusztítását, ha ott volna mellette a férfi, aki vissza-

fogná a beavatkozástól. Ők napjaink félszárnyú asszonyai.

Igaz, hogy a család hátráltathatja a karrierépítést, a szakmai sikert. Annak, akinek családja van, le kell mondania bizonyos szórakozási lehetőségek mérhetetlenül széles kínálatáról, divatossá váló utazásokról, a társasági élet egyes formáiról. A jövőre figyelve kell nagyobb gondossággal megszerveznie a mindennapi életet.

Nem muszáj szülőnek lenni. Sem anyának, sem apának. A magányos embernek azonban csak fél szárnya van, legyen az nő vagy férfi. Sokszor nem is a választás, hanem az elárvultság, a kényszerűség szüli az egyedüllétet, a társalanságot. És a gyermektelenséget.

A középkori nagy járványok keltette félelem ülte meg most a modernitás világát. A médiát uraló cinikus, magabiztos megállapítások mintha megritkultak volna. A bezártság nagy próba. Az emberi minőség próbája. Kiderül, minek van súlya, minek nincs.

Az anyákat május első vasárnapján köszöntő gyermekeket pedig avassuk be a repülés örömteli titkaiba. És közben gondoljunk az anyák mellett álló apákra is. Mert fél szárnyal nem lehet repülni.

Rosonczy Ildikó

Csorba Piroska

Isten darabjai

Csorba Piroska(1952, Szuhakálló) költő,
író, tankönyvíró, gimnáziumi
tanár, Miskolcon él

Át az időn vonulnak szépséges örök menetben
mind, akik megmaradnak:
Rimbaud fél kézzel hóna alá csapva részeg hajóját
és Modigliani Toulouse-Lautrecet gyámolítva,
s ott röpkül Leonardo szárnyas szerkezetén,
és Beethoven halvány arcán átrajzolódnak a kották,
Pilinszky cigarettáján hosszú rúd a hamu,
és Weöres verset skandál, moracinkék röpködnek körülötte.
Csak behunyom a szemem, és látom őket,
s a gyönyörűség és a kín pumpálja szívem,
mint ócska gumilabdát.
Ott lépdelnek valamennyien, akik éltek,
s akik sose halnak meg, mert bennük testté vált
a Teremtés. Isten nem csak egyetlen emberi sorsba
küldte fiát közénk, az csak próba volt, előjáték,
a föltámadás csattanó.
De ők! Mozart, az isteni gyermek, s József Attila
verseskötete lapjaiból papírforgót hajtogatva
sírdogál egy sarokban, Villon akasztófák árnyékában
füttyörész, Latinovits sínekre hajtja pihenni szép fejét,
és a tükrökben Ady tekintete összetörik.
Ők Isten darabjai mind: s kezük-szellemük nyomát
aki tudja, nem szabadul már –
csak szemedet kell behunyni, kinyitni, és itt vannak mind!
Ez kárhozatuk és üdvük: hogy sose halnak.

Tájékoztatjuk kedves barátainkat, olvasóinkat, hogy – tekintettel a koronavírus-járványra – a hagyományosan tavaszi és nyári rendezvényeink számára (a Versmaraton és társrendezvényei: a Költők futása, a HangHordozók – Énekmondók versenyének döntője, a Szavallat a sulipályázat nyerteseinek bemutatkozása, valamint az ünnepi könyvheti hajóutunk, a Hajó a vers) későbbi időpontokat fogunk választani.

Báger Gusztáv

(1938, Csörötnek) költő,
közgazdász, József Attila-
díjas, Budapesten él

Báger Gusztáv

Változások

A benső szemléli a külsőt

A reménysugár egy útvonal.
Lélek szüli, hogy bele ne halj.
A dermedt idők sűrűjében
elágazik több irányba.

A szív harmóniának látja.
A fizikai szem hiánynak.
Nyöszörög, mint egy régi dallam,
mégis: vigasztalás a bajban.

S magaddal van vitád ebben is.
Az ambivalencia körbekerít.
Beleremeg a külső célzottság.
Az egyedüllét egy elvarratlan szál.

Nem beszédben áll a hatalom.
A szellemi erő az igazi vagyon.
Nem húz le napi dagonyázás.
Mint láppocsolyák mélyén a kő: áldás.

A közjó belülré került immár.
Megint a szívbillentyűkre írtál.
Kifelé folyik a benső, akár a Fény.
A remény mézét csöpögteti az Ég.

Marosi Gyula

Végül

Marosi Gyula
(1941, Budapest)
író, József Attila-díjas

Úgy déltájban telefonáltak a munkahelyemre, hogy amint tudok, menjek, anyám bezárkózott a fürdőszobába, nem tud kijönni, dörömböl, kiabál, sír. Egy házbeli, segítőkész, szinte baráti szomszéd telefonált. A lakásba be tudtak menni, volt kulcsuk hozzá – nyolcvan felüli személy esetében, minden eshetőségre számítva, aranyat ér egy segítőkész, baráti szomszéd –, de a fürdőszobaajtó belülről zárva, nem tudják kinyitni. Hagytam csapot és papot, és mentem.

Anyám akkor már húsz éve, apám halála óta, egyedül élt. Tulajdonképpen jól elvult magában: eljárt vásárolni, fodrászhoz, főzőcskézett, tavasztájt virágokat vett az erkélyre, nyaranta egyszer, valami nyugdíjas klub szervezésében elment egy nem túl hosszú, nem távoli, nem drága külföldi autóbusz-kirándulásra. Egy Németországba szakadt, hasonló korú barátnője évente többször is haza-hazalátogatott, ilyenkor nála lakott. Nagyokat császarkáltak a városban, felkeresték a híres pest-budai cukrászdákat, elvándoroltak a temetőkbe. Mi úgy havonta egyszer, telefonos megbeszélések után, meglátogattuk, vittünk virágot, valamicskét elbeszélgettünk – nemigen volt miről. Akkoriban a televízióban dolgoztam, s mivel állandóan járt nála a készülék, gyakran olvashatta a nevemet a stáblistákon, de sosem említette meg, hogy látott volna valamit, tetszett-e, esetleg nem – e tevékenységem kapcsolatunkon kívül maradt. Hetvenötödik születésnapját egy vendéglőben ünnepeltük, feldíszített asztal mellett, fiam és az akkor már meglévő kis menyem társaságában – még némi kis merlot-t is iszogattunk, jól érezte magát, elégedetten fogadta az ünneplést. Nyolcvanadik születés-

napján hasonlóképpen gondoltuk köszönteni – immár az örvendetesen szaporodó család új tagjával, négyéves unokalányunk, az ő dédunokája társaságában –, de már nem kívánta, fárasztották őt az efféle hercehurcák.

Ez idő tájban kezdtem észrevenni, hogy lelassult. Fiatal anyámhoz képest, akinek, zsupsz-zsupsz, égett a keze alatt a munka, amolyan átlag nyugdíjas ritmusra váltott, persze már korábban is, ám ez nem volt feltűnő. Járása totyogóssá vált, s bár apróságokért, fodrászhoz le-lejárt, de már félt az utcán közlekedni. Hetente egy délutánra elmentem hozzá, bevásároltam, elmosogattam a konyhai csetres vas-tagját, felfestem a konyhakövet – mert változatlanul főzőcskézett magának, azonban már nem vette észre, ha leejtett valamit, így hát alaposan összetapicskolta. Javasoltam, befizetek neki egy ebédkihordó cégnél, akkor nem kell vacakolnia, de: „azokat én úgyse tudnám megenni.” Elkelt volna, hogy többször is menjek, akkor azonban még dolgoztam a vastag elfoglaltságú, egyre hisztérikusabb Magyar Televízióban – a rendszerváltást követően már készítették elő a helyet a magántársaságoknak, folyt a gyilkolászás. Akkoriban Zuglóban laktunk, ő Budán, egy óra volt az út oda, egy óra vissza: egyszer felvettem, mi lenne, ha elcserlélnék a lakását egy hozzánk közelebb esővel, akkor minden nap beugorhatnánk hozzá. Elképedve nézett rám: „De hát ez az én otthonom! Azt szeretnéd, hogy egy idegen lakásban éljek?” Még el is szégyelltem magam, a praktikum milyen bunkóvá tudja tenni az embert. Igyekeztem havonta egy délelőtt jelen lenni, amikor a körzeti orvos meglátogatta. A kedves doktornő

megvizsgálta, jó tanácsokat adott, és rengeteg gyógyszert írt fel neki. A jó tanácsokra bólogattam, a rengeteg gyógyszert kiváltottam.

Ez idő tájt kezdett dolgokat elfelejteni. Felhagyott addigi kedvenc szórakozásával, a kereszt-rejtvényfejtéssel – idővel félelmetes kereszt-rejtvény-műveltségre tett szert –, mert bár tudta, ki volt Etiópia utolsó császára, mi Új-Kaledónia fővárosa, hogy hívták Sissi királyné bizalmas komornáját, de nem jutott eszébe. Viszont felbukkantak meglepő, valóban felejtésre méltó dolgok: „egyszer volt egy pulikutyánk...”. Valóban: az egyik róla és kishúgáról készült fényképen – anyám lehetett úgy nyolc-, Vicuska öt éves – látható a fekete gombolyag. „Hogy hívták?” Nincs válasz. Ez már nem bukkant elő. „Egyszer részt vettünk az izraelita hitközség díszvacsoráján.” „Hogy kerültetek oda?” „Még a háború előtt.” További kérdésekre nincs válasz.

Amikor megérkeztem, észleltem, a fürdőszoba ajtaja valóban belülről van bezárva. Hangomra anyám némiképp megnyugodott. „Nálad van a kulcs... nyisd ki!” „De nem találom!” Nem volt mit tenni, vállal benyomtam az ajtót. Nem volt nehéz, a zárat tartó néhány facsavar könnyen kiszaladt az öreg ajtófélfából. Beültünk a szobába, közönyös dolgokról kezdtem el vele beszélgetni. Főztem egy teát. A konyhába menet láttam, hogy a hálófülkében ott fekszik az ágyon anyám fekete bőröndje. Később, amikor visszatettem a ruhásszekrény tetején lévő helyére, nekem is székre kellett állnom – fogalmam sincs, hogy szedhette le onnan.

Mikor már megnyugodott, közönyös hangon megkérdeztem, miért zárkózott be a fürdőszobába?

– Itt voltak a csehszlovákok. Azt mondták, holnap reggel hatra jönnek értem... Húszkilónyi holmit vihetek magammal...

Felrémlt: valamikor, kissrác koromban – ’46-ban vagy ’47-ben – anyám jó néhányszor elment, inkább -zarándokolt, mert hosszan kellett gyalogolni valamelyik teherpályaudvar külső, használaton kívüli vágányaihoz, ahol

Mihály Gábor: Születésoszlopok (részlet)

marhavagonokban laktak a Csehszlovákiából kitoloncolt családok. Használt meleg ruhát, egy tepsi piskótát, néhány üveg lekvárt, egy stanicli cukrot, mikor mit vitt magával – nekünk se volt sok. A kitoloncoltaknak ott kellett hagyniuk mindent, a házaikat, a bútort, szerszámaikat, állataikat, fejenként csak egy batyunyi holmit hozhattak magukkal: koldusként lökték át őket a határon. Marhavagonokban kellett kihúzniuk, bennük egy kemény telet is, míg a tőlünk kitelepített svábok üresen maradt házaiba beköltözhettek.

Sose vitt magával, és sose beszélt a részletekről. Ha kérdezték, kik is a pártfoltjai, azt válaszolta: távoli rokonok. Anyám nem ismerhette vér szerinti apját, születése előtt elesett az első világháborúban, vele együtt eltűnt az ő rokonsága is – a maradék nem volt sok, de kik

lehetek az addig ismeretlen, főként felvidéki rokonok? Zarándoklatai a teherpályaudvar külső vágányaihoz, kezében egy fonott kosárnyi jótéteménnyel, alighanem emberbaráti együttérzésből, keresztényi parancsolatból, esetleg honleányi kötelességtudatból fakadtak.

– De én nem megyek innen sehová. Inkább meghalok.

Motyogtam valamit, ma már nem olyan világ van, ma már... nyugodjon meg, de tudtam, ha egyszer megjelentek neki a csehszlovákok, bármikor újra megjelenhetnek. Kínomban azt találtam mondani, hogy számos igen jó csehszlovák barátom van, beszélek velük... Elintézzük a dolgot, nyugodjon meg. Úgy tűnt, hogy ez hatott, többé nem hozakodott elő a csehszlovákokkal.

Berzenkedés nélkül vette tudomásul, hogy kórházba kéne vonulnia. Fájdalmáról nem panaszkodott – különben se volt panaszkodós fajta, az örökösen nyavalygókat, mondhatni, megvetette –, de valami mély, sötét fáradtság lett úrrá rajta. Szinte fel se kelt az ágyból, és ha mégis, hálóingben, pongyolában csoszogott egész nap. Talán ő is úgy gondolta, jobb lesz neki bent: elébe rakják az esedékes gyógyszereit, kikísérik a vécére. A kórházban minden délután meglátogattam – már tehettem, kirúgott munkanélküli, szabad ember voltam. Egyetlen alkalommal nem mentem be hozzá, valami rohadék nyári nátha tört rám, be is lázasodtam – másnap mondták, az egész délutánt átsírdo-gálta. Olykor kedve támadt sétálni egyet, karomba kapaszkodva kiballagtunk a nagy ablakokkal ellátott előtérbe – kissé még a nap is besütött. Itt, az idegen környezetben tűnt fel, istenem!, hogy milyen kicsire ment össze. Beszélgetéseink során, szándékosan, hogy járassa az agyát, már én próbáltam régi dolgokkal előhozakodni. „Emlékszel, amikor egyszer apu...?” „Igen” – mondta, de egyszer sem vette fel a beszélgetés fonálát. Nyolcágys szobában feküdt, egyik délután egy hozzá hasonló korú asszonyt fehér lepedővel letakarva találtam – még nem szállították el –, anyám, szándékosan-e, vagy

valóban, nem vett tudomást az esetről. Hogy dögmeleg nyár volt, egy alkalommal vittem neki egy doboz fagyaltot, megörült neki, egy ültő – azaz félig fekvő, félig ültő – helyében megette az egészet. Kérte, vigyek máskor is – vittem. Egyszer elkapott az egyik nővér, próbáljak beszélni anyámmal, hogy egyen többet, mert alig eszik valamit. Megígértem, és a fagyaltos dobozokat gondosan magammal vittem – ha anyám fagyalton kíván élni, legyen úgy: evett ő már krumplipürét meg tejbepapit eleget. Sőhajtozott, hogy elég unalmas itt bent, egész nap alig történik valami – otthon, még ha nem is figyelt rá, egész nap járt a tévékészülék. Vettem neki egy fülhallgató kisrádiót. Az éjjeliszekrényén tartotta – harmadnap ellopták tőle. Vigasztaltam, nem érdekes, veszek egy másikat, azt majd éjjelre tegye a párnája alá. Leintett: „Nem kell. Úgyse érdekel engem már a világ.”

A fürdőszoba kulcsát csak halála után találtam meg egy, a mosógép mögé becsúztatott rozoga szappantartóban. Mellette lapult egy vékonyka, valamilyen apró kövecskés aranygyűrű is – nem is tudtam, hogy anyámnak van egy ilyenje, talán lánykorából maradt. Elrejtette, nehogy megtalálják a csehszlovákok. Mert a kitelepített magyaroknak tilos volt aranyat kivinniük az országból: lehúzták az emberek ujjáról a jegygyűrűket, asszonyok nyakából leakasztották a láncot. Azonban az ő és apám jegygyűrűje nem került elő. Pedig megvoltak – túlélve a háborús idők megpróbáltatásait, apám halála után, a vitrinben, a csecsebecsek közt, egy díszes kis fadobozban őrizte őket. A dobozka a helyén volt, de gyűrűk nem voltak benne. Bizonyára ott lapultak a már használhatatlan harisnyák kötegébe kötve, esetleg egy már penészes baracklekváros üveg alján, vagy egy virágcserep földjébe ásva – leleményesen eldugva, nehogy megtalálják a csehszlovákok. Nem voltam eléggé résen, és rengeteg öregasszonyos vacaksággal együtt kidobtam.

Történelmi veszteségeim közé sorolom az esetet.

Szabó Fanni

(1999, Dombóvár) költő, egyetemista, az ELTE másodéves hallgatója, Budapesten él

Szabó Fanni

Felcímkezett bolygók

Ipszilon alakú bottal vizet
kerestem, figyeltem
a szél mozgását, óriási
létrát építettem, minél messzebb
kerüljek a Földtől, minden apró.
A bolygó elfér a tenyeremben,
akár a cukorkák, olvadnak,
egyesülnek a házak,
ragad, amihez hozzáérek.
Zsebemből ecset kerül elő,
csíkot húzok ide, kört rajzolok
oda, ahol minden négyzetes,
újraírom a Földet, felcímkezem,
a rendben zavart keltek,
a zúrben szigorú vagyok.
A Tejútnek parancsolok,
elvisz oda, ahol rokonaim élnek.

Kaméleon

Szemgolyóm a hollóké lett.
Leperzselték bőrömről a szőrt,
fekete hálóingben térek meg
az örökálmodáshoz,
beleolvadok környezetembe.
Csontjaim helyére faágakat
tettek, mohás, száraz karókat,
porcaimat egymáshoz ütve
élesítették, fegyvert kovácsoltak
belőlem az élők ellen.

Mezey Katalin

Anya látogatásai

Mezey Katalin
(1943, Budapest)
költő, író, kiadóvezető,
Kossuth-díjas

Bekötött torokkal, lázasan aludt a kollégiumi szoba egyik emeletes ágyán, a felső ágyak egyikén, amikor megjelent mellette az édesanyja feje.

– Beteg vagy? – kérdezte. Felriadt a hangjára. Felült, hunyorogva nézett rá, csodálkozott, hogy itt van, de egész pontosan fel sem fogta, hogy ez miért is különös?

– Fáj a torkod? – kérdezte anyja. Bólintott. – Voltál orvosnál? Kaptál valami gyógyszert?

Megingatta a fejét, egyszerre válaszolt mindkét kérdésre.

– Gyere haza! Ilyen körülmények közt nem csoda, ha beteg valaki – körbeintett a szobában.

A keskeny kollégiumi hálóban négy emeletes ágy volt, a két hosszabb oldalon kettő-kettő. Közöttük egy székekkel körülvett asztal. A székeket alig lehetett kihúzni az ágyak miatt, de úgysem szoktak egyszerre mind a nyolcan az asztal mellé telepedni. Sőt, nem emlékezett rá, hogy valaha is mind a nyolcan bent lettek volna a szobában. Legfeljebb éjszaka, az ágyakon.

– Nem jövök – válaszolt a lány, és a nyomaték kedvéért visszafeküdt.

– Mit csinálsz ezen a nyomortanyán? – fakadt ki az anyja elkeseredetten. – Otthon meggyógyulsz, aztán, ha annyira akarsz, visszajöhetsz.

Oldalt fordulva, épp egy magasságban volt a feje az anyja fejével. Intett, hogy nem megy.

– Gyere haza velem – ismételte meg az anyja mérhetetlen szomorúan.

– Majd... ha meggyógyultam... eljövök – mormogta. – Most nem megyek sehova.

Nyilván, anyja nem tudta, hogy mekkora szerencsével jutott ehhez a kollégiumi ágyhoz,

és hogy sokkal jobban ragaszkodik hozzá, mint-hogy akárcsak ideiglenesen is itt hagyja.

– Szedsz valami gyógyszert?

Bólintott. Előző nap vett a patikában egy levél kalmopyrint.

– Gyere haza... hallod? – ismételte az anyja, de ő megint csak ingatta a fejét.

Behunyta a szemét, talán egy percre el is aludt, mert mire újra kinyitotta, az anyja már nem volt az ágya mellett. Felült, körülnézett, de sehol nem látta télikabátos, fejkendő alakját.

Hirtelen abban sem volt biztos, hogy tényleg itt volt-e.

Különös, de erről a látogatásról később sem, sohasem beszéltek. Sem az anyjával, sem senki mással. Évtizedek múlva gondolkozott el először azon, vajon hogy találta meg az anyja? Egyáltalán, hogy jutott eszébe a kollégiumban keresni őt ezen a hideg, januári délelőttön? És hogy találta meg a sok közül pont azt a második emeleti hálót, amelyikben lakott, amikor a neve akkor még nem szerepelt a lakók listáján? A kérvényt már benyújtotta, de választ még nem kapott, így még a portások sem tudtak róla. Gondja volt rá, hogy ne is tudjanak, lehetőleg sem hazajövetelkor, sem elmenetelkor ne találkozzon velük. Afféle illegális lakó volt.

Szerencsére a portások nem mutattak nagy érdeklődést a diákság jövés-menése iránt. Nem is lett volna értelme, mert az alagsorban levő menzát ugyanazon a bejáraton át lehetett megközelíteni, mint a kollégiumi hálókat, és ezen a menzán étkezett két-három egyetem és főiskola diáksága. Háromszor naponta, reggeli, ebéd- és vacsoraidőben akkora volt a forgalom,

hogy a bejárati lengőajtó állandó mozgásban volt. Aki a menzára ment, az a lépcsőházban lefelé kanyarodott, aki meg a hálókba, az felfelé vette az irányt. Ezt viszont a portásfülkéből nem tudták követni. Így lehetett annak a már említett emeleti ágynak az illetéktelen használója, miközben hivatalos „tulajdonosa” vizsgaidőszakra hazautazott. Annyira, hogy még vizsganapokon sem nézett be a kollégiumba, legföljebb a menzára, ahol étkezések idején mindenkit megtalálhatott. Évfolyamtársak voltak, akkoriban barátnök is. Nemcsak az ágyat kapta tőle kölcsön átmenetileg, de megkapta a menzajegyeit is, abban a reményben, hogy ha jól sikerülnek a vizsgái, az ösztöndíjából februárban mindent kifizet.

Anyja az első és a második emelet összes hálójába benyitott volna, míg csak rá nem talált? Ma is nehéz elképzelnie ezt a büszke, magabízó asszonyt, amint otthonról minden bejelentés és búcsú nélkül eltávozott lányát keresi a behemót épület megszámlálhatatlan hálójában, sorra vizsgálva az összes ágyat, hát ha az egyikben rátalál. Egyáltalán hogy találta ki, hogy vizsgaidőszakban, délelőtt pont a kollégiumi hálókban próbálja megkeresni a lányát? Hiszen ilyenkor minden egyetemista a város valamelyik könyvtárában tanul, vagy vizsgáztatásra várva idegesen sétál az egyetem folyosóján az éppen esedékes tanár ajtaja előtt.

Mégis megtalálta. Látta, hogy torokgyulladással fekszik az emeletes vaságyak egyikén a jellegzetesen semmirevaló, vékony kollégiumi vattapaplan alatt.

Mégis, ahogy jött, egyedül kellett elmennie.

Any tanácstalan arca ma is előtte van, bármi rövid és álomszerű volt is a megjelenése, majd eltűnése. Megtört, kérdő tekintete, a kisírt szempár, ahogy felnéz az ágyára, felejtethetetlenül beleégett az emlékezetébe, ha jobb belátásra nem is tudta bírni.

De hát ennyire elvetemült volt? Ennyire nem tudta felfogni, mit tett anyjával és apjával, ami-

kor tizennyolc és fél év után egyetlen búcsúszó nélkül rájuk csukta az otthoni ajtót?

Óhatatlanul felötlik benne anyja egy másik, különös látogatása is. Jó fél évvel a kollégiumi történet előtt, augusztusban részt vett egy kéthetes társasutazáson. Az NDK-ba mentek vonattal, a kettéosztott Németország keleti, szocialista felébe. A jól sikerült érettségét követően kapta a szüleitől ezt a jutalmat.

Történt, hogy míg ő az Északi-tenger partján nyaralt, anyja – a barátnöje kíséretében – merész látogatásra szánta el magát. Egy kora délelőtti órán felkeresték a lány udvarlóját.

Diákszerelem volt, ha a fiatalember már nem is volt diák, mert nemrég félbehagyta egyetemi tanulmányait. Csak akkor találkoztak, ha neki valami okból be kellett mennie a városba. Budáról akkoriban ritkán járt át Pestre, ha mégis, olyankor levélben tudatta a fiúval, aki válaszlevelében megírta, hogy mikor és hol várja majd. Alkalmat a találkozásra főként a lány felvételi vizsgái szolgáltattak, volt belőlük néhány azon a tavaszon, így áprilisi megismerkedésük óta havonta egy-kétszer láthatták egymást. Levelet viszont gyakran váltottak, szerelmük főként ezekben a levelekben öltött testet.

Nem tudta, hogy vajon az anyja kezdettől elolvasta-e a leveleit, vagy csak akkor vetemedt erre, amikor ő már elutazott? De maga a sűrű levélváltás ténye is beszédes lehetett a szülei számára, és anyja látogatásához valójában elég információt nyújtottak a tanulóasztala fiókjában gyülekező, feladójuk nevével és pontos címével ellátott borítékok is. Így hát, az Északi-tenger partjáról hazaérkezve, az első reggelen, amikor ketten maradtak a lakásban, bejött hozzá az édesanyja, és szinte ünnepélyesen bejelentette, hogy amíg odajárt az NDK-ban, ő bizony a barátnőjével együtt meglátogatta lakásán a lány udvarlóját.

Először nem is értette, hogy mit mond. Aztán meg nem akart hinni a fülének. Tudta a fiú címét, de tizenéves budai kislányként Pestet

alig ismerte, nem érdekelte, hogy van-e, hol és merre van az a kerület, melyik az a bizonyos utca, ahol a fiatalember lakik, nem hogy a lakására feljárt volna. Hogyhogya megelőzve őt, az anyja felment hozzá? Ráadásul nem is egyedül, hanem egy „tanú” kíséretében?

Ekkor az anyja öntudatosan közölte, azért ment, hogy megmondja a fiúnak, az ő szerény koszt pénzéből nem futja abortuszra.

Erős kattanást hallott, mintha a fejében megálltak volna, sőt, eltörtek volna a kerek. Anya emelt hangon tett kijelentését nem tudta, sehogy sem akarta felfogni.

– Ezt mondta neki? – nyögte ki végül hideg-lelősen, és felcsuklott a torkából a zokogás. A heverőn ülve, falhoz támasztott fejjel csuklott-zokogott estig, majd hogy belealudt a sírásba, másnap reggel újakezdte.

Anyja időnként benézett hozzá, ijedten és türelmetlenül mondta, hogy hagyja már abba, mit bög, nem történt semmi tragédia.

– De, történt – zokogta.

Aztán mégiscsak abbahagyta a sírást. Anya már szólni sem mert hozzá, úgy kerülgette, mint a hímes tojást. A család többi tagja is kímélte, de ha mégis kérdeztek valamit, ő akkor sem válaszolt. (Ma is kérdés számára, hogy az apja vajon tudott-e a dolgról.)

Egyre az fájt a fejében, hogy mit gondol most róla a fiú? Akit szeretett, akinek megengedte, hogy megcsókolja, akihez szeretett odabújni, de akinek a simogatását csak berzenkedve tűrte, pofákat vágva, viccesen eltolta magától a kezét, ha az érintése túl bizalmas volt. És akkor az anyja egyszer csak megjelenik abban az általa sosem látott, nyavalyás kis albérleti szobában, ráadásul egy tanú kíséretében. Nyári kora délelőtt, amikor a fiú még szinte fel sem ébredt, és csak a házinéni erőteljes kopogtatá-

sát és kaján kiáltását követő ajtónyitásra ugrott ki az ágyából, türelmet kérve, amíg felöltözik. De anyját ez sem riasztotta vissza, megvárta, hogy elkészüljön. Valószínűleg le sem tudtak ülni a szűk cselédszobában, de azért elmondta, amiért jött, a jó előre kigondolt mondatot, amivel sokat megélt, képmutató cafkává alázta a saját lányát. Majd, mint aki jól végezte a dolgát, sürgősen elhagyta a terepet.

Egyszer találkozott még a fiúval. Kevés szó esett köztük az ominózus látogatásról. Ő sajnálkozott miatta, barátja pedig, akivel addig órákat beszélgettek a Duna-parton üldögélve, aki a lány összes felvételi vizsgáját készségesen végigvárta, csak hogy utána együtt kószálhassanak a poros és emberekkel teli pesti utcákon, aki húzódozásait megértően, nevetve tűrte, és késznek mutatkozott, hogy kivárja, amíg barátnője magától öleli őt magához, most elszánt és rámenős volt. Már rég indulnia kellett volna haza, de azért sem engedte el. Átkísérte Budára, késő estig valamelyik park szélén, egy villanylámpa alatti padon ültek egymás mellett, egyetlen szó nélkül, elkeseredetten. Végül a férfi is belátta, hogy nincs mire várnia. Ő lesújtva, viszolyogva, de megkönnyebbülten szállt fel egy villamosra, volt barátja pedig gyorsan hátat fordított, és átment a túloldalon lévő megállóba. Nem írtak egymásnak több levelet, nem beszéltek többet még telefonon sem.

Bekerült az egyetemre, naponta bejárt Pestre. Sokszor ráismert azokra a helyekre, amelyeken a fiúval is megfordultak már, sőt, egyszer egy ház oldalán felfedezte annak az utcának a nevét is, ahová a leveleit címezte. Sokáig fájt miatta a szíve, de egy évtized is eltelt, amikor legközelebb, véletlenül összefutottak. Két, kicsit zavarban lévő, egymástól gyorsan elkészülő idegen.

Vári Fábán László
(1951, Tiszaujlak) író, költő,
műfordító, folklorista,
Babérkoszorú díjas

Vári Fábán László

Húsvétjaink

Megölték! Megölték! – siratja a vadgalamb azóta is, egyfolytában az ember Fiát. Elsírta magát azon a nagypénteki reggelen a mimózalelkű gyermek is, de hamarosan rátalált a vigasztalás. Fel fog támadni az Úrjézus, hamarosan itt a Húsvét – hallhatta szavahihető felnőttek szavát, s a hír megerősítéseként édesanyja félrevonva, versre kezdte tanítani. – „Én kis múzsa, gyenge rózsa, nem járok még iskolába”. Na, mondjad utánam. – Anyu, de mi az, hogy múzsa? – kérdi a gyerek. – Ne törődj vele, csak mondjad utánam. – S ő engedelmesen ismétli: – „Mégis tudom azt a rigmust, ma támadt fel az Úrjézus.”

A házban nagy a sürgés. A vándlingban két nyakaszegett tyúkra esik tekintete. Amikor ráöntik a forró vizet, nehéz, émelyítő szaggal telik meg a konyha. Gyomra a levegőre kényszeríti, meg itt amúgy is csak útjában van a felnőtteknek. Az udvar hátsó részén füstöl a kemence, de annál sokkal érdekesebb, hogy a ház előtt összeverődött kisfiúk emelkedett hangulatban fogadkoznak, hogy hány hímet is fognak a locsolkodással összeszedni. Otthon ő is megkapja az ibolyavizes kisüveget. Apja arra tanítja, hogy locsoláskor kissé be kell fogni a száját, mert másként hamar elfogy. S elérkezik a Feltámadás napja. A házak lakói megindulnak a harangok szavára. A két katolikus templom előtt minden jóval megrakott, hímzett kendőkkel takart kosarak várnak a szentelésre. Ha megtörtént, sugárzó arccal emeli fel mindenki a magáét, s indulnak haza, hogy a böjti napok után áhítattal szegjék meg a pászkat, a sonkát, vegyék magukhoz a megérdemelt boros poharat. Húsvét hétfőjének reggelén

hímes tojások lefejtett héja jelöli a locsolkodó fiúcskák útját. A repedt héjú piros tojást nem muszáj hazavinni, útközben is jó étvággal megehető. De hát mennyit lehet abból enni? Negyednap az ünnepi, bőséges maradékból nagymama nagy adag rakott krumplit készít. Ha jut bele a húsvéti főtt kolbászból is, még jobb ízzel fogyasztható.

Évek múltával már a süldő legénykéek karéjában, hétfő délután kezdődik a locsolódás. Nagypapa figyelmezteti: – Ha borral vagy mással kínálnak, ne igyál sokat. Vigyorgásig lehet, okádásig csúnya dolog lenne. – Ekkor még nem is sejti, milyen nehéz azt megtartani, de egy kislányra gondolva, akit először készül otthonában meglátogatni, tartható az intelem. Amikor a szobában egymással szemközt ülnek, torzába tolult szívvel csak annyit kérdez tőle, hogy az a nagyobb fiú, aki az iskolában gyakran legyeskedik körülötte, volt-e már locsolódni? – Ó, az ne is jöjjön – feleli a szép szalagos hajú, s ettől megnyugszik valamelyest a fiú zaklatott lelke...

Majd fél évszázaddal később, amikor a rendszert váltott, lelkifurdalástól szédelő Közép-Európa a feltámadás ünnepére készül, Budapestről hazafelé tartva, barátaitól búcsúzokodva megkérdezi: – Ti hogyan fogadjátok majd az ünnepet? – Lemegyünk a kis vidéki telkünkre, ott húsvétolunk – mondja a feleség. – Az a kis Pilis-széli telek ismerős. Réges-régi, revesedő faházikó áll a közepén. A tavaszi-nyári kerti munkák, vagy szüret idején akár éjszakára is meg lehet húzódni benne, a fák árnyas alja szalonnasütésre egészen kiváló, de hogy a keresztény világ legjelentősebb ünnepét itt töltse egy

nem teljesen hitetlen, értelmiségi család, ahhoz ez a hely méltatlan. – Igen, az bizonyára nagyon jó pihenés lesz – feleli mégis arcára erőltetett mosollyal, miközben lelkében hirtelen támadt forgószél rombol, s ki is veti ki belőle az oktalan kérdést: – És ha itthon maradnátok, a szép tágas pesti lakásban nem lenne jobb? – Azt már nem! – feleli ingerülten a ház asszonya. Majd jönnek csapatostól, becsöngetnek a mindenféle gyerekek, felnőttek, hogy locsolkodjanak, aztán meg csak a pénzt várják. – Az utazni készülő elkomorodva bólint. Akár igaza is lehet az asszonynak, valóban nem veti fel ezt a családot a jómód. De hogy idáig jutott a világ, azt nem könnyű feldolgozni.

Hazatérve aztán, családjában körében rátalál a nyugalom. Isten vidéki hajlékát megtöltik a máskor lótotó-futó, ám a jeles alkalomra megpihenő, ünneplőt öltött emberek. A nagyéneket még magasra emelt tekintettel fújják, de az igehirdetés alatt mélyen meghajtják fejüket. Egészséges büntudat lesz rajtuk úrrá, s ebben az állapotban készülnek az Úr testének és vérének befogadására, várnak alázattal a feltámadott Krisztustól nekik is kijáró feloldozásra...

Húsvét közeleg ismét. Áprilisnak eszébe sem jut most bolondozni, az alkalomhoz illő méltósággal ragyog. Aminek zöldülnie kell, az levelet bont, a virágok rendelt idejük szerint nyílnak, de valami még sincs rendben. Vírus öfelsége takarításba kezdett, s a közterületek Kárpát-medence szerte kiürültek. Sajtóhír teszi szóvá, hogy Beregszászban a kóbor kutyák is eltűntek az utcákról, de az még csak hagyján. Mumbai, Bukarest, Budapest, Róma, Párizs és New York utcái szintén konganak, mintha valami intelligens, zajtalan és felmérhetetlen kimenetelű atomháború ereszkedett volna az

emberiségre. A gyengék félelme és a bátrabbak bizonytalansága alakítja most a napokat, teszi rapszodikussá a megszokott életritmusokat. Ki képes erre a helyzetre cáfolhatatlan magyarázatot adni? Pilinszkynek lehetnének rá méltó szavai, de ahogy cigarettája füstjét, az ő rendkívüli értelmét-lényét is rég magába fogadta az egyetemes szellemvilág. Hát akkor hová forduljon az ember?

„Ne féljete!” Valamikor – a „legragadozóbb hatalom” regnálása idején – ezzel a bibliai tanáccsal erősítette a keresztény világot II. János Pál, a Szent. Rendben van, Uram, nem félek. De ha kilépek az utcára, s ott véletlenül elköhíntem magam, miért áll meg mindjárt a legközelebbi járókelő, miért szikrázik felém gyanakvó szeme? Tudom: ő a tanács ellenére fél. Ha családom férfi tagjaival találkozom, nagy elővigyázattal csak öklünket érintjük össze. Nyugtass meg, Istenem: az egymás felé nyújtott kezek együttes hossza, ugye kitesz másfél métert? Mert többek között erre intenek a tanult, védelmünkre rendelt, fehér köpenyes an-

gyalok, miközben – tudjuk – ők is telítettek a félelemmel. Ha nem így lenne, nem lehetnének felelősségük teljes tudatában, de mert embertársaik gyógyítására tettek esküt, az ő arcukat messze elkerüli a remegés. Tudnunk illene: ők egy kaszttal fölöttünk valók, s erejüket jórészt annak hitéből merítik, akinek most a feltámadását várjuk. Várjuk, mert azt a bizonyos rigmust vétek lenne elfeledni. Ha ezzel egyetértünk, ne keseregjünk többé. Emelje fejét bennünk a remény, és mosolyogjunk egymásra – akár az arckötő alól is.

Kun Éva: Fényünnep

Füzesi Magda

(1952, Nagybereg)

költő, író, Sülysápon él,

József Attila-díjas

Füzesi Magda

Húsvétok ideje

Virágom, virágom,
tavasz akar lenni,
de az én szívemet
nem gyógyítja semmi,
dúdolod egy kőnek
Húsvét másodnapján,
dúdolod egy fának
halálod óráján.

Na, így na,
rakod össze magadban
egy régi ünnep mozaikjait,
bimbózó nőiséged idején
kiálltál a kapuba,
lested,
merre járnak a legények
körbe-karikába,
leskelődtél az öt ujjad mögül
szégyenlősen,
és ha nem álltak meg
a híd mellett a fiúk,
utánuk szóltál
gyenge madárhangon:
Itt is van lány, itt is van lány...
Anyád meg,
odabent a földes konyha asztalánál
számolgatta
a fonott kosárban
a hímeseket:
már csak öt van, de
még a Géza unokájának is kell adni,
meg a hentes fiának,
hogy az apja
bővebben mérje
azt a fél kiló húst,
se sütet, se főzet,

ez a lány meg
boldog-boldogtalannak
kínálgatja a tojásokat, szegény,
hogy valami öröme legyen.

Most
itt ülsz,
kapukon és hidakon belül,
a tavaszi szél
zörgeti az ablakodat,
jön a vírus, jön, megszagol,
mondanád is, nem is, hogy
itt is van egy öregasszony,
de inkább elrejtőzöl
az összetákolt kis világban,
és számolgatod,
hány hímes év maradt még
abban a fonott kosárban...

Józai Zsolt: Vágyódás

Jászberényi József
(1972, Budapest), irodalom-
történész, kultúrtörténész,
Szentendrén él.

Jászberényi József

Mit mutat meg a templom, avagy a túlvilág itt van...

„A templom az Isten háza, és az örök élet kapuja, küszöbe. Ezen keresztül jutunk az örökkévaló hajlékba. Az imádság háza és a község jóra valósságának forrása, ahonnan Isten áldása fakad itt és odaát. Keressétek is, hogy lelketekkel benne lakjatok. Boldogok, Uram, akik a házában laknak.”

(Mindszenty József)¹

„Semmi sincs, ami a példát, a konkrét tény pótolná. Hiábavaló lenne a szent tér struktúrájáról értekezni, ha nem mutatnánk meg konkrét példák, mi-ként hoznak azok létre ilyen teret, és miben különbözik ez minőségileg az öt körülvevő profán tértől.”

(Mircea Eliade)²

„Akinek van füle a hallásra, hallja meg!”
(Márk 4,8)

Mindannyian emlékszünk arra a szívszorító estére 2019 áprilisából, amikor máig ismeretlen okból kigyulladt a párizsi Notre-Dame-székesegyház tetőszerkezete. Másnap egy magyar kereskedelmi rádió riportere felhívott, és megkérdezte: „mi veszett el ezzel a tűzzel?”

Az itt olvasható rövid esszé 2019-ben megjelent, „Roma est patria omnium”. Róma templomai, avagy a szakralitás feltámadása a szimulákrumok temetőjében című könyve első fejezetének átdolgozott, történeti példával bővített változata.

- 1 A táti hívekhez plébániájuk kétszáz éves fennállásának ünnepén. In: Egyházam és hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I. Esztergom, 1991. 240.
- 2 Mircea Eliade: A Szent és a Profán. Helikon, Bp. 2014. 11–12.

Minden bizonnyal csodálkozott, s talán sok hallgató is, amikor azt mondtam, hogy nem az egyes művészettörténeti és/vagy vallástörténeti értékek, tárgyak az igazán lényegesek, hanem a megszentelt tér. A tér, amelyet az emberek imái kilenc évszázad alatt erősítettek meg – az a klíma, amely kiemel minket a körülöttünk, a 21. század elejére mindenhol uralkodóvá váló, nem-valóságos létezők, a fogyasztói társadalom gyorsan romló és cserélődő látszat-tárgyainak, szimulákrumainak (Baudrillard) világából, és az élet-halál valós tereibe, a valódi, örök létezésbe emel.

A templom szó latin eredete is erre utal: a *temno*, *temnere* kifejezés a „kihasítani”, „kivágni”, „elkeríteni”, „elkülöníteni” jelentésekben ismert: azaz a templom létrehozói kiemelik a profánból, a szimulákrum-világból az embert, hogy a szakralitással találkozhatson.³ Ez

- 3 Adamik Tamás így ír erről: „A római vallás szerint a templom *res sacra*, amely a profán használatból ki van vonva. Th. Köves-Zulauf szerint: „A templom a *temnere* ‘kihasítani’ igéből származik, és szó szerint ‘kihasítást, kihasított terület’-et jelent. Ez az elnevezés a templom bonyolult alapítási szertartására utal. Ennek a szertartásnak az elvégzése az augurok feladata volt, és abból állt, hogy a templom helyét a határvonalak pontos megjelölése formájában kihasították a környező területből; ezt követte kellően megfogalmazott verbális formulák elmondása révén a kihasított rész megszabadítása mindenféle előző szakrális igénytől és kötelemtől, melyek a jövő templom területét esetleg terhelték. A templom felépítését követte a *dedicatio*. A *dedicatio*s formula tartalmazza a templom statutumát, azaz a templom törvényét (latinul *lex*), mely a templomban

a legkevésbé sem azt jelenti, hogy a szakralitás nincs jelen a templomon kívüli, mindennapi életben, egyszerűen fogalmazva: Istennel és/vagy az istenivel elvileg bármikor találkozhatnak, hogy az Istennel való személyes és közösségi dialógus megtörténhessen. Sőt, újra fontos hangsúlyozni, hogy ezek a terek voltaképpen nem utánezatai, szimulákrumai a „túlvilági” tereknek, hanem – ahogy Mindszenty József idézete mondja – az örökkévaló kapui, amelyek hierofániáit (a szentség történéseit) átélve, valóban megtapasztaljuk az örök jelenlétét és üzenetét is. Földi mennyországok tehát.

A templom bejárata és küszöbe ebben a tekintetben különös hangsúllyal bír. Ahogy Mircea Eliade fogalmaz ugyanezen könyvében: „A hívő ember számára ez a templom más térben áll, mint az utca, amelyben található. A templombelsőbe vezető ajtó arra utal, hogy itt megtörik a térbeli folyamatosság. A két tér között emelkedő küszöb a két létezési mód, a profán és a vallás közötti szakadékot is jelzi. Egyszerre az a korlát, választóvonal, határ, amely a két világot elválasztja, és az a paradox hely is, amelyen a két világ találkozik, és amelyen létrejöhét az átmenet a profánból a szakrális világba.”⁴

Róma és környéke templomaira különösen igaz ez a szakrális klíma, hiszen sok évszázad egymásra épülő bölcsessége, tudása hozta és hozza létre ezeket a szent helyeket, s a templomok máig is épülnek, változnak, csodás, szerves folyamatban a korábbi évszázadokkal. Róma templomaiban nem egyszer 16–18 évszázad

bölcsessége gyűlik össze, amely tiszteletet parancsol a szakrális terekre érzékeny, fogékony vándor számára, de akár a profán utazónak is, aki nem tud, vagy nem akar tudni a szakrális dimenziókról: fényképez, közösségi médiában megoszt, csodálkozik és gondolkodik a számára furcsa, távoli, szellemi komfortzónáján kívül eső terekről, de látja, hogy ezek a helyek messze túlmutatnak saját, rövid életén.

Róma templomaiban azonban nemcsak a belső tér a fontos, hanem lényeges az átlépés helye is: a küszöbök, a kapuk, a bejáratok szerepe. A nyüzsgő, hárommillió város folyamatos, állandó tengerzúgásra emlékeztető, mély moraja, a közlekedés váratlan zajai, illetve az Isten csendes lakhelye közötti tér valóban két világ határán áll, védvén a szentet a profántól.

A Santa Maria degli Angeli e dei Martiri templom Róma legforgalmasabb pontjától, a Termini pályaudvartól nem messze, kisebb sétányira fekszik. A római keresztény bölcsesség a 16. században Diocletianus termáinak romjait alakította át szent helyé, ahol a hatalmas térben Istennel személyes dialógust lehet folytatni. Ehhez azonban mindenképpen egy kapun kell átmennünk. Mi, 20–21. századi hívő emberek joggal panaszkodunk arra, hogy a műanyaggal elárasztott, „als-ob” világunkból egyre inkább hiányzik a szakralitás fenségessége, és hajlamosak vagyunk a dicső és fényesebb múltba merengeni, avagy a távoli jövőbe vetni bizalmunkat – s magunkat törpe kor törpe gyermekeinek gondolni. És miközben vigyázó szemeinket messzire vetjük a jelentől, nem meglepő, hogy éppen azt hagyjuk ki, ami életünk leglényegesebbje volna: az aktuális pillanatot. Ha meglátjuk ezt a római templomot, bizonyára sokat merengünk azon a csodán, hogy egy profán helyből hogyan és miért született szakrális, és azt is alaposan tanulmányozzuk, hogy mely korszak mit ajándékozott a templom teljességéhez – Houdon csodás Kölni Brunó szobrától a csillagászati ábrákig, egy kínai művész ajándékozta Galilei-szobortól

végzendő kultusznak minden részletét szabályozza”. Mivel tehát a templom fölszentelése után szent dologgá válik, az érinthetlenség állapotába kerül. A templom viszont az a hely, ahol az ember az istenséggel találkozik, következképpen igényli az emberi tevékenységet ahhoz, hogy szerepét betölthesse.” Adamik Tamás: *A furfői Iuppiter Liber-templom szabályzata*. Antik Tanulmányok, 2002/1–2. 71–72.

4 Mircea Eliade: *A Szent és a Profán*. Helikon, Bp. 2014. 18.

a részletes templomtörténeti kiállításig, az épület hátsó részében.

De nem biztos, hogy észrevevessük a kegyelmi pillanatot, amit Isten nekünk, a 21. század elején élő embereknek adott azzal, hogy a templom bejárata pontosan a mi életünkben vált eddigi történetében a legszebbé, leggazdagabbá: ekkor, 2006-ban kapta meg ugyanis az Itáliában élő lengyel művésztől, Igor Mitorajtól a hatalmas, kétszárnyú bronzkaput, amely igazán felhívja a figyelmünket a profánból a szenthez vezető útra.

Ez a figyelemfelhívás azonban nem csak arra int, hogy a kapun belépve tisztelettel tapossuk a templom kövét, hiszen a földi mennyországban, Isten házában vagyunk. Ennél sokkal többről van szó: a jobb oldali bronzajtó a belőle kiemelkedő alakokkal az angyali üd-

vözetet ábrázolja – azaz kimondatlanul, felesleges magyarázatok nélkül is felhívja a figyelmünket arra, hogy ebben a szent térben az ember egész életére szóló üzenetet kaphat Istentől, úgy, ahogyan az angyal köszöntötte Máriát a további életét teljesen átalakító örömhírral. A templom tehát nemcsak a könyörgés, az ima, hanem az isteni üzenet helye is. A kapu másik szárnya a belőle kiemelkedő/kilépő grandiózus szoboralakkal pedig Krisztus feltámadását ábrázolja – felhívván a figyelmet arra, hogy mi magunk is követhetjük ezt az utat, de ehhez életünkben pontosan tudnunk kell a szakrális és a profán határait és különbségeit, és ismernünk kell a szakrális, örökkévaló jelentőségét. Ezt pedig számunkra a templom, Isten lakhelye, a felszentelt tér át tudja adni, ha van fülünk a hallásra...

Keresztes Dóra: Boldogasszony

Berka Attila

Bábel

Mint Charles Darwin
 táplálékláncain vergődő rovarok,
 úgy üldözendjük egymást minden pillanatban.
 Zsákmányállat a zsákmányállatot.
 Egy mindenki ellen, mindenki egy ellen.
 Rettegünk az ismeretlentől,
 gyűlöljük rettegésünket,
 és azt, aki okozza,
 a mást, az idegent.
 Folyton-folyvást félünk azoktól,
 akik nem olyanok, mint mi,
 ezért elpusztítjuk őket,
 mielőtt ők pusztítanak el minket.
 Erőszakoskodunk azokkal,
 akik nem értik, amit mondunk,
 nem értik, amit kérdezünk,
 csak bárgyún vigyorognak,
 bárgyún és kétségbeesetten,
 tanácstalanul széttárják karjukat,
 kicsit rázzák a fejüket,
 emelgetik vállukat,
 s mire tolmácsot találunk, hiába minden.
 Nem kegyelmezünk, mert nekünk se kegyelmeznek.

Ez a jövő olyan sötét, talán nem is jövő –
 ez a sötét a jövő helyett van,
 most csak ez a sötét látszik,
 vagyis nem látszik semmi.
 Ha mégis: csak a törés.
 Mindig minden egész törik,
 a töredékek törmelékeiből
 kényelmetlen, sőt fájdalmas meleg páráll.
 A pusztulás, a pusztta gőzölög,
 s ezt a gőzölgést jól ismerjük,
 már hozzászoktunk.

Berka Attila
 (1976, Budapest) költő, író,
 a Spanyolnátha folyóirat
 főszerkesztője

Kívánjuk és szeretjük e gőzt,
 e gőzölgést, a pusztaságot,
 a kényelmetlen, sőt fájdalmas pusztulást
 a töredékek meleg törmelékei
 között kúszva-csúszva-mászva.
 A belénk költözött, szünetmentes
 törés és reccsenés-roppanás közé ugró
 váratlan csendtől úgy megijedünk,
 saját árnyékunkra se merünk nézni többé,
 szemünk csukva marad,
 szemhéjunk kifehéredve szorul, zár, lakatol.

Talán mégsem késő.
 Menjünk vissza, egyeztessük óráinkat,
 és indítsuk újra az időt.
 Építsünk gátat, hidat vagy hajót,
 ha már olyan gyakori az özönvíz.
 Vagy építsünk házat borospincével,
 kemencével és medencével.
 Kórházat. Szanatóriumot.
 Népiskolát zene- és tornateremmel.
 Színházat. Stadiont.
 Kápolnát és katedrálist.
 Parkot meg játszóteret.
 Esetleg építsük be az összes zöldterületet.
 Csak hagyjuk az eget, hagyjuk az űrt.
 Az égben a levegő nehéz, és tériszony van.
 Az űrben a madár is minek járna.
 Odafent semmi nem érvényes belőlünk.
 Örüljünk, hogy idelent egy nyelvet beszélünk.
 Maradjunk e nyelvnel, e nyelvben.

Ne folytassuk a tornyot.
 Bontsuk vissza.
 Tégláit, gerendáit hordjuk szét,
 helyét szóval hintsük be.
 Mielőtt Isten észrevesz.

Döme Barbara

Online szerető

Döme Barbara
(1973, Debrecen)
író, újságíró, Budapesten él

Három hete szeretőt tartok. Úgy elmesélném a legjobb barátnőmnek, de süket, mint az ágyú, az ilyen dolgot meg nem kiabálja ki az ember, főleg nem egy nyugdíjas otthonban. Jaj, nem a lakók egyikével jöttem össze, hogy gondolják! A szeretőm fiatalabb, és mindent tud a szerelemről. Hogy eddig még nem találkoztunk? Igaz, mégis túl vagyunk már sok dolgon.

Szalvétát hajtogatok, de közben az órát lesem. Minden nap pontban hat órakor jelentkezik be a szeretőm az interneten, ott szoktunk diskurálni. Három héttel ezelőtt ismerősnek jelölt a közösségi oldalon, akkor kezdődött minden. Mióta a fiam megtanított az internet használatára, sokkal jobban érzem magam ebben a szálnalmas nyugdíjas otthonban is. Előtte unalmas volt az életem. Azon kívül, hogy bámultam a tévét, és pletykáltam, szinte semmit nem csináltam. Mióta kaptam egy számítógépet, minden más lett. Mondják is az itteni nővérek, megváltoztam. *Juci néni egészen kivirult. Nagyon ügyesnek tetszik lenni, hogy hetvenévesen megtanulta, hogyan kell számítógépezni. Ez kelle-ne a többieknek is!*, mosolygott múltkor az egyik. Ha tudnák, hogy nem az internetezéstől virultam így ki, hanem a szerelemtől... De jobb, ha nem sejtik, még megtiltanák.

Szóval, hajtogatam a szalvétát, közben hallgatom a többiek locsogását. Ez is egy olyan foglalatosság, amivel megpróbálnak lekötni bennünket. Unalmas és haszontalan, akár az origami, meg a nótakör. De mit csinálhatnék, mindenképp nem húzhatom ki magam, mert akkor kiutálnak.

Minden akkor kezdődött, amikor véletlenül sok altatót vettem be. Szinte mindig egyedül éltem. Egyszer ugyan voltam házasságban, de csak rö-

vid ideig, aztán jöttek a veszekedések, és elváltunk. Az egyetlen fiam felnőtt, megnősült, egyedül maradtam. Jól éreztem így magam, sosem voltam magányos, jöttek-mentek a férfiak, de az igazit sosem sikerült megtalálnom. Illetve egyszer igen, de az még a házasságom előtt volt. Gimnazisták voltunk, szinte gyerekek, egymásba szerettünk Gyulával. Olyan mosolya volt... Igaz szerelem volt, s mindaddig tartott, amíg Gyula az egyetem után külföldre nem költözött a munkája miatt. Nem mentem vele, pedig hívott. Később már bántam. Aztán egy nyári napon felhívott az egykori gimnazista osztálytársam: tudok-e róla, hogy Gyula meghalt? Lesújtott a hír, mert bár ritkán beszéltünk, de az igaz szerelem, valami megmagyarázhatatlan okból, mindig ő maradt az életemben.

Jucika, tegnap hallottalak énekelni, te egy östehetség vagy, vigyorog Sándor, az asztaltársam az ebédlőből. Vénember, sosem tudnék rá úgy nézni, de rendes, sokszor megnevettet. A gyerekekem apjára emlékeztet, ő is vicces fiú volt, csak nem lehetett vele együtt élni. Jucika, arra gondoltam, folytatja Sándor, miközben leül a szalvétahajtogató asszonyok közé, hogy felléphetnél a karácsonyi ünnepségen. Szavalhatnál Petőfit, mit szólsz hozzá? Mit szólok, gondolom magamban, hogy ez egy hülyeség, nincs nekem kedvem parádézni, van jobb dolgom is, mondjuk az online szeretőm. Inkább csetelek vele, mint hogy Petőfit szavaljak a giccsesen feldíszített műfenyőfa alatt a társalgóban. Amúgy meg, karácsonykor Petőfit? Nem is értem! Utálok az itteni ünnepeket, mindennek öregsza van, mióta itt élek, nekem is, beitta magát a bőrömbe, az agyamba. Attól félek, itt hamarabb meghal az ember, mint ahogyan azt a Jóisten tervezi, itt

talán már neki sincs beleszólása az ügyekbe, az igazgatónő vasmarokkal irányít mindent és mindenkit. Sándor addig nyaggat, amíg igent mondok a versmondásra, így legalább békén hagy egy időre.

Hogy mégis miért vagyok itt, ebben a nyomorult otthonban? Szóval, minden akkor kezdődött, amikor véletlenül sok altatót vettem be. Hetek óta nem tudtam aludni, elegendő lett, arra gondoltam, végre kipihenem magam. Bevettem pár szem altatót. Aludni ugyan továbbra sem tudtam, de érdekes dolgokat láttam. Az éjszaka közepén nappali fény töltötte be a szobát. Nézetem, fogalmam sem volt, mi történik. A fiam ott állt a szobában, háttal nekem. Kisfiam, szólítottam hozzá, hozzál nekem egy pohár vizet, nem bírok felkelni, bódult vagyok az altatótól! De ő nem fordult meg, nem mozdult. Gondoltam, felállok, megrázom, hátha attól észhez tér. Felkeltem az ágyról, szinte lebegtem. Odaértem hozzá, erre elindult kifelé a bejárati ajtón. Követtem. Ismeretlen helyeken vezetett, olyan utakon mentünk, ahol még soha nem jártam. Minden olyan szép volt, csillogott az aszfalt, mintha kristályból lett volna. De hiába szólítottam, a fiam továbbra sem nézett rám. Aztán egyszer hirtelen megfordult, de mire közelebb értem hozzá, szétesett a teste, majd eltűnt. Rettenetesen megijedtem. Kiabáltam, segítsen valaki, nem tudom, hol vagyok, szeretnék hazamenni. Egy postás odajött hozzám, kérdezte, ki vagyok, hol lakom. Nem tudtam válaszolni, mintha valaki megtiltotta volna, hogy bármire feleljek. Aztán a postás kivette a kezemből a mobilomat, ami nem tudom, hogy került hozzám, és felhívott valakit. A fiam pár perccel belül ott volt, kocsiba ültetett, hazavitt. Anyu, nem maradhatsz egyedül, hajtogatta, miközben a ruháimat egy kopott bőröndbe rakta. A nővéremhez vitt, ott voltam pár napot, majd behoztak ide, a nyugdíjas otthonba. Hallottam, ahogy összesúgtak a hátam mögött: nem lehet magára hagyni, demens. Hiába magyaráztam, csak az altatótól kóboroltam el, kicsit sokat vettem be,

nem hallgatott meg senki. Aztán rájöttem, ha sokáig hivatkozom a sok altatóra, végül még azt is rám sütik, hogy öngyilkos akartam lenni. Jobb, ha hallgatok.

Mindjárt vacsora, ez itt pontban öt órakor van. Mindig hideg ételt kapunk, akkor is, ha egyébként melegen finomabb. Nincs idő az újramelegítésre, mondta múltkor a konyhás, amikor panaszkodtam, hogy a pörkölt és a nokedli langyosan ehetőbb lenne. Azóta az adagom kisebb. Jobb, ha itt nem panaszkodik az ember, mert a végén még a gyógyszereit placebóra cserélik. Amúgy ezen sem csodálkoznék, kevés a hely, sok az öreg. Ráadásul egyre több olyan szobát igényelnek, amelyik extrának számít, vagyis felárat kell érte fizetni, pontosan kétféle forintot beköltözés előtt. S mivel az igény megvan rá, ezért csinálnak is ilyen szobákat. Az épületet persze nem tudják bővíteni, ezért azokat, akik nem fizetik ki ezt a plusz költséget, összezsúfolják, hogy legyen üres szobájuk a gazdagoknak. Lassan már nem tudunk lépni a mi szobánkban sem, ahol az eredetileg tervezett két ágy helyett most már három van. De tudják, panaszkodni nem szabad, mert a végén még az én helyem is hamarosan megürül.

Mióta online szeretőm van, jobban figyelek a vonalaimra. A hideg tükörtojást kenyér nélkül eszem meg ma este is. Húha, nagyon elment az idő, sietek, bekapcsolom a gépet, nehogy lekéssek a randiról. Mindig úgy izgulok, mint egy kamasz. Kicsinosítom magam, ami tulajdonképpen teljesen fölösleges, mert úgysem látjuk egymást, hiszen csak írogatunk. Küldött magáról fotót, nagyon jóképű, valakire kicsit emlékeztet, csak nem tudok rájönni, kire. Biztos valamelyik színészre, régen sok filmet néztem, de megkoptak az emlékeim. Úgy hatvanéves lehet, vagy kicsit kevesebb, nem tudom, nem mertem megkérdezni tőle, nehogy visszakérdezzen. Még kiderülne, hogy én jóval öregebb vagyok. Persze, ő is kért tőlem képet, küldtem is, de jó húszéveset. Akkor még bombaformában voltam, karcsú derék, kerek, feszes mellek, szép

hosszú, barna haj. Kapós voltam, mit tagadjam. Egyébként az otthonban most is az lennék, de nem érdekelnek engem a vénemberek.

Jelez a gépem, hogy bejelentkezett a pasim. Így hívom: a pasim, persze csak magamban, de ez mindig jobb kedvre derít. Jövök már, mondom, mintha hallaná. Felnyitom a laptop tetejét, már ott villog az első üzenete. *Írtam neked valamit*, mondja, és begépel egy kis négysoros versikét: „Mesés álmat fröcskölt szemembe az éjszaka, / ketten ültünk a szívem jobbik oldalán, / szerelemről dalolt egy öreg bagoly, / kanalak lógtak a mosolygó fán.” Olvasás közben kicsordul a szememből a könny. Ezt tényleg nekem írta, csak nekem? Istenem, ez sokkal jobb, mint a szerelmeskedés, állítson bárki bármit. Ráadásul ez a kis versike tele van titkos üzenettel, mint például a kanál. Még a legelején tisztáztuk, hogy mindketten nehezen mondjuk ki a szerelem szót, ezért kitaláltuk helyettesítőnek azt, hogy: kanál. Azóta van nálunk: *kanállak* és *kanalam* kifejezés is. Most is fülig szalad a szám, ha erre gondolok. Nem hittem, hogy valaha is érezhetek még így hetvenévesen. Sok-sok szívecskét küldök cserébe, hogy érezze, mi történik most velem. Megint eszembe jut Gyula, az első és egyetlen szerelmem, hogy ő volt az, aki a gimiben verseket írt nekem, s ezzel végképp levett a lábamról.

Mivel a szobatársaim megjöttek a vacsorából, a gépemmel együtt bevonulok a fürdőszobába, nem akarom, hogy lássák, mit csinállok. Mert azt elárulhatom, nem csak mosolygok, miközben a pasim írogat. Jaj, most is belepírulok a dologba. Képzeljék, rávett az online szerelmeskedésre. El sem merem mondani, hogy megy ez, de maguk fiatalok, biztosan tudják. A testem ismét életre kelt, a lelkem szárnyal, és annyi energiám van, hogy ötszáz szalvétát összehajtogatok, míg mások százat. Azóta a nótakörben is leéneklek mindenkit.

Beszélgetünk most is mindenféléről, hogy milyen volt a napunk, persze én nem mondtam el neki, hogy nyugdíjas otthonban élek, így azt

lódítom, ma kertészkedtem, aztán verseket olvastam. Ő is szeret kertészkedni, válaszolja, majd együtt is csinálhatjuk, ha végre találkozunk. Így lesz, írom neki, és mögé teszek egy mosolygós jelet. Elmeséli, hogy ma meglátogatták a lányai és az unokái, ő meg főzött nekik ebédet, pörköltet nokedlivel. Na, még ez is, gondolom, bár az biztosan nem volt hideg, mint a miénk. Mesélem neki, hogy fogyókúrázom. *Nekem szeretnél tetszeni?*, kérdi, persze ő is mosolygós fejjel. *Én így is kanállak*, írja, most szívecskét tesz pont helyett a mondat végére. Aztán megkérdezi, csinálhatjuk-e azt, amit a múltkor, mert szeretne ismét örömet szerezni nekem. Legyen, mondom, és az illendőség kedvéért egy pirulós arcocskát küldök az üzenetem végén. Ahogy egyre szaporodnak a sorok a kijelzőn, úgy uralkodik el rajtam a vágy. Aztán hirtelen minden elsötétül.

Mentőautóban ébredek, valaki a nevemen szólít. *Magához tért*, mondja, mosolyog. Gyenge vagyok, szólni sincs erőm, nem tudom, mi történt velem. Emlékszem, hogy épp a pasimmal beszélgettem, aztán minden elhomályosult. Most is valami furcsát érzek, tágulni kezd a mentőautó belseje, valaki ismét felém hajol, de jóval távolabb van, mint imént az orvos. Megismerem, ő a pasim, az online szeretőm. Hogy kerül ide? Mosolyog, arcomat a két tenyere közé fogja. Megcsókol. Olyan ismerős minden. Behunyom a szemem. *Jucus*, szólít egy hang. Igen, Gyula hangja, az én Gyulámé. Kinyitom a szemem, még mindig a pasimat látom, aki Gyula hangján beszél hozzám. *Gyula, te vagy az?*, sóhajtom. *Bólint, hát nem tudtad*, kérdezi, *nem sejtetted, hogy minden este velem beszélgetsz?*

Ismét behunyom a szemem, érzem az ismerős illatot, amit a gimiben, amikor először csokolóztunk, látom Gyula jellegzetes tartását, ahogy kicsit meggörnyedve jön felém, a vállára dobott sporttáskával. *Jucus*, hallom ismét. A szemébe nézek, minden olyan, mint régen.

Jössz velem, vagy megint maradsz?, kérdi, felém nyújtja a kezét, és olyan gyulásan mosolyog.

Bors Anna
(1978, Budapest)
költő

Bors Anna

A légy halála

Már másként dong,
kihagyásokkal és mélyebb zöngével,
a falhoz csapódik egyszer, kétszer,
a földre zuhan, majd újra
a lámpa felé repül, félúton
megbénul a szárnya, keres,
keresi a sprét tartó kezét,
a kézhez tartozó testet,
elvéti az irányt, és megint
a sarokban köt ki,
fel már nem emelkedik,
köröz, köröket ír repülve,
a földön repülne,
a földre terülve dong,
dong még, azután elhallgat,
és ki tudja, meddig él.

Szilveszterek

Madárléptek a havon,
térkép a régi ágyhoz,
idén kevés hó esett,
itt mégis csend van,

az ágy lába üszkös.
Vodkát innék,
mint szilveszterkor,
mikor derékig ért a múlt,
lerázható, foltot hagyó.
Most téged követtelek,
most ágyadra zuhanok,
kísért egy zörgés,
a vaskályha teteje,
soha nem mondtuk ki:
tűz, sötét, hó, hamu,
várakozás, szilveszter.

Cs. Nagy Ibolya

A létezés képletei

Gál Sándor verseskötetéről

Cs. Nagy Ibolya
(1946, Budapest) irodalom-
történész, kritikus, szerkesztő,
József Attila-díjas

Zöldellő, dús vegetáció, életerős erdő színes fotóképe a könyv – inkább füzet – címlapján, csupa növendék, fiatal fa, átsüt az ágak, a levelek között a napfény. Olyan reményt sugalló, emocionálisan annyira derűt ébresztő a kép, hogy fel is villan az olvasóban: illő ez a verseskötet címéhez, vagy másképpen: ez a cím illik vajon a képhez? Mit, milyen érzelmi reakciót akart a szerző hangsúlyosabbá tenni? Vagy éppen így van jól: a kontraszt a lényeg? A különbség, a bonyolultság, a metaforikus értelmezhetőség sokfélesége? Mert a cím mögött szélesebb jelképi mező húzódik, hogysen egy tündöklő erdő betéríthetné annak teljes szimbolikus tartományát?

Igen, hiszen a *létezés képletei* grammatikája, a többes szám eleve változatokat sejtet, a versek pedig, már olvasva őket, a *lét* és az *élet* (Gál Sándor nem feledi filozófiai szétválasztásukat) különb s különb metafizikai- és sorsjegyeit mutatják föl nekünk. A nagy életgyenlet *képletei* között ott vannak a tobzódó természeti szépség, az életszerető öröm, a folytonos megújulás, a lezáratlanság, a végtelenség tudatának, a nembeliség örökérvényű *lehetjeinek*, és az egyembernyi élet *nem lehetjeinek* együtthatói, változói: s ezt a kötet legelső verse (*A haladék*) azonnal tudunkra is adja. De ha nem suhan át a tekintetünk figyelmetlenül a borító hátsó s két belső oldalán, világossá válik a kötet kivételesen sugallatos tipográfiai megtervezettsége is: jó társa volt a költőnek a fia, a fotókat készítő ifjabb Gál Sándor. Mert a címlap smaragd fái a hátsó fotón már sötétbe, feketébe borulnak,

fölöttük a lebukott nap vékony, távoli felhősávjával. S bent, mindkét fénykép az épp lemenő, de inkább csak lebukó-félben lévő napkorong vörös foltjaival olyasfélét üzen az olvasóknak: ez is a képlet egyik ismeretlenje, az estébe forduló alkony, a sötétség közeledte. Ám talán az a félúton pirosuló, egyik képen kisebb, a másikon teltebb és bíborabb napkorong nem is alábukni készül, hanem felkelőben látható? Nem esteledik, hanem hajnalodik? A látószög keletre nyílik s nem nyugatra? A képértelmezés az olvasóra testálódik: s ha mindkét kozmikus és poétikai változatot érvényesnek gondoljuk, ha az *örök visszatérés* Eliade-féle lételméleti tana is eszünkbe jut; és Babits megrendült kérdései is fölrémlelenek, drámai tévedéssel aligha lehetünk vádolhatók.

Kiváltképp nem akkor, ha a fényképek mellett a versek képeivel, poétikai alakzataival érvelünk: a lírai alany ugyanis nemhogy leplezné, tagadná, személyes nyíltsággal, vallomásos megrendültséggel elmondja mindenkinek, hogy: úton van. A költemények verbális ereje, a szó képalkotó varázsa, a képek fogalmi-intellektuális tartalmi, a művészi eljárásmodok, a poétikai szintek összekapcsolódása megteremtik Gál Sándor *idő-képzetének* (amely a kötet meghatározó, valójában egyetlen tematikai vonulata) jellegadó vonásait. S ez által megérlelik azt az olvasói tapasztalást, mely szerint a költő úton van ugyan, de éppen a mezsgyén, a határon, egy küszöbön tanyázik, az idő olyasféle pontján, ahol nem tudható, „meddig ér a világosság / milyen kiterjedésű a fény”, de tudható,

hogy az életútját vizsgáló ember már „a mélység sötétje fölött áll” (*A létezés képletei*). A fény és a sötétség, a nappal és az éj, az elmúlt és a maradék idő: a kötet verseinek foglalata, kerete, alap-invenciója, amely igen gyakran a természetre, s főképp a gazdag jelképi tartalmakat elbíró óriáscsillagunkra bízva a lírai közlendőt. Azt, hogy a „csillagközi vízesések / zuhatagiban” egyedül bolyongó poéta lételméleti, gondolati síkon és metaforák boltozata alá rejtve az élet nyereségeit és esélyeit latolgatja. A voltat és a majd-ot, az ismertet és a lehetségest, a megtörténtet és a várhatót.

Akkor, abban a kimerevithető pillanatban, amikor ez a mezsgye, ez a határ olykor „tűzkaréjú naplemente”, vagy a „kihunyó Nap vérző szíve”, s amikor „már nincs napfény és nincs még holdsugár”; az „égtáj / véres égő csík”; vagy csupán el nem feledhető „est-idő”, amikor „lángol az estéli égbolt”. Vagy épp ellenkezőleg: *nap-sugarakra fonódó légörvények*; „hajnali ködök” ezüstje; a „nap / néma tűz hajnali rezdülése”; és a „nap fényében vérré” változó „mézédes must”. De ennek a köztes létnek a jelképei a „napözönben”, a „felhők fodrai alatt” *köröző, villanó golyák* és *fecskék* is; ennek a benső időélménynek a metaforikus megjelenítője a *felkelő nap* „vérvörös izzású” *emelkedése*. Úgy is mondhatnánk: e kis könyv verseinek egyik különleges lírapoétikai sajátossága, eljárás módja a nagy teherbírású toposz, a Nap, következetes és bravúrosan árnyalatos használata.

Persze, nem először s nem csak a lírájában foglalkoztatja Gál Sándort az odaát, a „másik ég”, a másik idő, a „valón és a nem-valón” túlinneni világ; az „örök-bizonyos” halál; az „elmúlás leáldozó pillanata”. Az az állapot, egyben metafizikai kétely, hogy „semmi semmi sem tudható / hiszen bizonyosság nélkül e való” (*Az elrendelés szerint*). Bö évtizede már sűrűbben járja körül, éli és írja a *lét* és az *élet* filozófiai és roppant konkrét, a napi élethelyzetekhez kapcsolódóan tárgyias különbözőségeit, s ehhez a poézis lehetőségei mellett a próza, az esszé,

a naplójegyzetek, a tárca, az értekező próza s számos egyéb műfaj is a segítségére voltak, vannak. Nevezte már ezt a léthelyzetet *A tékozlás emlékeinek* (2008); *A rák évadának* (2010); s így is: *Mintha mindig alkonyat lenne* (2011). A nemlét felé tekintett, Isten felé is a *Kitágult nap* (2015), a *Most* (2016), az *Egy spondeus mögött a csend* (2016). (Ez utóbbi könyvet ugyanúgy a szülőfalu, Búcs önkormányzata jelentette meg, mint a jelen kötetet, ezt 2019-ben.)

Azonban a művek sugallta közérzet-kép, a helyzetrajz, a lélektani én-kép, a számvető, búcsúzó ember lírai vers-szituációi a költői, az alkotói lehetőségek számbavételének szándékával, a lelki rendbetétel igényét is fölmutatják. A még lehetséges, még elvégezhető feladatokat is megnevezik: ebben a könyvben, a mindössze tizennégy versben, versfüzérben hangsúlyosabb is az önbiztató akarat. A költemények valóban képletek, az idő pozitív és negatív számaival; életnyereségek és már biztos veszteségek, tudott hiányok egymáshoz mérésével; de a *szív-dobbanásnyi haladék* (ezt is az első vers tisztázza, mintegy előre, velünk) el nem fecsérrelhetőségének bizonyosságával egyúttal. Más, több ez a kis kötet férfiasan, könnytelenül bús őszikéknél, s nem beszél a költő – habár megérinti, s megvallja – a halál-élmény letaglózó, megsemmisítő erejéről sem. Pedig Gál Sándor át-átrándult már odaátra, „egyszer nem elég / én többször meghalok” – írja, a valóságot mondva a kötet két első sorában: az utóbbi évek műtétei, rosszulletek, betegségek, kórlapok „igazolhatnák” mindezt. Igazolhatnák, ha nem maga tárná föl olvasói előtt a bajokkal, fájdalomokkal kivert út elbizonytalanító ingatagságát: „arra jártam / hol a halál lépdel / s elmesélem / milyen volt / az a táj / ha majd egyszer / hazatérek / s ha megszólal / a csend és a magány” (*Légörvények*). Ez, a kötetet meghatározó alapélménye tehát érzelmi, filozófiai és poétikai változatok sokaságában ölt testet: a pillanatok bizonytalansága, a kozmikus tér és idő bizonyosságai-val, a pillanatokon túli világ és a jelenvalóság

tárgyias életmozzanatai, az idő mindenféle kiterjedése együtt, egymásba fonódva jelennek meg a költői víziókban. Többnyire számozott versfüzerekben. Mindegyik verselem másképpen és máshonnan faggatja az élményt, a költő körbejárja azt, szinte kóstolgatja, ízlelgeti, hámozza róla a rétegeket: „pilleszárnyak”-ban, „csupasz” történetek, mozaikok, gondolat-töredékek, mondhatnánk a máshonnan elorozott kifejezéssel: *forgácsok*, „ikonok”, ki nem fejthető versmagok, etűdök poétikai formáiban, s az igen gyakran egyszerű, reális lírai szövegtér a metaforikus töltettől izzik föl.

Nevet is adhatunk az érzelmek, létfilozófiai meditációk kibontott, feltépett rétegeinek. Az egyik mindenképpen az *egyedüllét-érzet*. Nem a társtalanság, a szeretett emberek hiánya motiválja, hanem az említett átmenet-lét tudata, a *behajózás-érzet*, a távolodás biztos érzete, amelyek az élmény olyan belső regisztereit szóltatják meg, amelyek ismeretlenek mások, a hozzá legközelebb állók előtt is. A megoszthatatlan magány szól például az *Egyedül* soraiból: „merre induljak egyedül” – kérdezi a költő, mert „nincs előttem irányt szabó mozdulat / és egyetlen lépésnyi biztonság sincs szememben / megérint a lezáródó mindenség sötétje”; s „nincs már semmi nyitható / ebben a leírhatatlan mostban”. *Húr-pendülésként* hallani véli az „elmúlás leáldozó” pillanatát. Az *Egy másik ég a magasság* és „mélység nélküli üresség” riasztó-fájdalmas képzele, a „mintha egykor / jártam volna arra”, de oda soha többet visszaút riadalma.

De *veszteségek*, említettük, hogy nagyon is valós *halál-émlékek* is versekké lényegülnek: a májusi, „havazó akácok” „mivé fozlott” illata; a „félíg-bedőlt gólyafészek / párját veszett márárral”; az „égi magasba” „fölcsapódott / majd alázuhant” galambraj: mind a *volt*, a *nem lett* és az „ami maradt” veszteség-képei (*Hazátlan romok*). A kötet egyik *ikonja* (*Megtalált ikonok*), mint fuvallatnyi etűd, néhány tömör sorbanmondásban idézi föl az otthon képeit: a lugas *Noé bárkájaként* még örök kikötő, a „szőlővirágok

zöld csillag-parányai” még az időn-kívüliség biztonságos nyugalalmát sugallják: de mind a majdani veszteség-leltárt gyarapítja. Az *Eleitől fogva* versfüzére zsoldár-intenció. Az „érő almával rakottan” *borongó* október, az elmúlás és a természet teremtő-termő bőségének ellentétes képzeleivel, az emelkedés és a mélységek örök együttesének „eleitől fogva” *tudott, látott, érzett, élt* törvényének bizonyosságával is a „semmivé porladt” évtizedek, az „egésznek hitt valóság” *maradékának*, a „mindennek-hitt” teljesség romjainak keserű leltár-tételei. Ám ez a vers sem csak a *sötétség-alagútjának*, a halál érintésének, a valóságosan megtapasztalt, még ha pillanatnyi *semminek*, az odaátnak a versképe! A számvetés, az életút-leltár az „írás ideje” is. S éppen, amikor a „legnehezebb volt”, válik megtartó erővé az alkotás: „mert a vers ereje megtart / és akkor is élni fog / ha én már régen / nem leszek itt”. „Egy vers mennyit ér” – kérdezi a *Pilleszárnyak*ban korábban, több lesz tőle, vagy kevesebb a költőt szorító magány, s a kérdésben ott rejlik az is: több lesz-e tőle a majd hátrahagyott világ? Hinnie kell abban, hogy több: hogy a vers „arasznyi pilleszárny / örömmé röppenő / szépséges égi láng”.

A könyv egyik legszebb, legdúsabban rétegezett, elégikus finomsággal, lassan kibomló, de áradó vizualitású, olykor szinesztéziák halmozódó metaforáiból megszülető költeményének tetszik ez a hatrészes verscsokor. Amely az utolsó taktusaiban (mintha Kányádi Sándor kultikus versének Isten-képét, teremtő-képét is földézné, de Kosztolányi megrendült áhítatát is kihallani vélhetjük a sorokból) már egyetemes és magától értetődő metafizikai képletbe menti önmaga, egyembernyi létezése minden változó és állandó elemeit: „a kulcsontok / a gerinc és a bordaívek / amíg maguk is / semmivé omolnak / s lesznek részei / a mennyei pornak / aztán ismét jönnek / teremtő erők / gyújtani új csillagokat / egy tisztább jövőt / benne nyugalmat csendet / egy megélhetőbb emberi rendet”.

Móser Zoltán
(1946, Szekszárd)
tanár, fotóművész,
az MMA rendes tagja

Móser Zoltán

„Kis dolgokat egyesség nagyra neveli”

Közmondások, szentenciák Zrínyi Miklós műveiben

Széchy Károly szerint Zrínyi írásai jó népies mondásokban és csattanós példabeszédekben bővelkednek: „a maga állításait és ítéleteit a magyar nép elmésségének és bölcsességének mondásaival erősíti meg; ami munkája magyar jellegének még tisztább és gyökeresebb faji jelleget ad, [...] mert semmi sem mutatja inkább, mint stílusának és nyelvének ebbeli gazdagsága, hogy mennyire magyar volt ő egész vérében, eszejárásában és kifejezésmódjában.”¹

Zrínyi egy helyütt vall is arról, mennyire becsüli a példaszót: „még a polgároknál is oly jó példabeszédek vannak, hogy telik tudományal és bölcseséggel”. (*Centuriák*. 38. R. H. 353.) Jól ismert, hogy van két olyan sora, amelyek „közszólássá” váltak. Mindkettő *Az török Áfium ellen való orvosság* élére került mint jelige. Az egyik: „Ne bántsod a magyart”, nemzetünk vezérlő igéjévé lett.² A másik, a mottó: „Sors bona

Tisztelettel emlékezünk a költő, hadvezér és hadtudós Zrínyi Miklósról, születésének 400. évfordulóján.

Ez a rész Heller Bernát tanulmányának felhasználásával készült, a rövidítések is tőle származnak: *Népies és folklorisztikus elemek Zrínyi Miklós műveiben*. Ethnographia, 1919. 30. 22–45.

1 Széchy Károly: *Gróf Zrínyi Miklós*. III. Athenaeum, Bp. 1901. 220.

2 Rónai Horváth Jenő szerint e mondás Zrínyi egyik kedvelt jelmondatának, a *Nemo me impune lacessit!*-nek (Senki sem provokálhat engem büntetlenül!) fordítása. Zrínyi az ágyúúra is ezt öntette. Azt is tudjuk, hogy az 1340-ben alapított skót bogáncsrend (Orde of the Thistle) jelmondata is ez volt. In. Tóth Béla: *Szájru szájra*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1990. 38.

nihil aliud” [jó szerencse kell, semmi más], amelyet Zrínyi saját magának alkotott „symbolumnak” nevezett. Miként a *Vitéz hadnagy* előjáró beszédében: „Ihon tehát a mely symbolum gyakorta az én szájamban forog, és a *Discursusok*ban: Egy szóval, quisque suae fortunae faber [mindenki saját szerencséjének munkása, kovácsa].”³

„Hogy a hadvezér dolgaiban a döntő mindig a jó szerencse – fűzi hozzá Tóth Béla –, Zrínyi sokat emlegeti; a *Discursusok* egyike egészen ennek a fejtegetése. Mindazáltal azt merem hinni, hogy e jelmondatot egy régi horvát közmondás is sugallta a nagy embernek. Ez a közmondás: »Sto bog dade i sreča junačka« [Amit Isten ad és a katona szerencséje].”⁴

Igaz, hogy példabeszédekben Zrínyi prózai munkái jóval gazdagabbak, mint a költőiek, de a *Szigeti veszedelemben* is találni egynéhányat: „Nem ragad ebugatás az derült égre” (XIII, 50).

Néha latin szentencia rejlik a magyar versben: „Mig nem látják égni magok házokat, / Nem segíti senki meg szomszéd házokat” (I, 42).⁵

Szinte műfordítással van dolgunk, amikor azt olvassuk Zrínyinél: „Kis dolgokat egyesség

3 *A Vitéz Hadnagy* egyes részei: I. *Discursusok*. II. *Aphorismák*. III. *Centuriák*.

4 Tóth Béla: *Szájru szájra*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1990. 35–36. (Jelszava volt a Jellacsics – Jellachich, Jellacic – osztrák grófcsládnek, akiknek a grófságot az 1848-iki lázadó J. József horvát bán nyerte.)

5 Vö.: „Jam proximus ardet Ucalegon”. Vergilius: *Aeneis*. II. 311.

nagyra neveli, / Erőtlen jó kedvet magasra emeli;
/ De nagy s erőket az földre leveri, / Hogyha
egyenetlenség azokat éri. (VIII, 65).⁶

Vagy: „Még áljós [aljas] szüvet is nagyra visz
boszuság, / Nem hogy határtalant, kit nem bir
okosság” (XI. ének), azaz: „Kis bosszú nagyra
viszi az embert”.⁷

Másutt: „Nem ragad ebugatás az derült
égre” (XII, 50) [jelentéktelen ember szava nem
ér semmit]. Erdélyinél: „Nem hallik eb ugatása
mennyországba”.⁸

Találhatunk példát Zrínyi Péter dicséreté-
ben is: „Napfényre néző szem mutatja sas fiát,
/ Körmérül esmérni az vitéz oroszlánt” (XIV, 5).⁹

További közmondásokra, szállóigékre lelhe-
tünk Zrínyi prózai írásaiban. Ezek közül válo-
gattam néhány példát.

„Akinek nem borja, nem nyalja” – arra alkal-
mazva, hogy az idegen népeknek nem fáj a ma-
gyarság baja. (*Az török áfium ellen való orvosság*.
R. H. 87.)

„Egyébiránt a magyarok sententiája sem vol-
na rossz: messze komaságot, közel házasságot
kell keresni.” (*Mátyás király életéről való elmélke-
dések*. R. H. 161.)

„Így van ez világ dicsősége [...] így benne való
remenség: mikor az üveg legfényesebb, eltörik”
[a dicsőség csúcspontján is érheti az embert
veszedelem].¹⁰ (*Mátyás király életéről való elmél-
kedések*. 201. 38.)

6 „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae
dilabuntur” [Az egység a kis dolgokat is nagyra nö-
veszti, az egyenetlenség pedig a legnagyobbat is
megrontja]. Sallustius: *Jugurtha háborúja*. X.

7 Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*. Pest,
1851. 1135.

8 Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*. Pest,
1851. 1995. Vö.: „Was kümmert’s den Mond, das die
Hunde bellen”.

9 Ex ungue leonem (pingere). [Az oroszlánt a körméről
(festeni)]. Alkaiosnak tulajdonított mondás. Ezt
Pheidisra vonatkoztatja, azt írván, hogy a művész-
nek elég volt az oroszlán körmét látni, és meghatá-
rozta az oroszlán testalkatát.

10 Latinul: „Fortuna vitrea est, tum quum splendet,

„Bánom, hogy minékünk magyaroknak egy
bolond példabeszédünk vagyon ez ellen, hogy
nem jó papirosból hadakozni: de mennyi igaz-
sága legyen ennek a mondásnak, lássa meg az
aki okos.” (*Discursus primus*. R. H. 198.)

Zrínyi így panaszkodik: „Mit használt annyi
sok keresztyén vért ontanunk, ha most gyümöl-
csei lévén a jó fának, mesze tőle elgörgünk”.
(*Vitéz Hadnagy*. 168. 39.) [Vö.: „Az alma nem
esik messze a fájától.”]

„Az éretlen gyümölcs ha leszakasztod, sem
akkor nem jó mikor leszakasztod, sem akkorra
nem lesz mikorra [...] megérett volna.” (*Vitéz
Hadnagy*. 169. 3.) [Vö.: „Mindennek érdemes
kivárni a legalkalmasabb idejét.”]

„Ez ám az, hogy aki idején kél, idején érkezik,
ez ám az, hogy aki mit kezd, serényen nyúljon
hozzá, és ez az, aki nem szánja az erszéynek
száját megnyitni, hogy ne mondassák felőle,
fösvény többet költ, a rest többet fárad.” (*Quar-
tus discursus*. R. H. 212.) [Vö.: „Aki idején kel,
harmatot szed; A fösvény két annyit költ; Fös-
vény duplán fizet; A rest duplán fárad; Fösvény
többet költ, rest többet jár.”]

„A bolond [okát] semminek nem keresi, ha-
nem csak a mint a magyar mondja: Belé, Balázs,
lovat ad Isten!” (*Vitéz Hadnagy*. 124. 11.) [Az
egyik magyarázat szerint: vágj bele, fogj neki,
majd megsegít az Isten; a másik szerint így szó-
lítják a hebehurgyát, hogy óvatosabban lás-
son dolgához. Vö.: hübelebalázs módjára / módján.]

„Így akarta az Isten, hogy néha jó ló is hám
alatt nyomorodik meg [az értékes embernek
nem jut mindig értékes feladat], hasonlóan: sok
jó ló hámban, sok vitéz ember esmeretség nél-
kül hal meg.” (*Vitéz Hadnagy*. 125. 5.) [Vö.: „Sok
jó ló a hámban megszárad; Sok jó ló megszakad
a hámban; Sok jó ló megszakad addig a hámban,
míg erkölcsét kitanulhatják.”]

„A sok bába között el kell veszni a gyermeknek”
(*Aphorismák*. 6. Diszordia inimici. R. H. 241.)

frangitur”. Hasonlóan németben: „Glück und Glas,
wie bald bricht das”.

„Akit elszántál magadban, ne mulass véle”,
„Kit ma végezhetsz, ne hadd holnapra.” (*Aphorismák*. 9. Celeritas. R. H. 243.) [Vö.: „Mit ma elvégezhetsz, ne halaszd holnapra.”]

„Hallottad-e: aki madarat akar löni, nem pengeti a keziját, és nem dobbal fogják a rókát.” (*Aphorismák*. 9. Celeritas. R. H. 243.) [Vö.: „Ha madárral tárgyalasz, ijadat ne pengesd. – Nem pengeti az íját, a ki madarat akar löni. – Aki varjat akar löni, nem pengeti keziját; Dobbal megy nyulászni – Dobbal megy verebet fogni.”]

„Kötve hidd komádat, azt mondja a magyar [...] ne bízd úgy magadat reá, hogy a térdén aludjál, mikor beretva van kezében.” (*Aphorismák*. 11. Transfuga. R. H. 245.) [Vö.: „Kötve higgy a komának. Komádnak ne higgy pusztá szóra, hanem csak erős föltételek alatt olyannak is, ki hozzád közel van különben.”]

„A nagy pénteki elmékedések annyira meghaták egy hallgatónak szívét, hogy midőn haza felé menne a templomból komájával, késznek nyilatkozott mindazt eltérni, mit isten fia szenvedett. »Jól van – mondá ez – koma is kötöztesse meg magát, s próbáljuk.« Erre az ájtatos ember kijelenté, hogy szabadon is ki fog állani mindent. Azonban midőn a szenvedés próbái elkezdettek, jó keresztyénünk nem állhatá ki a dicsőséget s felugorván, elszaladt. Erre mondá komájárul a koma: kötve higgy a komának.

Ezen adoma szerint nyomait lelnők a passiók utánzásának ha nem az életben, de legalább a nép hitében, Magyarországon is.”¹¹

„Fogd meg elébb a madarat, azután mellyezd (kopaszd).” (*Aphorismák*. 15. Praedae aviditas. R. H. 250.) „Else fogta a madarat, már is mellyeszti.”¹²

„Mig meleg a vas, addig verje.” (*Aphorismák*. 28. Eloquentia. R. H. 260.)

„Mindenben mesterség kell: sípolni, ha madarat fogsz, dobolni, ha farkast kergetsz.” (*Apho-*

rismák. 38. R. H. 266.) [Vö.: „Madarász sípszóval, a halász horoggal csal halat és madarat.”]

„Egy nagy erdőben egy kakuk nem hallik.” (*Aphorismák*. 70. 43. R. H. 295.)

„Nehéz nyulat fogatni, mikor bottal űzik az ebeket utána.” [Nehéz a katonát erőszakkal harcra készíteni.] (*Aphorismák*. 73. 46. R. H. 296.) [Vö.: „Nyúl után bottal veri az agarat; Mely kutyát bottal kell a nyúl után hajtani, az nem fogja meg a nyulat; Rossz kopó az, melyet bottal kell hajtani a nyúl után.”]

„Nem szabad két vétket cselekedni.” (*Aphorismák*. 86. 59. R. H. 302.) [Vö.: Non licet in bello bis peccare. – Nem szabad a háború idején kétszer bünt (elkövetni).]

„Amely tik sokat kotkodácsol, keveset tojik.” (*Centuriák*. 43. R. H. 356.) [„Aki sokat beszél, keveset cselekszik.”]

„[...] jól tudom körül a föld csinját” (a terület jellegzetességét, terepviszonyait). (SZ. 9. 31.) [„Tudom minden csinját, binját.”]¹³

Fontosnak érzem néhány török közmondás felidézését az összeállítás végén.

„Nem ravasz, hanem bölcs a török proverbiumja: *ha tíz ellenséged van, a kilencel békélj meg, a tizedikkel hadakozzál*” (*Mátyás király életéről való elmékedések*. R. H. 170.)

„Azt mondja a török: *ha a te ellenséged olyan is, mint az elefánt, annyinak tartsad, mint a legyet, ne félj tőle; ha olyan is, mint a légy, úgy se vedd meg, hanem oltalmazd tőle magadat, mint az elefánttól.*” (*Aphorismák*. 19. Nimia securitas. R. H. 253.)

„Azt mondja a török [...] *Avagy holló hasamra, avagy tisztesség fejemre.*” (*Centuriák*. 52. R. H. 360.)

Egy csepp a tengerből

A tenger Zrínyi Miklós műveltsége,¹⁴ a csepp az alábbi epigramma, talán a költő legismertebb

11 Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*. Pest, 1851. 4564.

12 Dugonics András: *Magyar példa beszédek és jeles mondások*. Szeged, 1820. 15.

13 Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*. Pest, 1851. 1447.

14 Zrínyi könyvtára egy 1662-ben készült jegyzék szerint 431 kötetet foglalt magában.

négy sora. Kovács Sándor Iván és Kaposi Krisztina tanulmánya alapján tudom,¹⁵ hogy honnan származik az a latin szólásmondás, amelyet az idézendő négy sor előtt olvashatunk.

„Tartozunk őrizni életünket, valameddig lehet tisztességgel” – kezdi az ismertetést a költő, én pedig azon gondolkodom – csodálkozom –, hogy ez a fél sor vajon miért nem vált szállóigévé.¹⁶ Az epigramma előtti bekezdésben az okát is megnevezi, és kimondja, hogy azért kell tisztességgel őrizni életünket, „hogy hazánknak többet szolgálhassunk. De viszont a dicsőségnek törvénye az, hogy kívánjuk a halált, mikor életünk tovább tisztességes nem lehet. Azt mondja a török: *Ja deulet basuma ia güzgün desüme*, azaz: Avagy holló hasamra avagy tisztesség fejemre. Azért ne irtozzunk se a haláltul, se annak formájától. És temetésünkről is mihaszna sopánkodnunk? Sok vitéz embereknek holló gyomra volt koporsója, annál inkább fennmaradt a nevek. *Coelo tegitur qui non habet urnam, et undique and Superos tantundem est via.*

Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Tisztességes legyen csak órám utolsó.
Akár farkas, akár emésztszen meg holló,
Mindenütt felyül ég, a föld lészen alsó.”

Zrínyi fenti idézetét két forrásból eredeztetik, azonban van egy harmadik is. Az első szó szerint Lucanus *Pharsalia* című eposzából származik (7. ének, 819.), a mondat második fele viszont („undique ad superos tantundem est via”) Cicero *Tusculumi eszmecseréjének* egy helyéről eredeztethető (I. 104: „undique enim ad inferos

tantundem viae est”). Ez a mondat Cicerónál viszont Anaxagorasztól származó idézetként szerepel: „A görög bölcs Lampszakoszban haladoklott, s ezért barátai megkérdezték tőle, hogy ha valami történik veled, vissza vigyék-e Klazomenaiba, szülőhazájába; erre Anaxagoraszt az válaszolta, hogy semmiképp se, hiszen mindenhol ugyanakkora az út az Alvilágba (*ad inferos*). Jól látható, hogy Zrínyi idézetében Anaxagoraszt alvilága (*inferi*) helyett a mennyország (*superi*) szerepel. Feltételezhetnénk, hogy Zrínyi maga módosította ezt az idézetet, hiszen a kritikai kiadásban idézett egyéb forrásokban [...] is *inferi*, azaz alvilág szerepel. Csakhogy Anaxagoraszt mondását pontosan a Zrínyi által idézett formában találjuk meg Morus Tamás *Utópiájában*, még hozzá közvetlenül a lucanuszi »Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó / Coelo tegitur qui non habet urnam« társaságában. Morus *Utópiájának* elbeszélője, Csapatúz Rafael, Amerigo Vespucci három földközi utazásának kísérője volt, a negyedik útról azonban nem kívánt visszatérni. Ekkor hangzanak el a következő mondatok: »Ott hagyták tehát, hadd engedelmeskedjék lelke indulatának, mely jobban áhítozott a kalandokra mint a szép temetésre«. Úgyis állandóan azt hangoztatja: 'Akinek nincs koporsója, befedi a tágas ég!', meg hogy: 'Mindenünnen ugyanaz az út vezet az égiekhez.' Láthatjuk tehát, hogy már Morus kombinálta e két idézetet és módosította az anaxagoraszi alvilágot a kereszténységhez közelebb álló *superire*, Zrínyi pedig innen emelte át a *Vitéz hadnagy*-ba ezt a részletet és formált belőle magyar epigrammát.”¹⁷ Ez a néhány sor tehát latinos, törökös és magyaros egyszerre.

Befejezésként visszatérünk az elején megfogalmazott gondolatokhoz. A néprajztudós Voigt Vilmos egyik előadásában szöveg Zrínyi

15 Kaposi Krisztina: *Zrínyi-paratextusok*. http://epa.oszk.hu/01600/01639/00007/pdf/EPA01639_elszo_szaad_2012_osz_413-446.pdf; Kovács Sándor Iván: „Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó...” *Kosztolányi Lucanusától Vas István Zrínyijéig; Uő: Zrínyi-tanulmányok*. Bp. 1979. 74–111.; Uő: *A lírikus Zrínyi*. Bp. 1985.

16 Heller Bernát véleménye szerint, ha nem közmondás, megérdemli, hogy azzá váljék Zrínyinek ez a sora: „Hamar kú esik ott, hon az ég zörrenik” (VI, 79).

17 Kaposi Krisztina: *Zrínyi-paratextusok*. http://epa.oszk.hu/01600/01639/00007/pdf/EPA01639_elszo_szaad_2012_osz_437-438.pdf

és a folklór kapcsolatától. „Több Zrínyi-kutató indokoltan hangsúlyozza – írja –, hogy Zrínyi igazán benne élt a maga korában, így a közmondások és hiedelmek szereplése műveiben ennek a bizonyítéka lenne. Ez nyilvánvalóan igaz, azonban az ilyen megfigyeléseknek is további, pontosabb értelmezésére lenne szükség. Érdekes volna az egész életműből összegyűjteni a szólásokat, közmondásokat, szálló-

igéket, citátumokat – és ezek mérlegelését is megadni.”¹⁸

- 18 *A Zrínyi Miklós, a költő – a rút fülesbagoly – és a folklór* című tanulmánya előadásként hangzott el 2014 novemberében az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszéke által szervezett *Hírnév és emlékezet* című konferencián. Vö.: DOROMB Közköltészeti tanulmányok 6. 2018. 63–74.

Németh Erika: *Sírbatétel* (részlet)

Szilárd világkép teremt filmet

Kántor István
(1969, Sárospatak) filmrendező,
a Tokaji Íróklub Hordó díjasa

A Himnuszról készített filmjéről, rendezői inspirációiról és rendezői világképéről beszélgetünk Kántor István filmrendezővel.

– Hogyan készül egy Kántor-film? Miből indulsz ki? Milyen impulzusok alakítják a gondolkodásodat a rendezés során?

– Először is: csak olyan témához fogok hozzá, ami a saját értékrendemnek, ízlésvilágomnak megfelel, hiszen akkor tudom csak teljesen a sajátomná tenni. A kiválasztás vagy a megbízás után kezdődik a „tanulás” időszaka, ami rendkívül izgalmas része a munkának, hiszen új ismeretek tömegével töltődhetem. Ennek az után a felkészülés egy nyugalmasabb fázisában le kell ülednie, és amikor ez megtörténik, a film gondolata már szinte magától összeáll egy kerekesebb rendszerré. A finomítás fontos része a vizuális és szöveges elképzelések fejben történő összegyúrása. Reggel, zuhanyzáskor, utazás alatt, napsütésben, séta közben, tűzifavágáskor, és még ezer tevékenység során. Előbb-utóbb eljön az idő, amikor elkezd a munka tárgyiasulni, először papíron, ami nem egyszerű, hiszen a „film” fogalmazás, ha nem is alapjaiban, de jelentősen eltér a szépirodalmitól. A szinopszistól kezdve a szövegtől át jut el a filmkészítés a forgatókönyvig. Nos, eddig tart az úgynevezett kevésbé látványos része az előkészületnek. Ezek után áll fel a stáb, és kezd-

jük el a forgatást. Számomra igen fontos, hogy a kollégákat alkotótársaknak tekintsem, tehát a közös munka során is alakulhat maga a film.

– Néhány éve készült el a „Hozz rá víg eszten-dőt...” – A Himnusz képekben című filmed. Mi inspirált e téma feldolgozásakor?

– A Kölcsey Társaság akkori elnöke, Jánosi Zoltán 2014-ben, a Társaság megalakulásának 25. évfordulóján kért fel arra, hogy rendezzek filmet a *Himnuszról*. Na, ez volt az igazi kihívás! Egyfelől azért, mert nem máshoz: nemzeti imádságunkhoz kellett rendezőként hozzányúl-ni, másfelől pedig ilyen alkotás tudtommal még nem született a *Himnuszról*. Az meg sem fordult a fejünkben, hogy most egy új *Himnusz*-értelmezést próbáljunk megalkotni. Elővettük hát mindazon 20. századi *Himnusz*-értelmezéseket, amelyek neves történészek, irodalomtörténészek tollaiból születtek meg, és ezeket szőttük egységgé.

– Képi világod letisztult, harmonikus, áttekinthető. Olyan ember benyomását kelted, mint akinek határozott képe van a világról.

– Most már túl az ötvenen talán fogalmazhatok úgy is, hogy határozott képem van a világról, ami kizárólag az értékek elvén alapszik.

Úgy a téma kiválasztásában, mint a kivitelezésben. Ennek a művészeti ágának, a filmművészetnek is vannak nagyon kemény szabályai – a formanyelvi elemeket, az eszközök használatát illetően. Ez tanulható. A többit pedig az alkotó személyisége, emóciói, ízlésrendje adja, ami fejleszthető ugyan, de bizonyos mértékig, sőt igen nagymértékben belülről fakad. A motívációkat mindig egy szilárd világgép gyúrja egységes egészévé, és így születik meg a harmónia. S az a tartalom, amely azt is kifejezi, hogy egy művész ne dőljön be mindenféle divatos irányzatnak, amely holnapután már lehet, hogy nem is létezik.

– *Legutóbbi alkotásod egy kisjátékfilm, egykori iskolád, a híres sárospataki alma mater közel ötszázéves anekdotagyűjteményéből ad egy változatot.*

– Ez egy keretbe foglalt tréfás történetfüzér. Nagyon régóta szerettem volna elkészíteni ezt a filmet, mivel büszke vagyok arra, hogy a hamarosan félezer éves iskolában tanulhattam. Ahol életre szóló barátságaim köttetnek diák társaimmal, és ahol a régi, legendás tanárgenerációból többen is tanítottak minket. Mindig szeretettel hallgattuk például Szathmáry Sándor tanár úrnak a magyar történelemtől való igaz beszédeit (a földrajzórákon). Leginkább Hazagh Mihály tanár úrtól ismerhettük meg a legtöbbet a pataki diákéletről, mivel, ha nem akartunk angol nyelvből felelni, akkor arra kértük, hogy meséljen a régi „deákvilágról”. Ő ezt mindig nagy szeretettel, szívesen és színesen tette. Kiváló színművészeket sikerült a pataki diákhagyomány témájának megnyernem, így dolgozhattunk együtt Pregitzer Fruzsina és Ráckevei Anna művésznőkkel, valamint Csikos Sándor, Papp János, Rátóti Zoltán, Szarvas József, Turek Miklós művész urakkal, de a Sárospataki Református Kollégium oktatói karából, valamint diákságából is voltak szereplőink.

– *2019-ben a Tokaji Írótkör Hordó díját vehetted át Szentmártoni János elnök úrtól. Nem min-*

dennapi dolog, hogy filmes ember kapjon irodalmi díjat.

– Az irodalom szerelmeseként, tisztelőjeként évtizedek óta látogatója vagyok az Írótkör rendezvényeinek. Nagy megtiszteltetés volt számomra ez a díj, amit általában írók, költők, irodalomtörténészek szoktak megkapni. A laudációban elhangzottak alapján a *Himnuszról*, Kölcsey Ferencről, Ratkó Józsefről, Szabó Pálról, Tenkács Tiborról, Tokaj festőművészeről, valamint a tokaji bor kultúrhistoriájáról forgatott filmjeimet, tehát Tokaj kulturális örökségéről készített alkotásaimat értékelték az elismeréssel.

– *Milyen tervek foglalkoztatnak?*

– Tervekről nem szívesen beszélek, hiszen csak az létezik, ami már elkészült, tapintható és látható. Annyit azonban elárulhatok, hogy továbbra is a kultúrtörténet, az irodalom, a képzőművészet, illetve ezeknek a különleges ötvözete lesz a fő feladatomban. És ez a tematika kimeríthetetlen. Szívesen forgatnék ezért filmet például a Hangsúly című „hangos”, a rendszer-váltást előkészítő, lázadó irodalmi folyóiratról, amit a nyolcvanas évek közepén, három éven át Ratkó József, Antall István, Nagy András László, és egy ideig Görömbei András szerkesztettek Nyíregyházán, először emelve itthoni látó-, pontosabban hallóterbe a határon túli magyar irodalom számos alkotóját és a nyugati magyar alkotókat is. Ezzel tartozom az emléküknél és a magyar kultúra pontosabb önismeretének is.

Szilágyi Péter

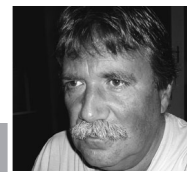

Szilágyi Péter
(1973, Miskolc)
tanár

Léka Géza

Rettegés

Dzsó, öreg Dzsó, ha tudnád,
 mikor az első Utassy-verset,
 a *Cezaroşescut* a kezembe
 nyomtad (azon melegében
 még *Cézarescu* volt a címe),
 én azt kívántam, zuhanjon le
 a nagyharang a gőgös Füredi
 parkban, csapjon egetverő
 zenebonát, és...
 na jó, ha nem, hát nem, de
 legalább Szeift Béla festménye,
 az a keresztre pingált csontváz
 szakadjon le rám a fejem fölül,
 szaggassa magával a tapétát,
 Zsóka tányérokát, poharakat
 törjön-zúzzon a konyhában,
 fusson ki a tej, robbanjon,
 hányjon epét a kávéfőző,
 fröcskölje vizét, bolonduljon
 meg a szódásszifon, és igen,
 mint megkergült hangyák,
 úgy meneküljenek a betűk
 szanaszét a versből, a lapról,
 ne legyen időm mukkanni,
 mondani valamit,
 szólni,
 beszélni.

Léka Géza
 (1957, Budapest)
 költő, író,
 a Hítel szerkesztője

Marin

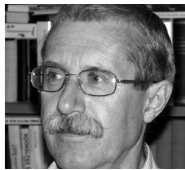
Dzsó, öreg Dzsó, ha tudnád,
 szívbeli bolgár komáddal,
 Marin Georgievvel paroláztam
 tegnap a MOM-ban,

még fényképet is mutattam
 neki rólad, persze telefonon
 (ami akkora abszurdum, hogy
 már-már költői alakzat),

Zsuzsi kattintotta a Hajós utcai
 konyhában, 2008 tavaszán,
 amint a fadobozból elősétált
 Kossuth apánk emeli, lengeti

feléd aranyozott kiskalapját
 az ebédlőasztal pódiumáról...,
 s míg Arató Gyuri fordított,
 Marin állt, fülelt, fókuszált:

és rebbent a dús szemöldök,
 fölszárnyalt a rodopei sas,
 s járt-kelt a léleknyi charter
 Budapest és Szófia között.

Gróh Gáspár
(1953, Budapest) kritikus,
irodalomtörténész, szer-
kesztő, Pethő Sándor-díjas

Gróh Gáspár

Görömbei 75

Nem kezdek mással: akármilyen ünnepi az alkalom, mégis egy botrány részesei vagyunk. Köszöntenünk kellene Görömbei András 75. születésnapján, és nem megemlékezni róla születésének 75. évfordulóján.¹

Én is köszönten szerettem volna – mert hiányára nem mentség, hogy ő az örök élet reményében járta földi zarándokútját. Keresztény hitét hozta a szülői házból, erősítette a győri bencésekénél, és Istenbe vetett hite nélkül nem lett volna az, aki, sem egyetemi tanárként, sem tudósként, sem barátként, és azt hiszem – bár nem vagyok illetékes erről szólni –, édesapaként sem. Hitéről sohasem hallottam beszélni, mert alapvetően szemérmes alkata nem engedte, hogy legmélyebb titkairól szóljon.

Ritkán beszélt életéről, ha mégis, a legrégebbi dolgokról inkább hallgatott. Történeteit jó szerével mindig egyetemi felvételijének felidézésével kezdte: hogy akkoriban, a hatvanas évek közepén, az azóta legendává lett professzor, Barta János miként ragaszkodott ahhoz, hogy egyetemi hallgató legyen belőle. Nem állom meg, hogy a ma oly sokszor diktatúráról, kirekesztésről és hasonló rémségekről jajgató generációnak figyelmébe ajánljam az egykori gyakorlat tanulmányozását. Azt, hogy az ateizmust államvallásként gyakorló pártállamban meghagyott néhány egyházi középiskolából

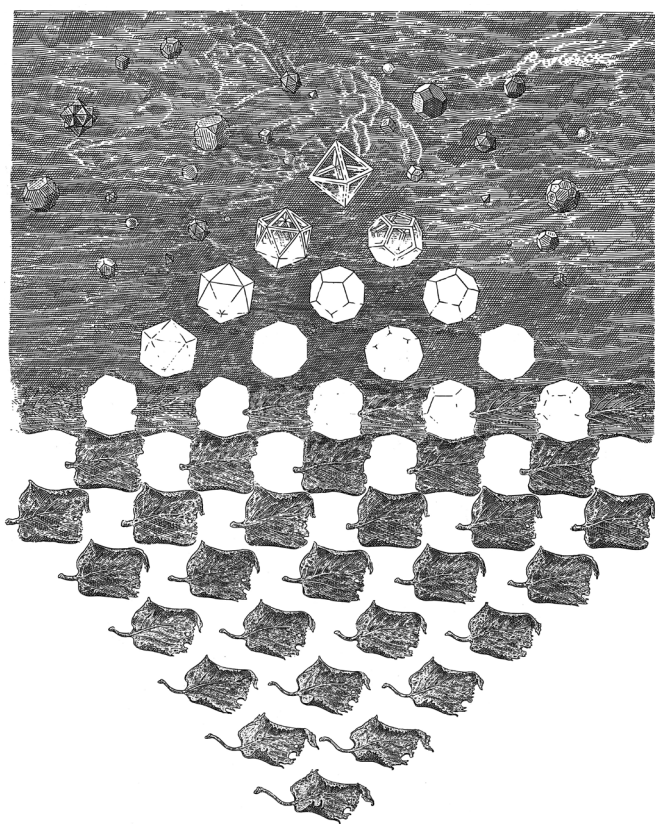
egyetemre készülők viszonylag tűrhető eséllyel jelentkezhetek orvosnak, mérnöknek, természettudósnak, mezőgazdásznak – mindennek, csak bölcsésznek nem. A bölcsészkarok ideológiai ellenőrzése a felvételin kezdődött, a pártállam gyakorlatilag numerus nullust hirdetett azok számára, akikről azt gyanította, hogy esetleg nem az ő ideológiáját fogják majd hirdetni. Persze a rendszer ezen a téren sem működött hibátlanul – és nemcsak a gyanús egyedek, hanem a tökéletesen megbízhatónak gondolt hallgatók is meglehetősen nagy számban fordultak szembe vele.

A Görömbei Andrással szembeni gyanakvásuk tökéletesen beigazolódtott. Csendben, de sziklaszilárdan állt szemben a pártállam ideológiájával. Ez nem is történhetett másként. Mindenre, ami számára érték volt, a hatalom gyanakodva vagy éppen ellenségesen nézett. Gyanús volt maga a tisztesség, a tehetség, a munka: mert aki tisztességes, tehetséges és szorgalmas volt, azt nem lehetett zsarolni. Az nem függött tőle. És aki nem függ a hatalomtól, aki szabad, az a hatalmi rendszer egészére veszélyes.

Nem tudom, hogy Andor (ahogyan szűkebb baráti körében szólították) gondolt-e erre. Ilyen tudatosan valószínűleg nem, de ösztönösen érezte. Akaratlanul így lett szabadságharc már pusztán abból, amilyen volt.

Egy kései rádióbeszélgetésben hallhatta tőle ország-világ, hogy miért lett ilyen. Megrendítő és katartikus emlékezésben idézte fel élete alighanem legnagyobb drámáját. Azt, hogy a forradalom utáni időkben édesapját a hatalom

1 Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2020. február 5-én, Görömbei András születésének 75. évfordulóján, *A minőség jegyében* című posztumusz kötetének bemutatóján.

Orosz István: Boldogasszony

emberei a legbrutálisabb módon félholtra verték. Az iszonyatosan megkínzott és megalázott, valahogy mégis hazakerült embert felesége mosdatta le. És behívta fiait, hogy nézzék meg, lássák, és soha se felejtsek, mit tett édesapjukkal a hatalom, mit tettek vele a rendszer pribékjei.

Görömbei András ezt sohasem felejtette el. De azt is pontosan tudta, hogy a fennálló erőviszonyok között a rendszert sem ő, sem a hozzá közelállók nem győzhetik le. Ellenállása nem is ezt célozta, hanem azt, hogy átmentse, megőrizze, erősítse mindazt a szellemi és erkölcsi értéket, aminek tagadása és üldözése miatt törvényszerűen össze kell omlania a védteleneket véresre verő, nemzettársaikra sortüzeket vezénylő, diktatórikus rendszernek. Amely éppen

a törvénné tett erőszakkal árulja el magáról, hogy mennyire gyenge.

Erről se beszélgettünk soha, hiszen magától értetődött, hogy ugyanezt gondoljuk. Minden szava és cselekedete ezt üzentte, és csalhatatlan biztonsággal ismerte fel azokat, akik ugyanígy éreztek, gondolkodtak.

Irodalomtörténész, kritikus működésének középpontjába az irodalom erkölcsi és nemzeti üzenete került. Szakmai útján haladva mindent elért, amit irodalomtudós, kritikus, irodalom-szervező elérhet. Egyetemi, akadémiai tereken, szerkesztőként, barátságokban egyaránt. Tanárként, sajnos, nem annyira, mint szeretne volna – pedig, ahogyan Németh László, ő is elsősorban tanítani akart –, de nem csak tanárként. Iskolateremtő egyéniség volt, ezt érezte, és örült is neki. Azonban bántotta, hogy nem hatott akkora körben, mint azt kívánatosnak tartotta.

Pályakezdő egyetemistaként mint pályakezdő egyetemi oktatóval találkoztam vele először. De akkoriban nem is annyira tanár volt, mint társunk. Megint Németh László példájára kell utalnom, aki az esszéírást nyilvános és közös tanulásnak tekintette. Görömbei András tanári működése azt célozta, hogy diákjait bevonja a közös tanulás folyamatába.

De korántsem csak azokat, akik tanrend szerint voltak hallgatói.

Egyetemista éveim idején, a hetvenes évek közepén jelent meg a Kortársban Sütő András *Csillag a máglyán* című drámája. Katartikus élmény volt akkor olvasni: úgy éreztük, minden mondatában azt a szellemi szabadságharcot vívja, amit mi is – a vágyainkban, álmainkban élő, kimondott, főleg kimondatlan szavainkban.

Ez a mű többszörösen is gyanús volt a hatalom szemében. Határon túli magyar írta: ezt

eleve nem szerették, mert a nemzeti érzés elválaszthatatlan volt az elszakított nemzetrészekre való figyelemtől, ami az internacionalizmustól való elhajlás veszélyét idézte. Mindazok, akiknek számára a kérdéskör fontos volt, eleve nacionalistának minősültek. (Rosszabb esetben potenciális ellenforradalmárnak.) A gondolkodás szabadságáról, még ha csak az árnyalatok szabadságáról elmélkedni ugyancsak a diktatúra rendje elleni lázadásnak számított. Annak fölvetése pedig, hogy a zsarnokivá vált hatalom máglyára küldi azt, aki az ő jóváhagyása nélkül gondolkodik – nos, ez már egyenesen a felségértés gyanúját is megalapozta.

Görömbei András mindezzel tisztában volt, amikor kortárs magyar irodalmi kollégiumának programjára tűzte Sütő drámáját. Tudta ezt sok hallgató is, ami nem volt titok az illetékes elhárítók előtt sem. (Azok előtt általában semmi sem volt titok, csak az, hogy az általuk védelmezett államnak előbb-utóbb úgy is vége lesz.)

Így került sor a máskor úgy jó tucatnyi hallgató jelenlétében zajló beszélgetésre: és ezúttal zsúfolásig teli volt a tanszéki könyvtár terme. Ahogy mondani szokás: még a csilláron is lógtak. Nem csak irodalom szakosok voltak, jöttek más bölcsészek, TTK-sok, még az orvosi egyetemről is érkeztek érdeklődők. Így aztán könnyű volt az illetékes ügyosztály kiküldöttjének dolga: a sok idegen arc között az övé sem tűnt fel. Ő lehetett az, aki eltüntette az asztalról a néhány oldalas referátumom szövegét, amíg a kabátomat vettem fel. Szüksége lehetett rá a jelentéséhez, hátha azzal tudja kompromitálni a témát meghirdető Görömbei Andrást.

Mindez egy hosszú történet jelentéktelen epizódja is lehetne, de attól válik fontossá, hogy András egész életútját ez a küldetéstudat jellemezte. Az országhatártól független, teljes nemzetben gondolkodás, a szellem szabadságharcában való következetes, csak az elkerülhetetlen mértékben konfrontatív, de megalkuvást nem ismerő részvétel.

És az is, hogy nem szorítkozott arra, hogy csak a szakmához szóljon. Mert számára az irodalom nem önmagáért való nemes játék, nem önmegvalósítás, nem csupán művészet volt. Fontosabb volt, mint akár az önmagában is teljes értékű teljesítmény: az irodalomban mindig ezen túlmutató, ennél több és fontosabb tevékenységet látott, és ezt a többletet, vagy ezt is meg akarta mutatni.

Ezért került irodalmi világképének középpontjába Nagy László, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár és Sütő András. E szerzők életművének esztétikai és poétikai vonásai nem állnak meszse egymástól, de összetartozásuk igazából irodalmon túli üzenetükre épült. És akármilyen jelentős életművet teremtettek, András számára még ennél is fontosabb volt, ahogy a nemzet erkölcsi érzékét ébren tartva, a hagyományban gyökerező értékrendjét őrizve összekapcsolták személyes sorsukat a nemzetével: művészi és személyes szabadságharcuk a nemzet szabadságharca volt. Legjelentősebb műveikben ez az elkötelezettségük és felelősségérzetük, metafizikai nyitottságuk, formateremtő erejük, tehetségük kapott maradandó formát.

Görömbei András maga is ezeknek az értékeknek a jegyében írt, tanított, élt, és ezt sugározta mindenkire, aki személyesen ismerte, vagy csak olvasója volt. Ezért került mindazokkal barátságba, akikben megérezte, hogy maguk is hasonlóan éreznek, gondolkodnak, cselekednek. Nyíltságával, jóindulatával, tapintatával, sőt kedvességével azok túlnyomó többségének a rokonszenvét is kivívta, akik távol álltak attól, hogy elvbarátai legyenek.

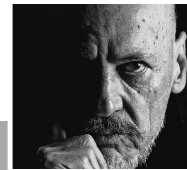
Fájdalmas, hogy már hosszú évek óta nincs közöttünk, és most nem egy, az összegzés szakaszába jutott alkotó új terveiről, hanem egy lezárt életműről, befejezett sorsról beszélünk. Befejezésül egy Görömbei András által nagyon tisztelt klasszikust idézek, hozzá talán még közelebb állóról. Illyés Gyula emlékezett így Tamási Áronról: „Egyre jobban hiányzik.”

Kedves Andor! Bizony, egyre jobban hiányzol.

Ószabó István

(Nem fáj, ami fáj)

Szinte semmi különbség,
 hogy voltál,
 és hogy 2008 óta nem vagy,
 hirtelenséggel
 megváltál életedtől.
 nincs semmi különbség,
 hogy még folytatódott,
 vagy hogy már vége szakadt.
 olyan kis különbség,
 hogy a lét, vagy a semmi.
 mindegy, hogy az élet
 mint egyetlen lehetőség
 eleve benne rejlik
 a gondolkodó
 ember halálában.
 mindegy, hogy a föld,
 vagy hogy egy
 létezhetetlen túlvilág.
 olyan mindegy
 a feltámadás hite
 vagy nem-hite.
 a legkevesebb olyannyira
 kevés, hogy nincs.
 hogy az, hogy van vagy nincs,
 egyedül rajtunk múlik.
 sebzéseid – hogy
 gondolnom kell rád,
 mindig emlékezniem –
 már fájdalom nélküliek;
 olyan, mint mikor
 jajgatok álmomban,
 jajgatok, pedig
 altatásban, álomban
 nem fáj, ami fáj.

Ószabó István
 (1952, Balmazújváros)
 költő, író,
 Debrecenben él

Erős Kinga
(1977, Brassó) kritikus, szerkesztő, a Magyar Írószövetség elnöke, József Attila-díjas

Erős Kinga

Gondolatok egy könyvsorozat indulásakor

A latin eredetű rádiusz szó a matematikában arra a szakaszra utal, amely a kör középpontját a kör egy tetszőleges pontjával összeköti. Ne ijedjen meg senki, nem szeretnék matematika-órát tartani, csak azért idéztem ezt a definíciót, mert a matematika hűvös, racionális nyelve pontosan meghatározza, miért is kapta a Magyar Napló könyvsorozata a Rádiusz Könyvek elnevezést. Arról a szakaszból indul ki, és egyúttal meghatározza a középponttól való távolságot. A matematikában látszólag mást jelent a középpont, mint az irodalomban, azonban a látszólagos különbség korántsem akkora, mint eleinte gondolnánk. A középpont jelentősége, fontossága az irodalomban legalább ugyanolyan meghatározó, mint a matematikában. Mindkét területen alapvető kérdés, hogy megtaláljuk a középpontot, amelyhez aztán minden mást viszonyíthatunk. Középpont nélkül nincs sem matematika, sem irodalom. Ahogy az emberi élet sem képzelhető el fix pont, valamiféle szellemi és lelki bázis nélkül.

A rádiusz magyarul annyit jelent: sugár. A sugár matematikai jelentésétől mozduljunk el az irodalmi jelentés irányába, és gondoljuk el, mit jelenthet a sugár, ha szépirodalmi fogalomként vizsgáljuk. Mindenekelőtt a fény jut eszünkbe, valami olyasmi, ami messziről látszik, ami nagy távolságból is magára vonzza

a tekintetünket. Olyan jelenség, amelynek a fénye saját magából ered, nem valami más világítja meg. Azaz olyasmit kell elképzelnünk, amire a külvilágban leginkább a csillagok hasonlítanak. S ha már a csillagoknál tartunk, lassan elérkezünk mondandónk tulajdonképeni tárgyához. Mert a Rádiusz Könyvek közös vonása, összekötő eleme éppen az, hogy olyan magyar nyelven író alkotók munkáit adja közre, akik rendelkeztek a csillagokéhoz hasonlítható belső fénnel. E belső fény nélkül az irodalom és a kultúra nem képzelhető el. Ez a fény az, ami a művészetet művészetté, a kultúrát kultúrává teszi. Ha ez a fény nincs jelen a műben, haszontalan, sőt, káros is, mert nem gazdagít minket, hanem elvesz valamit tőlünk. Ez a fény az, ami csalhatatlanul tudatja velünk olvasás közben, hogy olyasmivel találkozunk, ami azért jött létre, hogy élni segítsen.

A Rádiusz Könyvek sorozata olyan alkotók életműveit állítja a középpontba, akik rendelkeztek ezzel a belső fénnel, akiknek a fénye besugározta azt a teret, amelyet magyar kultúrának, magyar írásosságnak, magyar irodalomnak nevezünk.

Hogy miért fontos ez, azt talán nem kell külön részleteznem. A magyar kultúra immár egy évszázada nem egységes viszonyok között kénytelen létezni. A trianoni békediktátum következményeként az addigi oszthatatlan, egy térben létező és virágzó magyar kultúra testét durva törésvonalak mentén darabolták fel. A kultúra, az irodalom persze nem olyan jelenség, amelyet sorompókkal, fegyverekkel és

Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2020. január 22-én, a Rádiusz Könyvek sorozat első hat kötetének bemutatóján.

Jószai Zsolt: Tánc

szögesdróttal fel lehetne osztani. A kultúra azonban csupán akkor tud fennmaradni, élő egységként létezni, ha ennek a kultúrának az elemei szabadon közlekedhetnek egymás között, ha a kultúra letéteményeseinek művei szabadon hozzáférhetőek mindenki számára. A 20. századi magyar történelem tragikus eseményei éppen ezt a szabad hozzáférést és élő egységet tették szinte lehetetlenné az elmúlt hosszú évtizedekben. Azért mondom, hogy szinte, mert a kultúránk megcsonkítására, feldarabolására, végső soron elpusztítására tett kísérletek nem sikerültek maradéktalanul. Nem is sikerülhettek. A magyar kultúra részeit elválasztó országhatárok és ideológiák nem voltak képesek felszámolni azt az egységet, amely bennünket magyarrá tesz itt, a Kárpát-medencében. Minden nehézség ellenére a magyar kultúra, a magyar irodalom ma ugyanúgy jelen van a Kárpát-medencében, mint száz évvel ezelőtt, noha kultúránk fennmaradása, fenntartása jóval nagyobb nehézségekbe ütközik az elszakított területeken, mint Magyarországon.

A Rádiusz Könyvek sorozata elsősorban azért jött létre, hogy bizonyítsa, minden nehézség, tragédia és akadályoztatás ellenére a magyar kultúra egységes és oszthatatlan. A kisebbségi létbe kényszerült alkotók életművei ugyanúgy a magyar irodalom szerkesztésének részei, mint a magyarországi írók kötetei. A magyar irodalom ott van,

ahol a magyar kultúra is jelen van. S ennek a magyar irodalomnak voltak és vannak állócsillagai, saját, belső fénnel bíró alkotói országhatárainkon belül és kívül egyaránt.

A sorozatban megjelent első hat kötet ékezen bizonyítja, hogy miféle kincsek rejtőznek ebben a mégis egységes térben, amelyet magyar irodalomnak nevezünk. Cseke Péter, Gion Nándor, Lászlóffy Csaba, Páskándi Géza, Babosi László és Lászlóffy Aladár művei persze eddig sem voltak ismeretlenek a magyar irodalom iránt érdeklődő közönség számára. Műveik a 20. századi magyar irodalom részét képezték eddig is, s ezután is a részei lesznek annak. Ezek a kötetek azért fontosak mégis, mert átfogó képet nyújtanak egy-egy alkotóról, életművük legjavát vagy eddig kevésbé ismert részét mutatják be. Olyan műveket is tartalmaznak, amelyek eddig nem jelenhettek meg, vagy csak kevesek számára voltak hozzáférhetőek.

„A könyvcsalád rádiuszai által befogott tér a teljes világ magyar nyelvű életműveit magába öleli. Az emberi és a nemzeti lét meghatározó kérdésein gondolkodó, a történelmet átvilágító, a mindenkori emberi helyzetet lényegszerűen felismertető lírai, epikai, drámai, esszéírói és műelemző munkákat tárja olvasói elé. A sorozat műveinek erős sugaraival segítve annak a fénynek a tudatosítását, amely a magyar irodalomból izzott fel a nemzeti és az egyetemes kultúra értékrendjének tükrébe” – olvashattuk a rendezvény meghívójában. Remélem, hogy ez a könyvsorozat segít majd az olvasóknak megismerni azokat a belső fénnel bíró írókat, költőket, akik nélkülözhetetlenek nemzeti kultúránk megtartása, gazdagítása szempontjából. Kívánom, hogy minél többen melegedjenek a művek erős sugarában, a magyar irodalomnak ebben az izzásában, amely az otthon, a szellemi haza melegségének megélésén túl segít az emlékezésben is, ami nélkül a jövőt sem lennénk képesek építeni.

Csapody Miklós
(1955, Sopron)
irodalomtörténész,
történész

Csapody Miklós

Kinczsásás

(részletek)

Páskándi Erdélye, avagy a létezés sok pompás itala

Huszonöt éve, hogy meghalt Páskándi Géza, válogatott esszéi most jelentek meg a Magyar Naplónál. A kolozsvári egyetem bölcsészka helyett 1957-től börtönben és kényszermunkatáborban töltött hat évet. Amikor szabadult, így bocsátották el: „ami bent történt, amit hallott, látott, soha senkinek nem beszélhet”. Nem sejtette, hogy rábólintása „egy *elkötelezettség* vállalása volt, csak hogy nem az állam s a szervek felé, hanem egy új irodalmi stílus tekintében. Ha úgy tetszik: egy létstiliztikai obligó vállalása. Hogy ezután írásaimban az »egyes beszéd« majd a képes beszéd, az abszurd, a parabola, allegória, fabula, groteszk és egyéb szimbólumok vegyék át a stafétabotot.” És persze az abszurdoid, saját menekülési útja. Hiszen „ha Dürrenmatt ír – teszem azt – parabolát, csodálatos szabadságú írás [...], ha valaki Kolozsvárott vagy Szegeden, Pesten – az először is »nyugatmajmoló«, sanda szellemű csempész, miegymás. Ha a dél-amerikai író nyúl népe mítoszaihoz – világgraszoló, zseniális. Ha ezt én teszem: provincializmus, vicinalitás. Ezért is kellett kitalálnom az abszurdoid fogalmat később ('70 körül), hogy megmeneküljek az ideológiai keresztre vagy stílszerűbben: ötágú csilagra feszítéstől, noha ez végül mégse egészen sikerült” (*Begyűjtött vallomásaim*). Amit 1974-ben Budapestre magával hozott, nem a menekült (áttelepedett) úti batyuja volt, hanem vonatszerelvény. A rakomány a *Piros madár* (még 1956-ban bezúzták), a *Holdbumeráng* (1966) és

az *Üvegek* (1968), *Az eb olykor emeli lábát* (1970), a *Tű foka* (1972), *A vegytisztító becsülete* (1973), a *Beavatkozás* (1974) volt, és a még Kolozsváron bemutatott történelmi drámák: egy darab Erdély. Erdély Páskándi számára „földrajzi–történelmi–gazdasági és (persze) *lelki* táj. *Európa* földjén. [...] ha azt mondjuk, *Erdély* – ezt temérdek szóval, fogalommal, kifejezéssel, elvontabbakkal is helyettesíthetjük: az egyszer már birtokolt, de most elveszett dolog; a sosem birtokolt, de most meglévő; a múlt gravitációs ereje; a jövőendő ígérettartalma; vágyak történelmi konvergencia-pontja stb. E fogalmakkal s így Erdéllyel is – minden nép a maga némileg sajátos történelmi útján mindig találkozik. Képesség, módszer, látószög, észjárás kérdése, hogy ami *helyi* (lokális, provinciális), azt milyen – akár ontológiai, lételméleti – magasságokba emeljük föl. Erdély tehát százszorta több mint Erdély. De még ha csak ennyi lenne is...” (*A sírbrlók*)

Az a minden asszociatív burjánzása és játékosága, látszólagos bonyolultsága ellenére logikusan rendezett, mégis drámaian súlyos világgép, amelynek tengelyében a trianoni és az 1956-os magyarság sorsa áll, valamennyi művében megjelent. Lételméleti töprengéseiben, publicisztikai írásaiban és a leletmentő-kísérletező művekben. A nyolcvanas évek derekán lassanként mégis új helyzetet észlelt, aminek három oka bizonyosan volt. Mindenekelőtt a diktatúra tombolása, az erdélyi magyarság létét fenyegető veszély fokozódása. Másodsor az a kapkodás, amelyet a vesztesre álló „létező szocializmus” és az elszakított magyarság

ügyét megkerülni már nem tudó magyar politikai vezetés mutatott, végül az új európai, világpolitikai összefüggések. E három tényező különös helyzetet teremtett az író számára: azon a magaslati ponton, ahová őt mitizált „avantgárd-historikus” erdélyisége, 1956-os múltja, európai magyarsága emelte, az erdélyi és magyarországi válság kettős nyomása egyszerre töltötte el kétségbeesett kiábrándultsággal, a jóslatai beteljesülése fölötti aggodalommal, egyszersemind reménnyel, a munkabírását fokozó aktivitással. Ma mégis úgy tűnik, utókora önmagát óvja a tanulságoktól. „Kik a »ki-

A Dumaposta asztaltársaság

A húszas évek végétől az akkor közel százezres, kétharmados magyar többségű Kolozsvár több mint félszáz nyomdájából nagyjából 400 sajtótermék került ki. Olyan napilapok, mint a polgári liberális Ellenzék, a Független Újság, az Országos Magyar Párt irányvonalát követő Keleti Újság, a cionista Új Kelet. Itt jelent meg az unitárius Keresztény Magvető, a Napkelet, a Magyar Nép és a Pásztortűz, az Erdélyi Irodalmi Szemle, a Korunk, az Erdélyi Helikon és az Erdélyi Szemle. „Erdély fővárosa” volt a fő színhelye a kisebbségellenes sajtótörvények, a cenzúra elleni fellépéseknek, az újságíró-szakszervezet küzdelmeinek is. Újságírónak lenni társadalmi rangot jelentett akkor is, ha Fehér Dezső, Ady barátja, a Nagyváradi Napló szerkesztője úgy vélte, minden erdélyi újságíróra legalább hat álhírlapíró jutott. Pezsgő magyar sajtóélet zajlott, hiszen Méliusz József szerint nemcsak a hírlapíró, de az író is „kávéházi ember. Legalábbis az volt hajdanán, amikor vitában, füstben irodalom és időszerűség, irodalom és társadalom, irodalom és újság tündéri szerelemben vagy éppen szerelmes perpatvarban éltek együtt, de mindenképpen termékenyítő izgalmában. Modern és európai irodalommá a kávéházban is lettünk, a zsongásban, nyüzsgésben, ami városiasodásunkkal járt, társadalmiságunk

beszélés», a »kidualogizálás« képviselői? Ez itt a kérdés. A művészet pedig úgy segítheti a *kataritikus élményt*, hogy semmit el nem hallgatva nagyon *árnyalatosan* beszél. A múltó haragoknak tehát – *igen*. A gyűlöletnek – *történelmi nem!* Csak így lehetünk büntelenek e tájakon mi, valamennyien, akik ugyan nem tudjuk még: megváltozik-e a haragtól, a dühtől az anyatej íze, vegyi összetétele, hosszú időre legalábbis, de azt igen: miként az anyatej után megkóstoljuk a létezés sok más pompás italát – ugyanúgy keressük a megértés alakjait” (*A ránk testált gyűlöletről*).

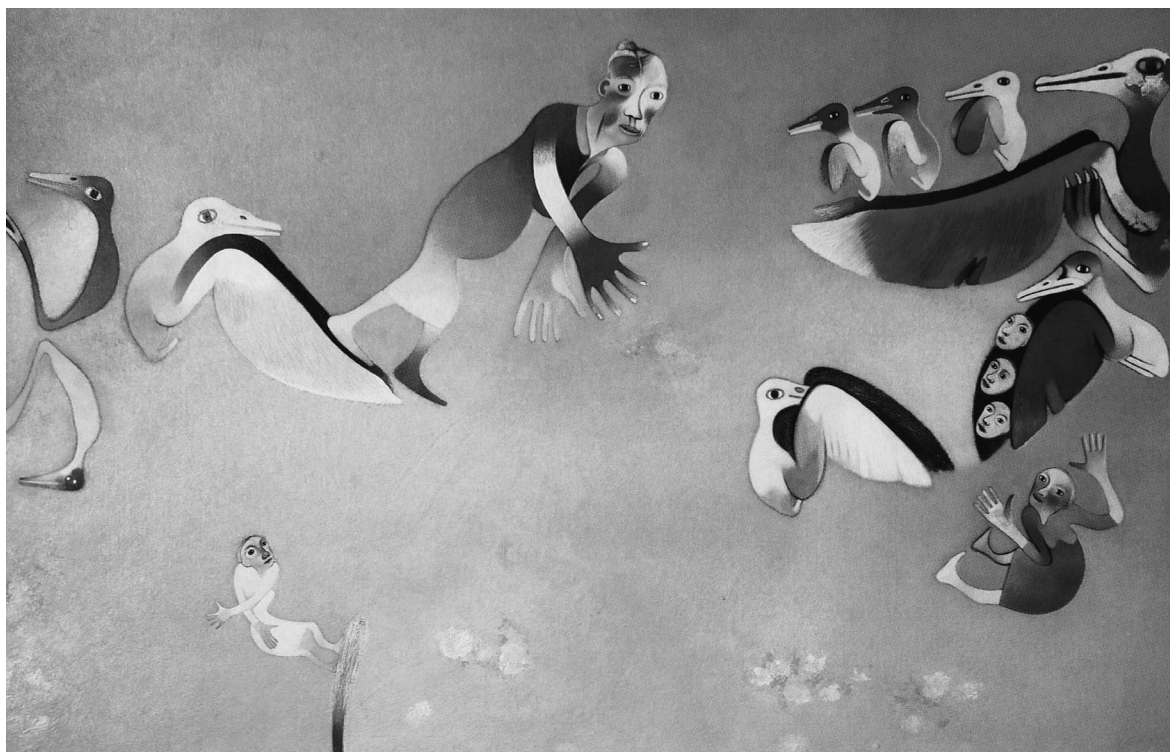
európai korszerűsödésével. Még a harmincas évek »népi« irodalma is, legalábbis koncepciójának kiforrása, jórészt kávéházakban alakult, a budapesti Centralban. Hát még a magyar avantgardizmus!”

A kolozsvári magyar elitek (arisztokrácia, egyetemi tanárok, orvosok, jogászok, tisztviselők, iparosok-kereskedők, írók, újságírók, művészek) társadalmi életének számos „közös foyer” kínált színhelyet a második világháború végéig, amikor megszűnt minden magyar közösségi élet. Az írók, újságírók tekintélyes része a főtéri New York pompás épületében összeülve találkozott egymással. A Dumaposta törzsasztalánál délutánonként Gaál Gábor, a Korunk szerkesztője trónolt (az asztaltársaság Kozma Miklós budapesti Dunaposta hírügynökségéről nyerte a nevét). A szigorú Gaált Mord Majornak, a fürge egyetemi hallgató Gáll Ernőt Szaladgállnak, a cikkeknek ostoba címekeket adó Olajos Domokos szerkesztőt Címbaromnak, a kistermetű Mátyás Mátyás nőgyógyászt Hüvely Matyinak, Szilágyi András orvos író Handa-Bandinak tisztelték. Annak ellenére, hogy a két szomszédvár, a marxista Korunk és a transzszilvanista Helikon élesen szemben állt egymással, szerzőik nem csak a New York fényűző boltos termében férték meg. A Korunk könyörtelen „kemény magja” és a Helikon irodalmi

koalíciója ellentétének politikai-ideológiai okai voltak, mégis 60 jelentékeny író, költő, műfordító, esszéíró „járt át” az ellenfél szomszédvárába (a Helikon 56 tagú „marosvécsi íróparlamentjéből” 14-en voltak Korunk-munkatársak).

Mi zajlott a Dumapostában? Heves, olykor vitriolos viták irodalomról és politikáról, művekről és emberekről, eseményekről, az erdélyi magyarság sorsáról, hír- és eszmecsere, játék, társadalmi élet. A baloldaliak politizáltak, a katolikus Dsida Jenőt az irodalom és a művészet foglalkoztatta. Nagy részük zsidó származású volt, az asztaltársaság mégsem volt „zsidó intézmény”, tagjai ateisták, istenhívők, polgári radikálisok, konzervatívok, szociáldemokraták és kommunisták, cionisták és szabadkőművesek közül verbuválódtak, a „csúcs-

értelmiségiektől” Péter Lajos cipésmesterig. A törzstagok és a vidékről betérők, külföldiek közül eddig 78 írot, publicistát, művészt sikerült azonosítani. Az asztaltársaság viszonylag állandó, ma 64 főben meghatározható tagságához tartozott többek közt Bárd Oszkár, Karácsony Benő, Kós Károly, Krenner Miklós (Spectator), Ligeti Ernő, Szántó György, Szentimrei Jenő, Tamási Áron. Ritka vendég volt Déry, Karinthy, Móricz, Szabó Dezső „és még sokan mások”: nagy magyar írók, akik klasszikus műveket alkottak, sokan, akik mulandó írásaikkal hasznosan formálták a közízlést, és akik az egyre komorabb időkben a mindennapi tájékozódást szolgálták. Akik élvezték eszmecseréik termékenyítő feszültségét, a csípős és öldöklő tréfát, egymás társaságát a kollegiális együttlét menedékében.

Földi Péter: Asszonyének II.

Szegedi Kovács György

1977-ben összegyűltünk házi imaórára,

Szegedi Kovács György
(1959, Szeged)
költő, Vörösmarty-díjas,
Sárszentmihályon él

és akkor letérdeltünk
a belső szobában.
Valaki bejött
az előtérbe.
Csak a besúgó volt.
Tovább imádkoztunk.
Lelkészünk érte is mondott
pár szót, persze sietve,
mert már be is lépett közénk.
Körülnézett, hányan vagyunk,
kik vannak jelen, letérdelt, és
így voltunk vele együtt
tizenketten.

Átkaimmal

Átkaimmal megfertőzött,
láncaim fogságában
sínylódó emlékeim,
el ne vigyetek engem oda,
ahol már nem én döntök,
ahol a heti étlapot
egykedvűen böngészgetem
egy hideg folyosó végén,
ahol szüntelenül kopogtat
a reménytelenség.

Lőrincz György
(1946, Kápolnásfalva) író,
Irodalmi Jelen prózadíjas

Lőrincz György

A lista

1.

Fénytelen, zimankós nap volt. Már reggel ködös, zúzmarás, nedves idő köszöntött ránk, azt hittem, előbb-utóbb havazni kezd, de aztán a rongyos, cafatokban logó köd mégis kitartott estig, mindaddig, amíg beleveszett az egyre mélyülő sötétségbe. A Nemzeti Megmentési Front részéről telefonszolgálatos voltam a volt pártbizottság épületében, vagyis az egykori polgármestéri hivatalban, még pontosabban a valamikori vármegyeházán, néztem ki az ablakon a kis, néhány lucfenyővel és egy szocreál szökőkúttal díszített Főtérre, a későbbi Szabadság, ebben a pillanatban még Augustus 23. térre, s közben arra gondoltam, hogy mibe is keveredtem.

Alig két napja végezték ki a diktátort és a feleségét. Ez részben megnyugtató, de nem teljesen. Nyugtalan voltam, unalmamban az eseményeket latolgattam, s bár már visszafordíthatatlannak tűnt minden, a kezdeti, önfelelt lelkesedésemet hűtötte, hogy az ország egyes városaiban még szórványosan lövöldöztek. Ráadásul két román milicista halottja is volt a korábbi történéseknek a környéken (bár volt ugyanannyi magyar is), de ahogy a főhatalmat ismertük, tudtuk: a „forradalmi pillanat ellenére” előbb-utóbb felelősöket fognak keresni. Ezt nemcsak sejtettem, tudtam is. Ismertem a hatalom természetét, gondolkodását, éppen ezért úgy éreztem, rossz lóra tettem azal, hogy itt vagyok, a dolgok tőlem, tőlünk függetlenül is más irányt vehetnek, a túlszervezett hatalom nagyon sok embert foglalkoztatott ahhoz, hogy ha majd lélegzethez jutnak, ne szerveződjének újra. Egyébként még itt, a városban is látszottak a forradalmi napok

nyomai. S bár a szétvert, felgyújtott kocsik már eltűntek az utcákról, a kiégett rendőrség épülete, mint hatalmas, fekete zászló, kormosan, füstösen, tető nélkül meredt az égre. A betört ablakokon ki-bejárt a szél, a kidöntött vaskerítés oszlopai, mint kihunyt, vigyázzban álló gyertyák emlékeztették az arra járókat a pár nappal korábbi történésekre. Hát igen, villant át a fejemben, és elmosolyodtam, most már az üresen álló épület előtt nem kell Sepsinek, az egykori birkózónak sem dühödten füttyentenie. Az volt a szokása – bár a nyolcvanas években többször is megverték miatta –, hogy ha kissé kapatosan, spiccesen elért a rendőrség épületéhez, hogy bosszantsa a rendőröket, és jelezze: nem fél, szájába tett ujjakkal mindig élesen kettőt-hármat füttyentett. A város a hiányzó rendőrök ellenére is élt, létezett. Viszont az is igaz, ha néha megfeledkeztünk is róla, a város fölötti katonai egység láthatatlanul és észrevétlenül vigyázott ránk.

Az ablaknál állva, hátratett kézzel néztem ki az üresen tántorgó utcára, mintha láttam is volna valamit, hisz valójában már szürkült, világítottak az utcalámpák is, amelyeknek fényében, mint nyáron lepkék, bogarak, most didergő hópelyhek röpködtek. Ekkor azonban töprengésemet megzavarta, hogy a földszinten jó hangosan becsapódott a bejárati nagy tölgyfaajtó, s majd nemsokára kopogtattak az ajtón.

Z. érkezett. Civil emberként Z. volt a város nem hivatalos, de mindenki által elismert „hírszerzője”. A hírek kútfője! Egész nap hozta-vitte a híreket. Mindenről tudott, mindenről elsőnek értesült, mintha a háttérben valóban

egy titkos hálózatot működtetett volna. Közkedvelt volt, barátságos és barátkozó, de nem hiányzott belőle a jól álcázott, rejtőzködő intrika sem. Bejött, fontoskodva, sőt sokatmondóan, ahogy mindig is szokott, rám nézett, majd – ekkor már tudtam, hogy valami váratlan meglepetés készül – előrenyújtotta az eddig a háta mögött rejtegetett bal kezét, és letett elé egy, a széleken és a fedél bizonyos részein megégett, kormos, füstszagot árasztó, nagy, keménytáblájú, nyilvántartó füzetet.

– Ehhez mit szólsz?

Z. szerette túljátszani magát. Szeretett fontoskodni, ezért szándékosan nem nyúltam a füzet után.

– Miről van szó? – kérdeztem már-már unottan, kissé megjátszva magamat.

– Amiről beszéltünk – mondta sértődött-meglepetten. Majd számonkérően kopogtatni kezdte az asztalra tett füzetet: – Nem éppen te hiányoltad? Nem azt mondtad, hogy várod, hogy megjelenjenek a rendőrségről kikerült nyilvántartók? Panaszkodtál, hogy nem került elő egy se!

– Tehát?

– Hát, íme! Egy lista. Egyelőre egy. A sok közül. – Majd hozzáfűzte azt is: – És ne játszd meg magad!

Ekkor eszembe jutott, hogy valóban beszélünk a hiányzó listákról. Hogy telnek a napok, s nem került elő egy rongyos füzet sem. Egy beszerző ív se. Egy megégett besúgójelentés. Valami! Bármi!

Az emberek suttogtak, megállítottak az utcán:

– D.-re jó lesz vigyázni, Kapás úr! T.-re is! Fennhordta a taknyos orrát a kapcsolataival. A gazember!

Bizonyos személyekre rásütötték, hol bizalmasan, hol gyűlölködve, mint akik titkot mondanak, hogy besúgó volt, persze a megfelelő jelzővel, amelyek közül a legilledelemesebb a „szar” volt, de bizonyosság nem volt eddig a szavak mögött.

– Túl sokan rázták a kerítést, s gyűjtögettek aznap ahhoz, hogy találjunk egyet is – mond-

tam akkor. Nem véletlenül égett le az épület.

– Csak éppen azt nem tudjuk, kik gyűjtögettek! – mondta Barkóczy, az egyik bizottsági tag. Ráadásul a kerítés s a kapu ép volt, amikor már lángolt az épület!

– Te láttad ezt? – kérdeztem. – Mert én később érkeztem.

– Igen. Akkor még tanácstalanul gyülekezett a nép, még nem vadult meg, amikor már füstöl- ni kezdett az emelet!

– Az emelet?

– Igen.

Ott volt az államvédelem.

– Akkor ez egyértelmű – válaszoltam.

Azon a beszélgetésen végül megállapodtunk abban, hogy nemcsak a besúgóknak, de az államvédelemnek, a rendőröknek is érdekükben állt eltüntetni az iratokat.

– Mert holnap is nap lesz – fűztem hozzá.

– Holnap is szükség lesz besúgókra!

– Meg kell jelentetni – törte meg a csendet Z.

– Hadd lássa a város! Mégpedig a lehetséges legelső újságban.

Ekkor már a kezembe vettem a füzetet, kinyitottam.

– Hagyd itt, éjszaka átnézem, holnap megbeszéljük – mondtam.

Z. elköszönt, elment. Letettem a füzetet az asztalra, az ablakhoz léptem újra. Nem akartam szembesülni a nevekkal. Félttem, hogy felismerem valakit, aki közel állt hozzám, s csak megnehezítem, megkeserítem az életemet. De nem tudtam nyugodni se. Kint bolyhos sötétség lepett el mindent, ekkor már szinte senki nem járt az utcán. Nem volt mit néznom. Nemsokára visszamentem az asztalhoz, kezembe vettem a füzetet, megszagoltam, jó füstszagú volt, de nem tudtam kinyitni. Letettem újra.

2.

El kell mondanom, utáltam a besúgókat. Viszont ez így, ilyen egyszerűen kijelentve, nem fedí a valóságot. Sokkal összetettebb érzés volt, hogy ezt egy mondattal el lehessen intézni.

Inkább úgy fogalmaznék: azt a megveszekedett érzést, dühöt, félelmet és rettegést, amit mindig éreztem, ha valakiről elterjedt, hogy besúgó, nem lehet elmondani. Csak meg kellett látnom valakit egy-egy államvédelmi tiszttel beszélgetni, s többet nem tudtam az illőre ránézni. Annak ellenére sem, hogy később, az idősebb barátaim elmondták: akiket nem tudtak beszervezni – sokakat –, így járatták le. Ezekkel az utcai beszélgetésekkel lehetetlenítették el. Ha megállították az embert, nem mert elmenni, állt, szégyenkezett, nézte, hogy kik láthatják, rettegett. A szekus, aki tudta ezt, élvezte a helyzeti fölényét, nem engedte el. Kedélyeskedett, nevetett, mintha csak régi ismerősök volnának, barátok, akiknek sok fontos mondanivalójuk van egymás számára.

A legtöbb embert éppen ezért, hogy mások láthassák, a városi parkban állítottak meg. Vagy utcasarkokon, ahol mindig sokan voltak, s gyorsan híre kelt mindennek. A legtöbben épp azok közül kerültek ki, mondták az idősebbek, a tapasztaltak, akiket többnyire nem tudtak beszervezni. Ez akkoriban, még fiatalon, tapasztalatok híján, talán a dühtől és tudatlanságtól eszünkbe sem jutott. Ahogy csak később tudtuk meg azt is, hogy a valódi besúgókkal, akikkel „beszélgetni” akartak, a város különböző pontjain elrejtett, s erre a célra fenntartott találgatásokban beszélgettek. Viszont ekkor már tombolt a nincstelenség, s hogy jelezzék: a hatalom a helyén van, s tud mindenről, meg-megverték néhány hangadót. Persze olyant is, aki elsuttogott valamit valakinek, egyébként ártatlan volt. Ezek közül többen félelmükben öngyilkosok lettek.

Ekkor kezdtem tanulni a várost. Falun születtem, az eszmék nem kísértettek odahaza, s a tőlük való félelem sem. A középiskola elvégzése után nem jutottam be az egyetemre, rögtön elvittek katonának – ott nagykorúsítottak –, a feleségem szerint naiv voltam, és zöld, mint a hagymaszár. Viszont, mert mindenképpen bizonyítani akartam, hogy nem „odaaló va-

gyok”, ahol dolgozom – ekkor épp diszpécser voltam egy gyárban –, olcsón szellemeskedtem, magyaráztam a szocializmust, az aranykort, amíg Borbély bácsi, az üzemi párttitkár, akiben inkább egy nagyapa rejtőzött, mint egy jövőt építő kommunista, meg nem állított az üzem udvarán.

– Kapás elvtárs, hogy van? – kérdezte.

A munkába érkezésem előtt, reggel négytől közel három órát tejért álltam sorba:

– Nagyszerűen, Borbély elvtárs, aki nálamnál jobban van, hazudik!

– Örvendek, Kapás elvtárs – mondta a maga szelíd módján –, az jó, nagyon jó... Bár mindenki így lenne! Viszont – karolt belém – a gyárban azt beszélnek, „erről” sokat beszél. És másról is!

– Válaszolok, ha kérdeznek – mondtam elhalványulva, mert eszembe jutott, hogy Ceaușescu elvtárs tanait magyaráztam aznap reggel is. Ceaușescu elvtárs úgy-e sokat beszélt, nem mindenki számára volt világos, amit mondott, nekem épp akkor jelent meg az első könyvem, felértékelődtem az emberek szemében, hát úgy-e kérdeztek. Én meg feleltem.

– Csak azért szólok, mert már kétszer is érdeklődtek maga után – mondta.

Ezt már értettem. A gyomrom hullámozni is kezdett.

Borbély bácsi egy kicsit raccsolt, elnyelte a szavak végét, amikor beszélt, de amit mondott, világos volt, mint a nap.

A munkaidő végeztével elmentem egy ismerősömhöz, aki a mentorom volt, s elmondtam, hogy mi történt aznap.

Legnagyobb meglepetésemre, visszakérdezett: – Miért, te mit gondoltál?

Hogy önmagamon kívül mások számára is fontos vagyok, először ekkor tudtam meg.

3.

Amikor Z. elment, a feltörő kíváncsiságom ellenére nem nyúltam a füzet után. A lelkemben lévő ellenállás s a félelem túl erős és nagy volt ahhoz, hogy le tudjam győzni. Föl-alá kezdtem

járni az irodában, majd kezembe vettem a füzetet újra és újra, de nem tudtam kinyitni.

Hogy biztassam magam, eszembe villant, amikor életemben először mondta egy személyzetis, hogy „hívatnak”. Miként kaptam ’86-ban útlevelet, de azt is felidéztem magamban, hogy mivel fogadtak az alsó szomszédok, miután hazatértünk.

– Nem bírjuk tovább – mondta Vera suttogva egy héttel a hazaérkezésünk után –, miután elmentetek, egy éjszaka arra ébredtünk, hogy valakik járnak a lakásokban.

Először nem fogtuk föl a szavak jelentését, aztán már majdnem, mégis:

– Mit mondasz? Te miről beszélsz?

– Hogyhogy járnak a lakásban? Hisz zárva hagytuk, hogy mentek be?

De eszembe villant rögtön az is, hogy Á., a barátom, akinek elmeséltem, hogy útlevelet kaptunk, s megyünk el, azt mondta, hogy mielőtt elmegyünk, szórjunk krétaport a bejárati ajtó mögé. Ráadásul a feleségem hozott is krétát az iskolából, de nevetségesnek tartottam.

– Ahogy szoktak – mondta Karcsi, a férje –: kipp, kopp, kipp, kopp.

– És ti ezt hallottátok? Még a cipőt se húzták le?

– Igen. Ketten-hárman is lehettek a lakásban, jól hallottuk!

– De hát miért nem nyitottatok ajtót, amikor mentek le a lépcsőházban, hogy lássátok, ki volt? Miért nem telefonáltatok a rendőrségre?!

– Azt mondd? – nézett rám Karcsi. – Bátor ember vagy te!

– Bátor, nem bátor, ki kellett volna nézzetek, hisz a barátaink vagytok, hogy vegyék észre magukat!

– Még a kukkantón sem mertünk kinézni, ledermedtünk – mondta erre Vera is –, az ágyból egy fél óra múlva sem tudtunk kikelni!

– Feküdtünk az ágyban, még lélegzeni sem mertünk, nehogy meghallják! – mondta Karcsi is.

Vera gyermekorvos volt, a legnaivabb nő, akit ismertem, Karcsi almérnök. Addig, ha va-

lamit suttogva mondtam a lakásban, hogy az „illetéktelenek” ne hallják, nevettek rajtam.

– Jól elintéztetek minket! – mondtam. – Legalább ne mondtátok volna meg...

– Elintézed te magadat – mondta Karcsi dühösen –, nem kell segítséged neked!

Ahogy átvillant mindez rajtam, már nem kellett biztatnom magamat. Az emlékek magukkal ragadtak, a düh s a fájdalom szétömlött bennem. A kezembe vettem a füzetet, kinyitottam.

4.

Nem tudom, mit vártam Z. túlradóan fontoskodó bejelentése után. Talán az államvédelem év végi jelentését? Névsorba szedve a város legfontosabb besúgóit?

A kezemben lévő füzet egy körzeti milicista nyilvántartási naplója volt. Lassan-lassan azonban, ahogy dühösen forgatni kezdtem a lapokat, kiderült más is. Ahogy elmélyedtem benne, rájöttem, nem csak a körzetben lévő „egységek”: vendéglők, cukrászdák, üzletek, a különböző szövetkezeti műhelyek névsorát tartalmazza, hanem a román nyelv árnyalt sugalmazásában a „bizalmi” emberek névsorát is. Akik – Z. szerint – csipegnek, csiripelnek. Tetszett mindkét szó. Már-már derűsen, könnyedén nézegettem a lapokat – bagatell dolognak tartottam az egész füzetet –, amikor föl-villantak képzeletemben a hajnali tejsorok. Láttam, ahogy a tejesüvegek sorjáznak felcímkezve az üzletek előtt. Láttam a személyekre leosztott öt tojást s havi tíz deka vaját. A csirkelábakat, csirkenyakakat, ahogyan magukra hagyottan, sápadtan búsulnak a pulton az exportra küldött melle húсок, felső- és alsócombok után. Hallottam az emberek dühös kommentjeit:

– Ne tessék egyszerre kiadni a negyed vajamat, Erzsike, nem tudom beosztani!

– Van-e még a diplomata kenyérük, Amálka?

Diplomata kenyérnek hívták a rendes kenyeret, mert olyan lapos volt, hogy belefért a diplomata táskába.

Fölvillant egy munkatársam képe, akiknek hajdan pékségük volt, s elmondta: az édesapja, ha a segéd véletlenül elsózta a kenyeret, kiállította őt az ajtóba, hogy bocsánatot kérjen az érkező vásárlóktól. – Ahogy az újabb sütés meglesz, mi magunk visszük haza – nyugtatta az érkezőket. Eszembe jutott, ahogy ugyanez az ember könyökölt, tülekedett később a hússorban, mert „bekövetkezett, hogy nem mi civilizáltuk magunkhoz a sok falusit, hanem épp ellenkezőleg, ők züllesztettek magukhoz miniket, régi városlakókat!” S mert eszébe juthatott, hogy nem „törzsökös”, hanem jövevény vagyok én is, hozzátette: – Már megbocsáss!

És így tovább, és így tovább. Ekkor már nem nevettem. Hát igen, ők voltak a rendszer tartóoszlopai – villant át rajtam. A pulzusra tett ujjak!

Most már egyre kíváncsibb lettem. S bár átvillant rajtam az is, hogy végül is ezekért az elszólásokért nem hallottam meghurcolni senkit, ezzel együtt mégiscsak jelentettek. Jelentettek félelemből, önvédelemből, a negyedévi prémiumért, a lakásért, színes tévéért, hűtőszekrényért, esetleg: csak. Önszorgalomból. Mert gyűlöltek valakit, és ártani akartak. Igaza van Z.-nek – gondoltam –, meg kell jelentetni rögtön a teljes névsort az újságban. Úgy, ahogy van. Hadd ismerje meg a város őket. A disznó szemeteket! Bár – hagytam egy kis rést – kérdés az is, mivel fogták be az illetőt? Elszólta magát valahol? Szidta a rendszert? Lopott, megszarolták? És persze az sem mindegy, hogy mit jelentett.

Néztem a neveket, már a füzet végéhez közeledtem, nem ismertem közülük senkit. És ekkor – utolsó előttiként – egy élelmiszerüzlet bizalmijaként egy ismerősnek tűnő nevet találtam. A névvel együtt képzeletemben megjelent egy arc is. Viszont meg kell mondanom azt is, nem voltam biztos a nő nevében. Csak a családnév tűnt fel, sajátos, ritka név volt, tőlünk a harmadik tömbházban laktak. Hogy megbizonyosodjam, elővettem a telefonkönyvet, meg-

néztem a megfelelő betűnél a neveket – felismertem a férje nevét.

Az egyik legszebb nő volt a negyedünkben. Be kell vallanom, sokszor megcsodáltam. Középmagas, szomorkás, barnapiros, madonnás arcú nő volt, ráadásul fénylő fekete hajú – hullámokban omlott a vállára –, csak az álla íve volt élesebb. Természetes szépség, nem festette magát.

A szépsége ellenére azonban feltűnt az arcát belengő, áttetsző, átszellemült szomorúság. Mintha délibáb lengett volna lakként az arca előtt. Sosem láttam nevetni. Feltűnt azonban más is. Ennek a nőnek karcsú termete, szépsége okán úgy kellett volna jönnie-mennie a világban, mintha lebegne, mintha rögtön el akarna repülni, fel a felhők, csillagok közé, ennek ellenére olyan volt a járása, mintha mázsás súlyt cipelne a hátán. Már-már attól féltem, egyszer megbotlik valamiben. Nem volt semmi fennhéjázó benne.

Bizonyára Önökkel is megtörtént már, hogy megláttak egy szép nőt, s rögtön jókedvre derültek. És ettől a találkozástól egész nap jókedvűek voltak. Vagy megláttak egy csúnya nőt, s feltették a kérdést: Mit keres ez a nő az én napomban? Miért rontja el az én napom örömét a csúnyságával? Valahányszor csak találkoztam vele, mindig ez jutott eszembe. De másképp. Valahogy így: hogyan mer egy ilyen szép nő ilyen sugárzó szomorúságot árasztani maga körül? Olyan feltűnően kihívót, ami nem illik az arcához? Egy szép nő legyen vidám, kama-toztassa a szépségét, sugározzon jókedvet maga körül, egyáltalán hogyan mer szomorú lenni?!

Egy nap meg is kérdeztem az egyik barátomat, aki ugyanabban a tömbházban lakott:

– Te láttad valaha nevetni? Miért van ez a szomorúság az arcán? Beteg? Rosszul élnek a férjével?

– Hogy Te miket tudsz kérdezni! – mondta a barátom nevetve. – Persze, hogy láttam. És jól élnek. A férje imádja, a tenyerében hordozza!

De két nappal később felhívott telefonon:
– Gondolkoztam rajta – mondta –, évek óta nem láttam nevetni!

Először föl sem fogtam, miről beszél, aztán igen.

– Nocsak – mondtam fölényesen –, a kérdés nem hagyott téged sem nyugodni.

– Megkérdeztél, nem? Én válaszoltam. Majd rájöttem, hogy nincs igazam.

És ekkor átvillant rajtam: talán ez lehet a magyarázat? Ezért megy úgy, mintha mázsás súly lenne a hátán? Mintha a világ nem is létezne körülötte.

Az órára néztem, megdöbbsentem. Tizenkét óra volt. Ideje lefeküdni – gondoltam.

5.

Ha szolgálatosok voltunk, az volt a szokásunk, hogy kihúztuk a fotel betétjét – kihúztam én is, lefeküdtem. De nem tudtam elaludni. Bármit csináltam, a nő arca kúszott elő a sötétségből. A szomorúság az arcán még feltűnőbb lett, nézett rám, nézett, mintha csak azt kérdezné: Tudod a titkom, most mit akarsz tenni?

Azon az éjszakán végül nem aludtam. Legalább tízszor fölkeltem, elsétáltam az ablakig, néztem ki az éjszakába. Visszamentem, lefeküdtem. Egész éjszaka virrasztva töprengtem, arra gondoltam, hogy reggel megérkezik Z., választ kell majd adjak neki. És nem tévedtem. Reggel Z. érkezett elsőnek. Még le sem rázta a havat a kabátjáról, úgy tört rám:

– Na, mit szólsz? – kérdezte.

Nem néztem a szemébe.

– Ennyire havazik? – kérdeztem, s megfordulva kinéztem az ablakon.

Kint hó borította be az utcát, a szemközti házakat, a park fenyőit. Nem fordultam vissza, mintha csak a havazásról beszélnék, azt mondtam:

– Lépje be a hó, felejtjük el!

Z. először úgy tett, mintha nem értené, amit mondtam, aztán rám mordult:

– Te megbolondultál? – kérdezte. – Megbolondultál teljesen?

– Itt, egy körzetről van szó – fűztem hozzá magyarázatként –, és a városban nyolc körzet van!

Szünetet tartottam, hadd gondolkozzon el azon, amit mondtam, fontolja meg, de Z.-ben dolgozott az adrenalin.

– Na és? Mit akarsz mondani? – mondta dühösen.

– Hát nem érted? Bélyegezzük meg ezt a harminc embert, miközben a többiek élnek, lapulnak?!

Felcsattant.

– De legalább látni fogják, mi várhat rájuk – mondta. – Rettegjenek csak.

– Szó se lehet róla!

– De miért?

Kinéztam az ablakon, néztem a hóhullást, a hó borította háztetőket és utakat, s arra gondoltam, hogy ha megjelentetjük ezeket a nevet, végighullámszik újra az indulat s a gyűlölet a városban. Testvér testvért, szomszéd szomszédot, férj feleséget fog gyűlölni. A gyanakvás befészkezi magát a hétköznapiakba, és ott ragad örökre. Ekkor már tudtam, történjen bármi, de nem szabad engednem. Nem és nem! Azt a várost akartam látni, tudni, amelyet valaha öntudatlanul, s talán már első látásra megszerettem. Amely nyomorultságában, megalázottságában is bennem élt. Láttam a büszke templomokat, a macskaköves szűk utcákat s a kúszkodó lakóit is. Akiket századonként újra és újra megkínzott a történelem.

Ránéztem Z-re.

– Válaszolhatnám azt is, a város közérzetéért – mondtam. – Ébresszünk gyűlöletet épp most, amikor látszatra mindennek vége van?

– Igen.

– Jó – mondtam. – Mikor a többi körzet nyilvántartása is itt lesz, lehet róla szó. Addig nem.

És ahogy kiejtettem a szavakat, képzeletemben öntudatlanul rögtön feltűnt a nő arca.

Mosolygott.

”Csendesen (...)” a magamét

Interjú Lőrincz Györggyel

Fotó: David Botond

Lőrincz György Székelyudvarhelyen élő íróval megváltozott hangkörökről, különféle prózafajtákról, népiségről és urbánusságról, közösségi problémákról és az énbé zártságról beszélgettünk fontosabb kötetei, életpályája főbb momentumai mentén.

– Fogjuk meg ezúttal a végéről a dolgokat, kezdjük egy aktualitással: nemrég Szerelmes novellák címmel jelent meg új köteted. Ír még hetven fölött szerelmi történeteket a szerző? Nem érvényes rád az, amit Arany János úgy fogalmaz meg, hogy „hangköre más...”?

– Nos, meg kell mondanom, ezek a novellák, elbeszélések egyetlen kivétellel nagyon régiek. Évekig nem írtam sem karcolatot, sem novellát. Annak ellenére sem, hogy mint műfajt, mindkettőt nagyon szerettem. Az egyetlen új novellát a feleségem műtétje után írtam, a címe: *Te vagy a legszebb...* Két éve épp a Magyar Naplóban jelent meg. A feleségemet gégerákkal műtötték, eltávolították a hangszálait, és amikor megtapasztaltam, hogy mit jelent mindez, vagyis, hogy többé soha nem hallom a hangját, megírtam, amiről úgy éreztem, hogy nagyon fontos megírnom: bármi történt is, számomra ő a legszebb. Akkor már közel ötven év állt mögöttünk, az idén augusztus 8-án lesz a félszázados évfordulónk. Ez a kötet részben azért született meg, mert Szabó Árpád kollegám

a Hargita Megyei Művelődési és Vallásügyi Igazgatóságon, aki festő, mielőtt eljöttem volna nyugdíjba, noszogatni kezdett, hogy szívesen készítené illusztrációkat szerelmi történeteimhez. Persze, bennem volt az a gondolat is, hogy az olvasók is lássák, nem csak a fájdalomról, a magyarságról s szenvedésről tudok írni... Kilencc éve vagyok nyugdíjas...

– *Nagyon sok női figurát ábrázolsz, nem csupán epizódszereplőket, hanem főszereplőket is. Jól érzékelem, hogy – írói értelemben – a nők a gyengéid?*

– Igen. A nők, ha még egyáltalán szabad dicsérni őket, kivételes lények. Nemcsak mélységesen érző emberek, de okosak, tudatosak, erősek. A szépségük csak ráadás, hogy teljes legyen a kép. Én rögtön a háború után születtem, s akkor még éltek a faluban a legendák azokról a csodás, szilaj asszonyokról, akik a háború alatt családfenntartókká váltak, kaszáltak, szántottak, döntéseket hoztak, kemények voltak, mint az acél, tették, amit kell. Ezek a történetek mélyen meghatottak. Ráadásul engem apró gyermekként szerető asszonyok vettek körül, egy

Édesanyámmal, édesapámmal és feleségemmel

csuporékban volt az egész rokonság, s aki mindig csak szeretetet tapasztal, az sosem tanulja meg, mi a gyűlölet. Talán jobb író is lennék, ha tudnék egy kicsit gyűlölni, de én csak azt hallottam mindig: „légy jó”, „légy szófogadó”, és az is akartam lenni.

– Van még tétje az alkotásnak hetven után? Különbözik az írástechnikád, mások az ihletforrásaid, mint fiatalabb korodban, vagy ilyen értelemben nincs változás?

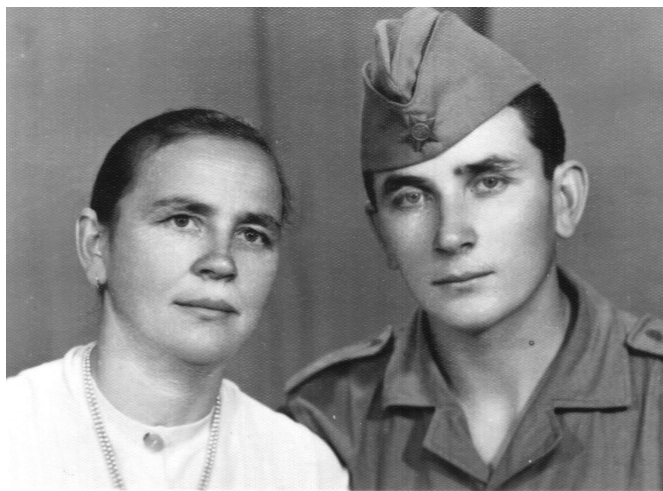
– Én két évvel ezelőtt elhatároztam, hogy nem írok többet. Aztán történt valami, ami megváltoztatta ezt a döntésemet. El kell mondanom, hogy a kíváncsiság is furdalt, meg tudnék-e még szólalni novellában... Éreztem, hogy karcolatot már nem tudnék írni, mert a jó karcolat olyan, mint a vers, egy tömbből fakad...

Ami az „írástechnikámat”, ihletforrásaimat illeti, azok nem változtak. Engem mindig az igazság keresése érdekelt, a népem sorsa. Tudom, hogy így ma nem illik kimondani, de én olyan közösségben nőttem fel, ahol szinte az egész falu összefogott, hogy kineveljen egy-egy ügyvédet, bírót, orvost, papot, tanítót, pontosabban valakit ezek közül, aki később az ügyük szószólója, védelmezője lesz. És én azt hallottam egész apró gyermekkoromtól, hogy a közösség tagjai felelősek egymásért. Az erősebb segíti a gyengébbet. A közbirtokossági törvények például olyan támogatást biztosítottak az özvegyeknek, árváknak, amelyeknek a „szociális érzékenysége” kivételes még ma is. De, ha már rákérdeztél, el kell mondanom azt is, hogy a szociográfiai kötetben, amely megelőzte a novellásköteteimet, ilyen címek vannak: *Az utolsókat ki temeti el?* Vagy a már akkor, a hetvenes években kivándorlásról szóló *Halálodra egyedül maradsz*. Szinte azt is mondhatnám, hogy egész életemben jól, rosszul, ugyanazt a témát írtam. Ezek közül csak néhány novella, néhány elbeszélés és egy kisregény lóg ki, s talán a *Besúgó voltam, szívem* című regény. De ott is felbukkan a közösségi megaláztatásunk, hisz a főhős még álmában is azt látja, hogy a szekus ezredes egy szikével kutat az agyában, s szedi ki az agytekervényeibe rejtett magyar emlékeket. A himnuszainkat, a magyar zászlót stb.

– *Szociográfiai írásaidat említetted: megjelenésükkor, az 1980-as években úgy jellemezték, hogy bennük „a kisember ellentmondásos lelkülete jelentkezik lírával átszőtt, balladai erővel”. Te magad hogyan ítéled meg az Amíg csak él az ember kötetet, egyáltalán: mi sodort téged a szociográfia felé?*

– A való világ. Az igazság kimondásának vágya. Az, hogy az a valóság, amit én láttam, más volt, mint amit az újságokban olvastam. A valóságról többen is írtak: Végh Antal, Szabó Zoltán, Illyés Gyula, Beke György, Fülep Lajos... Fekete Gyula, aki akkor már erősen kongatta a vészharangot népünk fogyása felett. Rengeteg

volt az öngyilkosság is mifelénk, amiről szintén nem írtak soha. Pedig a magyarság volt Európa legönpusztítóbb népe már ekkor is. És akkor ott volt a kérdés: miért? De ott voltak a

Édesanyámmal lasiban

munkahelyi megbetegedések is. A cigányság helyzete. Szállóige lett még a templomi prédikációkban is akkoriban, amit megírtam, hogy amikor az egyik kisvárosi szülészorvos felajánlotta egy következő terhesség esetén az abortuszt a kilencedik szülésre megjelenő cigányasszonynak, az annyit mondott: „Maga csak irtsa a saját fajtáját, doktor úr, ne velünk törődjék”. Szóval, jó kitérő volt számomra a szociográfia. Az is lehet, hogy ha az orosz példaképeim mellett maradok, mert nagyon szerettem az orosz irodalmat, egészen más író lehettem volna. De ez lettem, aki vagyok. Móricz mellett Németh Lászlót tartom a legnagyobb magyar írónak, és fenntartásokkal ugyan, de Szabó Dezsőt. Az erdélyiek közül pedig Tamásit, s bár ugyancsak fenntartásokkal, de Nyirőt és Wass Albertet is szeretem. Egyébként, nézd csak meg a nyugati irodalmat: nem kimondottan a posztmodernség lett az egyetlen mérték. Hisz ott van a modern francia irodalom egyik leghíresebb regénye, a *Behódolás*, de említhetném Cormac McCarthy *Az út* című regényét is...

– *Visszatérő motívumaid: néped sorsa, a Székelyföld sorsa. A Pusztulás című, 2004-es regényedben festett kép ma mennyire aktuális, mi változott azóta?*

– Azt is mondhatnám, ma teljesedett, teljesedik ki valóságosan is, hisz soha ennyi fölszántatlan föld nem volt nálunk, mint most. Ha Csíkszeredában jársz, nézd meg Udvarhely után, Máréfalván, az út bal oldalán, miként teraszosították hajdan még a meredek dombhákat is. Kosárban hordták fel az esők által lemosott földet, hogy termővé tegyék az agyagos, köves hegyoldalt. Ugyancsak kosárban hordták a parcellák határaihoz a tavaszi fagy által felhozott köveket is, és kökénybokrokat ültettek ugyanoda, hogy a lefutó esővíz ne moshassa le a termőföldet. Most pedig mi van itt, Udvarhelyszéken? Egymást érik a megműveletlen, bozótos földek. A birtokos parasztság volt valamikor a magyarság legöntudatosabb része, tartásos, büszke népség, de megroppantották, sokakat

Feleségemmel és fiainkkal

öngyilkosságba kergettek. Elpusztították. Amikor pedig visszaadták a földeket, már nem volt kinek, mert akiknek volt gazdatudásuk, részben elvándoroltak, mások pedig meghaltak. Hogy ha a Gyergyói-medencében járva látom a régi, hatalmas templomokat, sír a lelkem, hogy

kik voltunk, s mivé lettünk! Micsoda teremtő-erő volt ebben a népben! És közel száz évig megállt a falvakban ez az értékteremtő élet. Nem építettek, mert nem tudták, mikor bontják le. Ráadásul tetőzi mindezt a kiáramlás. Olyanok is mennek, akiknek itthon is mindenük megvan. Külföldön ágyrajárók lesznek a gyermekeink, miközben hat-nyolcszobás lakások állnak üresen idehaza. Vagy egy-két idős ember tengődik bennük. És a külföldi munka okán nem születnek meg az unokák sem, akikre az öregek kétségbeesetten várnak. Mert ők már a megtapasztalt életükből s a hajdani elődök elbeszéléséből tudják, mit jelent, ha megszakad a lánc. Ahogy százados tapasztalattal a hátunk mögött ma már tudjuk azt is: mit jelentett a magyarság számára az egyke.

– Pomogáts Béla azt írja a *Pusztulás utószavában*, hogy köteted egy újabb „methamorphosis Transilvaniae”, székelyföldi történelmi tabló. A közzelműltat mutatja be: személyes élmények is felbukkannak?

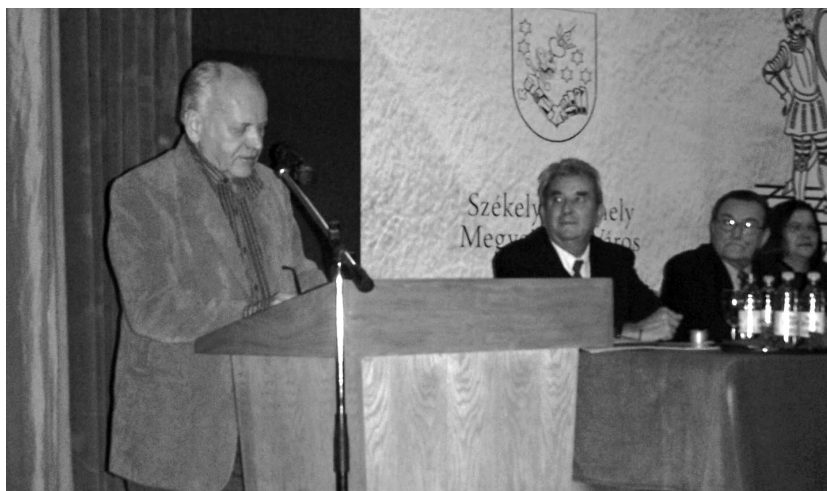
– Részben. Hiszen elment az én fiam is. De többretegű a mondanivaló. Emléket akartam állítani azoknak, akik utolsóként, vagy utolsó előttiként, még mindig megszólaltatják egy-egy faluban a pusztulásra ítélt magyar templomok harangjait. Bemutatni, hogy a harangozó, aki az

egyetlen magyar a faluban, bár tudja, hogy csupán önmagának harangoz: nap mint nap megkonganatja a harangokat csak azért, hogy hallassa, hogy még él, létezik. Ő is, – és persze általa – át-tételesen a magyar templom is. Meg akartam írni, hogyan véreztették ki 1949-ben a birtokos parasztságot. És amikor a semmiből talpra akart állni, hiteleket vett fel, az egész Székelyföldön csak egyetlen növény, a krumpli virágozott, aztán valakik ősze elején behozták a török krumplit. Tönkre is ment akkor szinte minden gazda.

– *Könyveid többsége alapján a „népi író” kategóriát is rád süthetnék. Akkor mi is a helyzet azokkal a könyveiddel, amelyekre az imént úgy utaltál, hogy kilógnak a sorból, lévén urbánus témájúak?*

– Amikor megjelentem a Székely Könyvtár sorozatban, a kötet anyagát válogató Lövetei Lázár László bevallotta azt célozta meg, hogy „népi író” mivoltomat felmutassa. És ez, meg kell mondanom, kimondottan megtisztelő számomra. Gondolj csak bele, milyen szerzők sorakoznak ebben a névsorban! De az is igaz, hogy csak a novelláimból háromféle kötetet is lehetne válogatni... Egy ilyen népit, és ez a leghangsúlyosabb, egy másikat, a városba tévedt, s ott tébláboló, helyét nem lelő kisemberről, és egy harmadikat általánosabb emberi mondandókkal. Viszont el kell ismernem azt is, hogy egy

olyan csoda novellát, mint Móricz Barbárokja, vagy Végh Antal *Ökörsiratója* még mindig nem írtam meg. Ami pedig az urbánus tematikát illeti: faluról származom, de 1973 óta városban élek, élményvilágom felerésztt tehát urbánus. A *Besúgó voltam, szívem* és *A szív hangjai* kimondottan ilyen ihletettséggű, de van két kisregényfeleségem is: a *Sóvárgás* és *A köztiszteletnek örvendő férfi*. Ez utóbbiban a tisztesség meggondolatlan, könnyű elvesztését írtam meg, azt, hogy miként keveredik a kisváros talán legtisztességesebb orvosa

Az EMIA díjátadóján, Kántor Lajos (balról), Magyarai Lajos és Pécsi Györgyi társaságában

– önhibájából is persze – még csak nem is bizonyítottan lopás gyanújába. És mi következik majd ebből... Azt viszont el kell ismernem, hogy az emberi jellem sokkal színesebb skálájával találkoztam a városban, mint odahaza falun. Az én tapasztalásom az, hogy a birtokos parasztember az egyik legjellemesebb emberfajta. Volt. Legalább is mifelénk. Persze tudom én azt, hogy a tulajdonbirtoklás kevésbé kiszolgáltatottá teszi az embert, tartást ad az egyenes derékhoz, de mégis. Bár az is igaz: találkoztam hasonló típusokkal a gyárban is – „a kezem munkáját nem veheti el senki” –, de a munkások közt már nagyobb volt a kiszolgáltatottság. Ezt is meg kellett írni.

– *Köteteid sorában körülbelül fele-fele arányban találunk regényeket és novellagyűjteményeket. Te inkább regényírónak vagy novellistának érzed magad – alkatalag melyik műfaj áll közelebb hozzád?*

– Fiatal koromban egyértelműen a novella s a karcolat állt közel hozzám. És ki kell hangsúlyoznom, hogy még az elbeszélés sem tartozott a vágyott vagy művelt műfajok közé. Az igazi karcolat olyan, mint a fényképezésben a pillanatfelvétel. A novella egy kicsivel több. De csak egy paraszthajszállal. Fiatalkoromban ezek jelentették a kihívást számomra. Később, ahogy öregedtem, a regény lett a kedvenc műfajom. Jó volt elnyújtózkodni benne. Úgy csinálni évekig, mintha írnék is, és mégse. Lustálkodni. Persze meghatározta ezt az is, hogy én soha nem voltam „hivatásos író”, nem dolgoztam soha irodalmi lapnál, nem vett körül az akol bátorító melege. Magyartanárra feleségemen kívül, a megjelenésük előtt, nem olvasta el senki az írásaimat. Ő sem mindig. Viccesen, de az is elterjedt, hogy nem is én, a feleségem ír helyettem. Nyolcórás munka után írtam – még ma sem tudtam megszokni a reggeli alkotást –, nyaranta hazajártam még a szüleimhez is, a földeket megdolgozni. Magam voltam. Korábban

Ausztriai felolvasókörúton Gálfalvi Györggyel, Antal Imrével és Antal Ágival

sem vett körül nemhogy irodalmi kör, még egyetemi közösség sem. Meg is írta köszöntőjében Molnár Vilmos, amikor a Székelyföld-díjat kaptam, hogy ne sírjak többet, ők befogadnak. Fel is tettek a kolofonra.

– *Stílusodban az epikum mellett végig tetten érhető a líraiság, az esszéisztikusság. Krédód szerint mindezeket ötvözi a jó próza?*

– Vissza kell térnem az előbbi kérdésre is: el tudok képzelni jó városi prózát is, mint például Fejes Endre vagy Kertész Ákos regényei, amelyekben nem hull le még egy levél sem a fákról, a csillagokra sem néznek fel a hőseik soha. De engem mindig körülvevett a természet. A mindenség a maga titkos csodáival. Én gyermekkoromban órákig el tudtam nézni a patak fodrozódását, a levelek rezgését a fákon. Áhítatot éreztem a csillagok láttán, vagy csodáltam, ahogy a hangyák örökké gürcölnek, örökös rendben. Így én a természetet nem tudtam megkerülni íróként. Olyan volt számomra, mint gyermekkoromban a dunyhával vetett ágy. Csak bele kellett feküdni, adva volt. És a látható szépségből szinte következett a líraiság. Ami pedig az esszét illeti, írtam esszét is, már rögtön a rendszerváltás után a várható kihívásokról. *Magunk revíziója* címmel a Romániai Magyar Szó hetekig közölte.

Még azt is mondhatnám, volt visszhangja is. Ugyanakkor el kell mondanom azt is, mindenki mást akart látni bennem. Budapesti jó barátom, Csanády András, Csanády György fia, a szociográfia felé noszogatót. Kántor Lajos, aki a Korunkban a legelső prózáimat is közölte, a regényíró szerette volna látni bennem. Szabó Gyula bácsi a novellistát. A város, Udvarhely, a heti rendszerességgel jegyzetet író publicistát. Én meg kapkodtam ide-oda. Nem volt elég, hogy három helyen is dolgoztam, az 1990 utáni széthullást látva létrehoztam az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítványt is. Azt már csak a tény kedvéért írom: díjakat osztottunk ki, szobrokat, hősi emlékműveket állítottunk, nemcsak Udvarhelyen, hanem a környékén is.

– *Apropó, 1990: ahogy megnyíltak a határok, nagyon sok székelyföldi ember ment ki Magyarországra dolgozni. De nem mindenki „csinálta meg a szerencsését”, sokan elkallódtak. Ezt írod meg az imént említett A szív hangjai című regényedben. Talán ez a legrealistább az összes műved közül, társadalomregény, természetesen Lőrincz György-ösen megfogva...*

– Köszönöm a meghatározást. Ez a regény úgy született, hogy egy jó ismerősöm megkért, írnam meg a lánya sorsát. Végül nem kimondottan róla szólt az írás. Sajnos most, pár évvel a regény megírása után bekövetkezett az, aminek be kellett következnie: ez a csodás, öntörvényű, önmagát kereső lány öngyilkos lett. És be kell vallanom, önmagát kereső leveleire emlékezve el is sirattam magamban. Viszont az is igaz, hogy ekkor már többen is megkerestek, innen Udvarhely környékéről is, amikor elment egy-egy fiatal. Szóval, így született ez a könyv.

– *Utolsó nagyepikai vállalkozásod, a Bécs fölött a Hargitát, trianoni történet, az emigráció, az idegenség könyve. Jól érzékelem, hogy amolyan öszszegző munkának szántad ezt, amelyben egybefogtad mindazt, amit a mai világ és benne a magyarság helyzetéről gondolsz?*

– Csak próbáltam. És ez után a könyv után el is határoztam, hogy nem írok többet. Úgy érez-

tem, megírtam mindent, ami fájt, sajgott bennem. Trianont, mindent. Mert az európai igazsághoz tartozik az is, hogy a mi fájdalmunk is fájdalom. És a mi fájdalmunkat nem írja meg helyettünk senki más. Identitásregénynek szántam, hősei Erdélyből, Bácskából, Felső-Magyarországról származnak, akik Bécsben küszködnek az emlékeikkel és saját sorsukkal, amelyről tévesen azt hiszik, hogy az övék is. Az övék persze, csak éppen kutyát sétáltatnak, rakodómunkások, kőművesek. Két nyelv foszlányai között élnek. Följük tornyosul újra és újra a történelem. A múlt. És persze, a jövő kérdése is: mi legyen a gyermekeikkel? Hagyják, hogy minél gyorsabban beolvadjanak, vagy őrizték egy fájdalmas múlt emlékeit, amely már gyermekeik számára nem jelent semmit? Mi legyen a saját életükkel... Ráadásul a könyv befejező fejezeteiben már ott virraszt a globalizáció is, annak minden átkával, hisz a szétszórattatásunk még Béccsel sem fejeződik be. Gyermekeik már Kanadában, s Indonéziában küszködnek önmaguk keresésével! A kérdés persze az, hogy megtalálják-e valaha is önmagukat. Mit veszítenek el önmaguk keresése közben? A Skype pótol-e egy kézszorítást, utcai köszönést, egy ölelést? Vagy miközben önmagukat keresik, épp elveszítik azt, akit keresnek: a saját múltjukat... Magányosan fel-alá járnak a világban. Nem tapasztalnak meg olyan érzéseket, mint az apaság, anyaság, vagy egy közösség, egy nyelv, védő, óvó emlékezete. Egy ezeréves kultúra vagy egy vers csodája! Persze tudom, hogy vannak politikai közösségek, akiknek ez is a céljuk. Hömpölygő tömeggé változtatni a gondolkodó embert. Minél kiszolgáltatottabbá tenni, magányossá, aki önmagát se találja meg, soha. Mert a magányos embernek is kell egy hűtő. Két magányosnak kettő. Emelkedik a fogyasztás.

– *Én személyesen a Besúgó voltam, szívem című könyvedet szeretem legjobban. Valahogy mégsem volt kellő visszhangja. Vajon azért, mert kényes, pikáns témát dolgoz fel?*

– No, látod, ezt nem is tudtam! Itt élünk közel egymáshoz, össze is járunk, mégsem mondtad soha. Megnyugtató lett volna, ha én ezt tudom. Annál is inkább, mert nagy kétségeim voltak a könyv kapcsán, s volt, aki azt mondta, katarzis nélküli könyv. Én pedig úgy gondoltam – persze nem az enyém, hanem az olvasó véleménye a meghatározó –, hogy katarzissal kezdődik. Azzal, ahogy a főhős, félelmében, mert besúgó volt, futni kezd az

égő milícia épülete láttán a vasúti talpfákon, mert rájön, hogy kiderülhet, ki volt. Egyébként igazad van, olyan csend vette körül, mintha meg sem írtam volna. A kripta csöndje semmi ahhoz képest, ahogy elhallgatták. Amikor a *Titkosan – Nyíltan* megjelent Kolozsváron Kántor Lajosék szerkesztésében, akkor értettem meg, miért. A *Pusztulást* viszonylag nagy vita vette körül, ezt nagy csönd. Persze időközben rájöttem, hogy nem vennék én sem olyan könyvet a kezembe, amelynek ez a címe. De az is igaz, egy kicsit túlírtam. Most, ha egy kicsit meghúznám, talán szerintem is jó könyv lenne...

– *Melyik köteted nőtt leginkább a szívedhez? Jól sejtem, hogy a Bukás című novelláskönyved, amely az Isten köve című válogatáskötet gerincét is adja, kicsit efféle kedvenc?*

– Nem. A legjobban az *Elveszített sziget* című kötetet s a *Sóvárgást* szerettem. Az *Elveszített sziget*, amely lehetne akár az elveszített haza is, a személyes kedvencem, ha lehet ilyen. Azt írtam meg benne, miként haltak, halnak meg egy vágy reményében a barátaim. Férfi ismerőseim. Ehhez hasonló tematikájú *Az uradalom elfoglalása* című novella is. Összességében talán igazad van, mégis. Úgy vagyok a *Bukás* és az *Isten köve*

Oláh Jánossal, Mezey Katalinnal a Magyar Napló bemutatkozásán Székelyudvarhelyen

című kötetekkel, mint a sokgyermekes anya a szeretetével.

– *Pécsi Györgyi az atmoszférateremtő képességedet emeli ki, azt hangsúlyozza továbbá, hogy írásaidban a valóságot elmocintod „a mesék titokvilága felé”, a változó körülmények között az állandót próbálsz megragadni.*

– Pécsi Györgyi túlszereti az írásaim. És ezt köszönöm innen is. Kántor Lajos s Pomogáts Béla is. De a túlzás az túlzás, mondhatnám, még ha rólam van is szó. Lövétei Lázár László válogatása után újraolvastam én is néhány írásom, s valóban van bennük valami meseszerű. Úgy tűnik, mintha mesét mondanék. De az a válogatás, vagyis az *Isten köve* másért is a szívem közepe. Egyrészt, mert gyönyörű a borítója, másrészt, mert a válogatást végző és a könyv előszavát író Györgyi talán az egyedüli, aki önmagától felismerte, hogy miről szól a kezdő és a záró novella, az *Elveszített sziget* és *Az uradalom elfoglalása*. Hogy e két novella mondanivalója között folyt az én életem.

– *Nemrég kissé kesernyésen jegyezted meg, hogy olykor úgy érzed, kezdesz kimenni a divatból. Mit is gondolsz irodalmi divatokról határon innen és túl, s hát a te helyedről?*

A Székely Könyvtár Válogatott novellák című kötetének bemutatóján
Lövetei Lászlóval és Borsodi L. Lászlóval

– Azzal akartam kezdeni a választ, hogy voltam-e egyáltalán divatban? Voltam. Volt olyan könyvem, amely március 15-én két óra alatt négyszáz példányban fogyott. Itteni viszonyok közt nagy példányszámban kelt el a *Pusztulás* is, de már az első kötetem is. Ugyanakkor, amiről én írtam, írok, a fiatalok nem szeretik. Akik pedig szeretik, azok velem együtt öregednek és halnak ki. Én mindig láttam az olvasóimat, akiknek írtam. A sorok fölött mindig a szemükbe néztem. A fiatalok körében még *A szív hangjainak* sem volt nagy visszhangja. Az pedig az ő sorsukról szól! No, a *Sóvárgásnak* és a novelláknak talán igen. Amint erre már utaltam, konzervatív ember vagyok, régi értékrenddel, akinek törvénykönyvnek meghatározó, és elég lenne a tízparancsolat is. Mert minden cselekedetem során ott van valahol a lelkem mélyén: az én szabadságom nem sérti-e mások szabadságát? Ahogy persze az is, hogy mások szabadságának, öntörvényűségének hol a határa. Megengedett-e, hogy mások túlzásba vitt szabadsága, nyilvánvaló önzése

meghatározza, befolyásolja az én közérzetemet? De ezzel együtt felteszem nem egyszer azt a kérdést is, szabad-e jónak, tisztességesnek, becsületesnek lenni? Főleg, amíg a fiaim velem voltak: szabad-e erre nevelni őket? Hisz már eleve hátrányba kerülnek egy tisztességtelen, értékrend nélküli világban. Aki tolvajok közé kerül, ne értekezzen a tisztességről: ott más értékrend dűvik. És nem az a személy dicsőül meg, aki visszaadja a lopott holmit. Sőt, azt ki is közösítik. Miközben persze már a kérdés feltevésekor tudom, épp azért nyugodt a lelkiismeretem, mert tisztességesen próbálok élni. Van egy közösségem által elfogadott

értékrendem, nem követek el becstelenséget, bűnt. Ezért hát jól alszom. Nem „hisztizek”, nem lelkizek. Sokszor nézem a televíziós vitákat, s azt látom, akinek értékrendje van, az mindig hátrányba kerül azokkal szemben, akiknek nincs. A meghökkenésen túl, a viták során, először mindig önmagát kell legyőznie. A saját tisztességét. És a tisztességtelen kérdésekre nem lehet jó választ adni. De, hogy kérdésemre visszakanyarodjak: engem irodalmi irányzatok, divat sosem érdekelt. Csak csendesen, de mondtam a magamét.

Zsidó Ferenc

Zsidó Ferenc
(1976, Székelyudvarhely)
író, kritikus

Bolla Eszter
(1995, Pápa) szerkesztő,
Budapesten él, Oláh János-
ösztöndíjas

Képes mesevilágok

A Magyar Napló Kiadó 2019-ben megjelent gyerekkönyveiről

A Magyar Napló Kiadó 2011 óta foglalkozik gyerekkönyvkiadással. Adorján Viktor és Kovács Zoltán Vilmos művei nyitották a Kiadó gyerekkönyveinek sorát, majd Kenéz Ferenc és Kocsis Csaba mesekönyvei kerültek kiadásra. A Magyar Napló gyerekkönyveinek tárházát kezdetekben török mesefordítások tették színesebbé: Erdal Öz *Korkut apó története*¹ mellett *A szarvas szultánkisasszony* című török népmesegyűjteményt² találhattuk akkoriban a Kiadó kínálata között. Később a Magyar Napló elismert, Kossuth- és/vagy József Attila-díjas szerzői közül többen fordultak a gyerekközönség felé: megjelentek Utassy József és Serfőző Simon gyerekversei és Mezey Katalin, valamint Fecske Csaba meséi is. Fisch Gábor László a többi szerzőtől eltérően sorozatokban gondolkozott a gyerekkönyvek terén, így jelent meg a kétrészes *Nagyapó meséi* és a három részből álló *Rapandi*-sorozat.

A gyerekkönyvek megjelenésével az évek során az írók mellett párhuzamban több tehetséges illusztrátorral tudott együttműködni a Kiadó. Legkiemelkedőbbek Rényi Krisztina, Bányay Anna, Horváth Krisztina és Oláh Katalin Kinga munkái.

A tavalyi évben öt új gyerekkönyv jelent meg a Magyar Napló Kiadónál.

Csender Levente *A különleges Meditittimó kalandjai* című meseregénye januárban került a könyvesboltok polcaira. A mű két világot tár az olvasó elé: az egyik Meditittimó herceg autizmusából eredő különlegességeit természetesen veszi, a másik az elfogadás és segítség helyett a hiányosságaira fókuszál, és a fiú megváltoztatására törekszik. A könyv a mesei és a való világ színtereit változtatva igyekszik elfogadásra ösztönözni az olvasót. A hazai gyerekkönyvpiacra egyedülálló kezdeményezés, az autizmus témájában eddig nem született érzékenyítő gyerekkönyv. Sikerességének jelzője, hogy egy év alatt három kiadást ért meg. A könyvet az író személyes érintettsége teszi hitelessé, ugyanis első gyermeke autizmussal született, így Csender Levente a mindennapjaiban tapasztalja az autizmussal való együttélés nehézségeit és örömeit egyaránt. A könyvet az illusztrációk teszik sajátossá: a szerző felesége, Szalontai Enikő autizmus szakirányú gyógypedagógus készített rajzokat a mesékhez. A könyv gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt ajánlott olvasmány.

Szegedi-Szabó Béla *Hangyabefőtt* című meseregénye könyvhétre jelent meg. A cselekmény Porhón, egy különleges szigeten indul, amelyet nem jegyeznek a térképek. Kortó, a porhói pap itt találkozik a hangyással, aki kalózok elől menekül. Kortó úgy dönt, megmenti a hangyász életét, így a bölcs Prigliccel, valamint segítőtársával, Lojolával, a hangyással útnak indulnak. Szárazföldi és tengeri kalandjaik során együtt küzdenek a végső célért, miközben egyre többet

1 (Fordította: Tasnádi Edit, illusztrálta: Oláh Katalin Kinga)

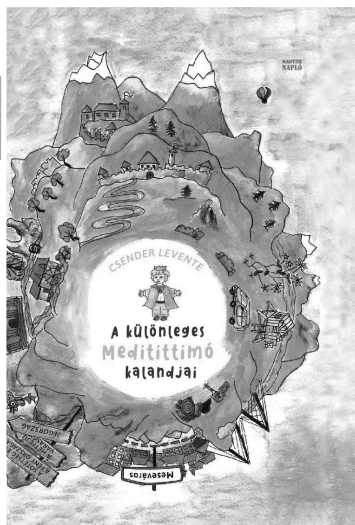
2 (Gyűjtötte: Muhsine Helimoğlu Yavuz; fordította: Tasnádi Edit; illusztrálta: Oláh Katalin Kinga)

tudnak meg útitársaikról és önmagukról is. A könyv az olvasót is utazásra hívja: a mozgalmas cselekménnyel együtt haladva megtanul különbséget tenni a jó és a rossz karakterek, a nagyvárosi zaj és az érintetlen sziget csendje, az igaz szerelem és a félrecsúszott kapcsolatok, a pénz és a valódi érték között. A Bányay Anna által illusztrált utaztató- és kalandregény nyolcéves kortól ajánlott.

Kováts Gábor *Huba Álomföldén* című mese-regényében megfordul a felnőtt–gyermek hierarchia viszony. A felnőttek rosszkedvűek, mert rossz álmaik vannak, így Hubára, a bátor és elszánt fiúra vár a feladat, hogy megmentse Álomföldét Dzsuvas Vilitől, és visszaállítsa a jó és rossz álmok rendjét a világba, hogy a felnőttek békében aludhassanak. Huba Szörmiék krencének függönyén keresztül átjut a másik világba, Álomföldre, ahol kalandjai során többek között találkozik Tündérmadzag Hercegnővel, a Rakétafarkú Mókussal, győzedelmeskedik a plüssnyuszik támadása fölött. A szerző

gyermekeivel közös játéka inspirálta a cselekmény egyes elemeit. A könyv groteszk vonásokkal alkotott szereplőit és világképét Győri Tibor rajzai illusztrálják. Minden olyan gyerek számára emlékezetes olvasmányélmény lehet, akik szeretik a furcsa, nem mindennapi dolgokat.

Rovó Edina *Színekből font mesék* című könyve huszonegy mesét tartalmaz. A Kiadó tavaly megjelent mesekönyvei közül ebben a műben kapják a legnagyobb hangsúlyt az illusztrációk. Rovó Edina meséi szoros kölcsönhatásban vannak Tüttő József festményeivel: az alkotások egymást inspirálva keletkeztek. Festményekről született meséket és mesékről született festményeket gyűjt össze a kötet. A szerzőtől egyébként sem áll messze a képzőművészet: festőművészként is tevékenykedik az írás mellett. A kötetben szereplő mesék többnyire erkölcsi tanulságokat fogalmaznak meg a gyermekek számára, de nem csak a szokványos mese keretei között: Rovó Edina nem félt a halálhoz és egyéb kényesebb témákhoz nyúlni a gyerekek

nyelvén. A könyv vizuális és erkölcsi nevelésre alkalmas minden iskoláskorú gyerekeknek.

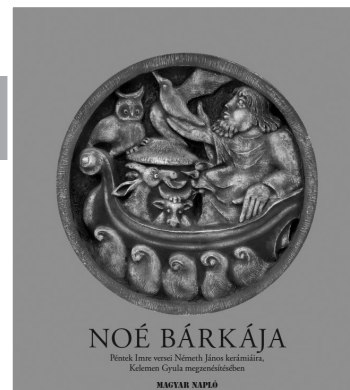
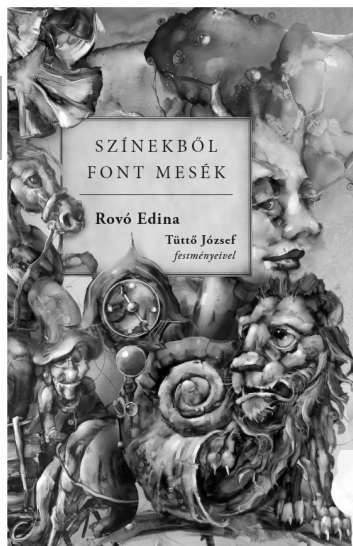
Jezsó Ákos *Mátyás király égig érő fája – Mesél a történelem* című kötete a szerző szavaival élve „kismanós történelem”. Jezsó Ákos történész a magyar történelemről írt meséket, itt-ott kiszínezve, jobban érthetővé téve a gyerekek számára. A mesék nemcsak a múltat tárgyalják, hanem a jelenre is reflektálnak, megjelenítve Mátyás király, Szent István, Rákóczi Ferenc és több magyar történelmi személy alakját. A Keményfi Gábor rajzaival díszített könyv a történelem iránt érdeklődő gyerekek számára ideális olvasmány akár önálló olvasásra, akár felolvasásra.

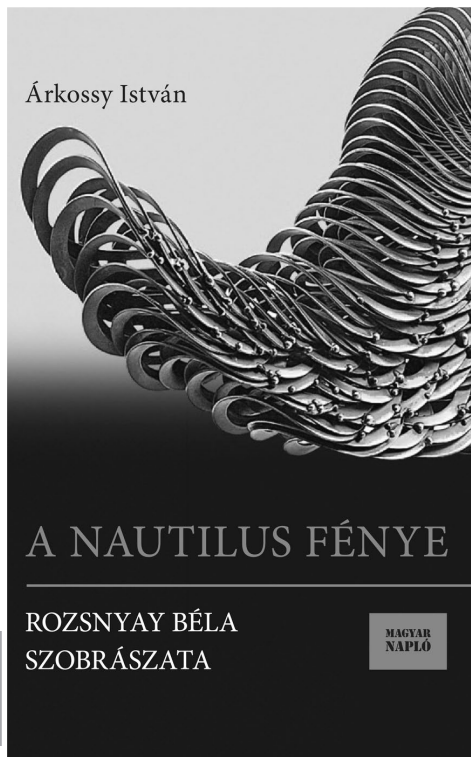
Péntek Imre *Noé bárkája* című könyve három alkotó munkája: a József Attila-díjas költő gyerekverseit Németh János kerámiaművész alkotásai illusztrálják, és Kelemen Gyula zenéi keltek életre. A kötet versei állatokról íródtak, mintegy leltárszerűen összegyűjtve a bibliai Noé bárkáján utazó állatokat. Emellett olyan

meselények is helyt kaptak a kötetben, mint a sárkányok, a sellők és a kentaurók. A versek óvodai és iskolai használatra, előadásokra kiválóan feldolgozhatóak, a CD-melléklet segítségével még színesebbé varázsolhatnak egy-egy műsört.

A Magyar Napló Kiadó tavaly megjelent gyerekkönyveit szemlélve érdekes, hogy sok szerző ez évben fordult a gyerekközönség felé. Csender Levente hat novelláskötet után talált a mesék világára, Szegedi-Szabó Béla korábban verseket, prózát és drámát is írt, a *Hangyabefőtt* az első mesekönyve. Kováts Gábor és Rovó Edina szintén először alkotott gyerekek számára. Továbbá szembetűnő, hogy a felsorolt kötetek között Péntek Imre alkotott egyedül a líra műfajában, azonban ha a prózában írt műveket közelebről megnézzük, szinte mindegyikben találunk versbetéteket is.

Bolla Eszter

Bolygóközi kisplasztika

Banner Zoltán

(1932, Szatmárnémeti) művészettörténész, író, Békéscsabán él, Szervátiusz-díjas

Árkossy István: *A Nautilus fénye. Rozsnyay Béla szobrászata*, Magyar Napló–FOKUSZ Egyesület, Budapest 2019.

Egy majdnem elkésett vonat, egy utas, aki az utolsó percben érkezik. Ez lehetne a mottója annak az albumnak, amely Rozsnyay Béla szobrász- és ötvösművész életművéről jelent meg Árkossy István tollából és szerkesztésében.

Derűsebb és még romantikusabb megközelítésben arra a magyar legendamintára utalnék, amiként a díjait tekintve már világhírűnek is mondható, de Nyugatról Magyarországra majdnem későn (vissza)érkezett, majd hetvenedik életévében, 2019-ben elhunyt, fogtechnikusból lett erdélyi képzőművész esete gyarapítja a lakatosinas Ferenczy István, a kőfaragóinas Izsó Miklós, a patikusságot otthagyo Csontváry Kosztka Tivadar (a sor a végtelenségig folytatható) hivatástudatának csodával határos példatárát.

Rozsnyay Béla is valami páratlan, megismételhetetlen, őseredeti kapcsolatot teremtett a láthatatlannal. Szívderítő planetáriumában a szemlélő úgy érzi magát, mintha ő lenne az

óriás, nem pedig a kozmosz; legszívesebben tovább játszanánk játékait. Acél-, ezüst-, bronz-, kő- és féldrágakő-alakzatai váratlan nyereségei kortárs művészetünknek, ráadásul hatalmas örökség fénylik fel a Nautilus fényében. Arról a művészi fémművességről van szó, amelyet már a honfoglaló magyarok magukkal hoztak (a lószerszámokon, a tarsolylemezekon, a nagyszentmiklósi kincsen stb.), és amelyet a 14. században az ugyancsak ötvös-szobrász Kolozsvári testvérek (Márton és György) nagyváradi királysobraikkal – a prágai-kolozsvári Szent Györggyel, a Szent László hermával és nyomuk veszett műveikkel – már európai csúcson képviseltek, akárcsak a következő századok nagyhírű erdélyi ötvössége (csak Kolozsváron ezer ötvösnevet ismerünk a századok folyamán). A 20. században Fuhrmann Károly (Fettich Nándorral egyidőben és azonos szellemben) honosította újra az ősi honfoglaláskori motívumokat és műfajokat. Aztán az 1960-as, 70-es

években kitűnő szobrászok (Puskás Sándor, Hunyadi László) és tehetséges fémművesek (például a marosvásárhelyi Mohr Lajos) modern ékszernyelvi mozgalmából éppen Rozsnyay Béla teremtett olyan egyéni műfajt, amelyben a két művészet, a szobrászat és az ötvösség szimbiózisa egyszerre rehabilitálja és szemlélteti az anyag, a gondolat és a funkció korszerű formaképző lehetőségeit.

Külön öröm a krónikásnak, hogy (leszámítva a Kieselbach Galéria nemrég megjelent Nagy István-albumát) a 2019-es év egyik legszebb könyvét az ugyancsak megszakítatlan folytonosságot képviselő „önéletíró erdélyi művészek” legújabb és legtermékenyebb alkotójának, Árkossy Istvánnak köszönhetjük. Árkossy István az elmúlt tíz esztendő alatt (2009-ben jelent meg első kötete) ráadásul külön műfajt értelt, mégpedig az önmagával és másokkal beszélgető, kérdve kifejtő művészeti esszétanulmány stílusát.

A 19. századi reformkor, szabadságharc és a rákövetkező évtizedek képi jegyzőkönyvvezetője, Barabás Miklós (az első magyar művész, aki ebből megélt) *Önéletrajza* óta a nemzeti lét talajmozgásainak hiteles orákulumaiként olvashatjuk a magyar művészek naplóit, vallozásait, levelezését, emlékiratait. Ahol maga a nemzeti lét került végveszélybe, például Erdélyben, az író mellett a művész természet-szerűen vállalta fel a szeizmográf szerepét, éppen ezért annak idején külön rovatot nyitottam számukra az Utunk általam szerkesztett művészeti oldalán, Műhelynapló felcímmel, amelyben azonban akkor a jelen kötet szerzője még sem szólalt.

Árkossy István ennek az esszéista vonulatnak, félek, egyik utolsó képviselője. És ne átalljuk kimondani, hogy ez a könyv, művészettörténeti fontosságán túl, azért jelentős, mert mindenki által követhető úton vezet be egy nem

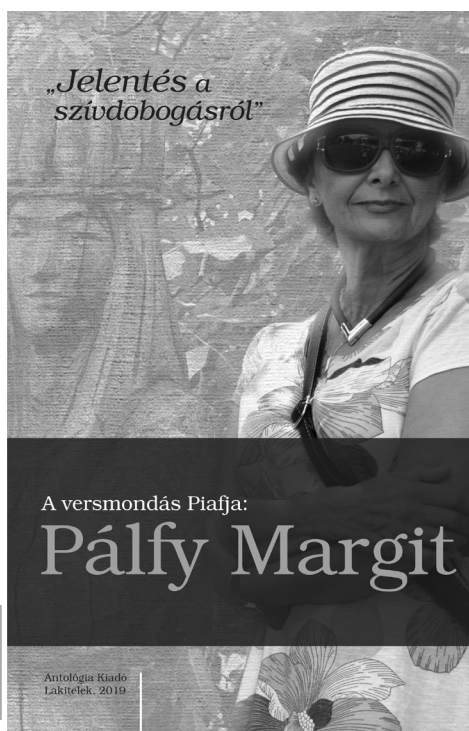
mindennapi művész műhelyébe, múzeumába, de tulajdonképpen a művészet, a művészi alkotás szellemterébe, ahová megfelelő esztétikai művészettörténeti ismeretek híján esetleg még az értelmiségi olvasó sem merészkedne be, nemhogy elolvasson, de még meg is vásároljon egy művészeti albumot.

A művész válaszainál, önelemzéseinél többnyire terjedelmesebb kérdéseivel, közbevetéseivel Árkossy nem elméletgyártásra törekszik – ezt elvégzi bevezető esszéjében –, hanem óriási művészettörténeti és gyakorló képzőművészi jártasságával valósággal beavatja az olvasót annak az elkoptatott, ősi igazságnak az érvényességébe, hogy a műalkotás mindenekelőtt mesterség, csak annak a tökéletessége minősülhet át a gondolat, az élmény, a katarzis hordozójává. Márpedig át kell minősülnie, különben a mesterség csak mesterség marad, tehát formai rébusz, vagy legjobb esetben ízléses (esetleg ízléstelen) dísz tárgy előállítására képes.

Árkossy és Rozsnyay utolsó párbeszéde (amelyet a művész még elolvashatott, de megjelenését már nem érthette meg) a gyönyörű mesterségről szól, azért és úgy, hogy szinte észrevétlenül vegye birtokba emlékezetünket, képzeletünket a művek szellemi eleganciája.

Napjaink művészeti írásának mindenképpen legfontosabb feladata lenne a szellem, korunk szellemének a számonkérése az egyre szellemtelenebb valóságban. A bűvös szelence felpattanó zárjaiként pedig a kötet fejezetei élén a szobrászötvs/ötösszobrász „bővített haikui” olvashatók. „Tekintet koldul a meszesességben / Hol rég kihunyt csillagok fénye kóborol / Merre a végtelen? / Nincs rajta a térképeken / Csillagnak fénye / Embernek árnyéka / Eltűnik mindkettő / Mi lehet Istennek szándéka?” (*Végtelen*)

Banner Zoltán

Egy pódiumművész pályája

Péntek Imre
(1942, Lenti) költő, kritikus,
Zalaegerszegen él,
József Attila-díjas

„Jelentés a szívdobogásról”. A versmondás Piafja: Pálffy Margit, Antológia Kiadó, 2019.

A színészi pályák néha elperegnek a szemünk előtt, felvillan néhány éles kép, maradandó élmény, sikeres előadás, újrázott taps – aztán lassan homályba vész az érdemi része a jelenségnek. Pálffy Margitot régóta ismerem, a pódiumok hősnője, a versmondás emblematikus alakja, aki most kötetben is megpróbálja összegezni a negyven év változatos, szorgos tevékenységét, amely a színházak körül, az előadóestek izzásában lezajlott. *A Jelentés a szívdobogásról – A versmondás Piafja: Pálffy Margit* című kötet kellemes csalódást kelt. Egyrészt, mert gazdagon dokumentált anyag, sok-sok apró, jellegzetes melléklettel érzékelteti, idézi fel a pálya egyes részeit, másrészt mert a környezetrajz, a háttér szintén színes, eleven. Mert a naplótöredék valódi bepillantás az adott életszakasz titkaiba, a sorsszerű, olykor véltetlen elemek ugyanis éppúgy feltűnnek, mint a kiszámított pillanatok: ez a kettősség teszi izgalmassá a kötetet. Egy előadóművész vallomása – ezt a címet is adhatta volna művének a szerző, mert az

őszinteség is hozzájárul ahhoz, hogy nem egyszerű, tárgyilagos szöveget olvasunk, hanem egy-egy felemelkedést a megvalósult est magába, teljesítményébe, majd látjuk a készülődés megannyi apró, de mindenképpen szükséges fázisait.

Kezdjük a névvel, hiszen ez egyáltalán nem közömbös egy nyilvánosság előtt szereplő embernek. Kiderül, hogy a születési név nem volt elég jó, az Aliz vagy Eliz, Szécsi Margittól vette át a Margitot, aki ilyen módon is alakította pályáját. A vele való kapcsolata, megismerkedésük és közös fellépéseik felidézése külön élvezetes fejezete a könyvnek, és az irodalommal való szoros kapcsolat „eljegyzettsége” is innen adódik. Az életrajz csupa előadóművészeti dátum, fotó fellépésekről, helyzetekről, kezdetben például a Szécsi-estekről. (Ezek csúcspontja a Madár-e az Denevér, 1979-ből.) Látom a barátok, ismerősök lelkes sajtócikkeit, Fodor András, Ember Mária, Tarján Tamás, Szokolczay Lajos lélekbe markoló sorait, és megértem:

Szécsi Margittal, 1988. március 9. (fotó: Száraz András)

Pálfy Margit a figyelem középpontjában végezte „munkáját”, a közönség mellett a szakma asszisztenciájával. Meglátom Szervác Jóska alakját, kissé zavart, magyarázkodó mosolyát Margittal, és megértem, kettőjük „együttes futása” szintén a pálya külön fejezete.

Egy újabb fejezet Pálfy Magit naplójának részleteit tartalmazza. (Talán olvastunk volna belőle többet is.) A ’90-es évek! A Szécsi Margit halála utáni időszak. Gyász, megrendülés, em-

lékezés. A memento szép és megrendítő.

A színházi évek, szerepek kezdeti időszaka. *A Vén Európa Hotel.* (Véletlenül láttam is.) Békéscsaba, Debrecen.

„Törékeny, légies teremtés. Meztírláb, hófehér ruhában áll a színpadon. Kelléke hangja, gesztusai, a két tragikus sorsú költő tekintete, s a vulkánként föltörő szenvedély, amelynek eredője a költői gondolat, s nevelője a sandát nem ismerő, alkura alkalmatlan színész, Pálfy Margit.” Bogyay Katalin sorai ezek, de mindenképpen jellemzőek.

Lapozgatjuk a képmellékletet. Ismert szerzők, a hajdani hősi időkből. A Lezsák-est összehajolós pillanata a fellépés előtt. A Vörösmarty téren Valachi Annával. Ferencz Évával a Rátkai Klubban. Buda Ferencsel és Berencz Andrással Sopronban. És ne feledjük: egyike volt azon előadóművészeknek, akik műsorukkal, versösszeállításukkal a nyugati magyarság pódiumaira is eljutottak. Az egyik fotón Borbándi Gyulával látjuk Stockholmban, a másikon Szörényi Évával Los Angelesben.

Külön fejezet mutatja be a műsorokat, az ezekre érkező reflexiókat. Kovács Etelka írja róla: „Aki verssé válik a pódiumon.” És talán tényleg ezt volt a lényeg. A költők – akiknek a verseit pódiumra vitte – is ezt értékelték a legjobban. Különleges vállalkozások, kevésbé ismert művek, felcsillanó lehetőségek. Kondor Béla és Márai Sándor versei, amint megragadják a közönséget Pálfy Margit előadásában. Vagy Sissi verseinek előadása. És a Latino-vits-műsor a színész 75. születésnapján.

Nagy Lászlóval, 1977-ben

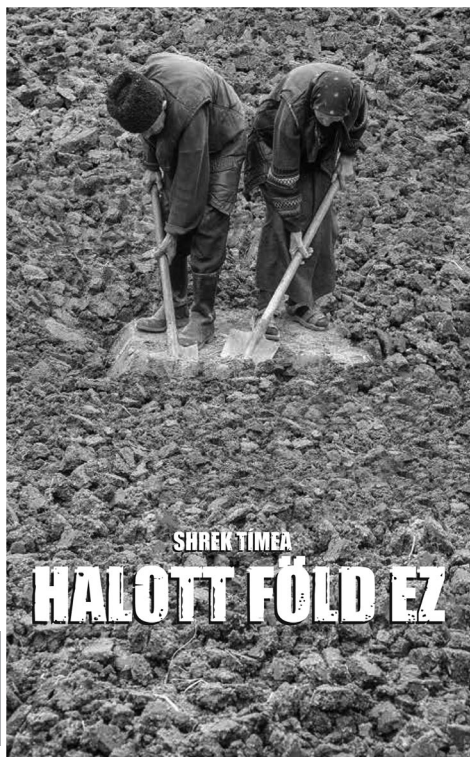
A pálya végén összegyűlik minden. Fotók, kis cetlik, kézzel írt versek, vallomásos levelek. Megrendülten láttam Utassy barátom *Szárszó* című versét, Margitnak címezve. Vagy Turcsány Péter felszólítása elérte-e: „Szabadság fekete sirálya, / ne vinnyogj lángot éjszakánkra.”

És Szervác Jóska *Vacak* című verse, mely a legmélyebb összertozásról ad számot egy lát-szólag könnyed csevegésben.

Talán az is jó, hogy időben hagyta abba. A pálya így is teljessé vált. A pódiumok hősnője

megértette, az illúziókeltésnek is megvannak a szabályai – és lehetőségei. Ő nem akart ki-lépni abból a szerepből, amit gonddal, évek, év-tizedek alatt felépített. Inkább összeszedte a szétszórt gyöngyöket, és mint egy emlékköny-be: letette elének az elszórt pillanatok. Mi pedig élvezettel merülünk el a felkínált szabad-ságban, a valamikori szívdobogások ritmusá-nak szép emlékeiben.

Péntek Imre

Az élet koldusai

Oláh András
(1959 – Hajdúnánás) költő,
drámaíró, szerkesztő, Máté-
szalkán él, Ratkó József-díjas

Shrek Tímea: *Halott föld ez*,
Előretolt Helyőrség Íróakadémia, KMTG
– Budapest, 2019.

A kilátástalanság és a kérlelhetetlen szomorúság nyomja rá bélyegét Shrek Tímea első novelláskötetének hangulatára. Életkudarok fájdalmas képei, testi és lelki traumák, nyomorúság, tragédiába torkolló gyötrelmek. „Novellái nemcsak életszagúak és felkavaróak, hanem szociográfiai mélységűek is” – olvashatjuk a kötet fülszövegében. Elszoktunk már a fájdalom ilyenfajta töménységétől. Elkényelmesedtünk. Shrek Tímea írásai viszont most visszarántanak a földközébe.

A Kárpátalján élő író pályakezdő pedagógusként szembesült azzal a hihetetlen nyomorral, amit a környékbeli cigánytelepről iskolába járó gyermekek sorsán keresztül ismert meg. Kötetének első ciklusa (*Kék sáv*) azon írásokból szerveződik, amelyek mikroszkopikus pontossággal járják körbe és tárják fel mindazon gyötrelmeket, amelyek e sajátos törvényű közösségben zajlanak.

Sorstragédiák tömkelege ömlik az olvasóra: nemi erőszak, testvérgyilkosság, anyai kegyetlenség, koldulás, árvaság, éhezés. Mindez úgy,

hogy a szerző önmagát is elhelyezi a történetben. Többnyire pedagógusként van jelen, és ez a státusz nem engedi meg, hogy egyszerű külső szemlélője legyen az eseményeknek: szükségszerűen titkok tudójává, beavatottá válik, hisz az elbeszélésekben szereplő gyermekek bizalmukba fogadják.

A történetek szereplői ugyanis többségében viszontagságos sorsú gyerekek. Gyerekek, akik beleszülettek egy – 21. századi szemmel nézve – értelmezhetetlen felfogású életrendbe, s mindaz, ami történik körülöttük, a kontrollminta hiányában természetesnek, magától értetődőnek tűnik számukra. (Például, hogy a szülő koldulásra vagy prostitúcióra kényszeríti.) Valami váratlan, valami döbbenetes, valami katartikus élmény kell ahhoz, hogy felismerjék saját helyzetüket, állapotukat, kilátásaikat. Adig ugyanis többnyire gyermekien őszinte együgyűséggel, naivitással reagálnak a környezetükben zajló eseményekre. Mert ők ilyennek ismerik a világot, hiszen a „táborban” körülöttük mindenki így él. Nem ritka a kegyetlenség,

a büntetés, a kiközösítés. És közben ott az iskola, amely más elvárásokat támaszt, de épp emiatt az ellenségesség látszatát kelti, ami gyakran dacot és engedetlenséget szül. És ott van a pedagógus, aki megpróbál egyensúlyt teremteni, felvilágosítani, segítő kezet nyújtani. Ám valódi segítségre csak akkor nyílik esélye, ha el tudja fogadtatni magát, ha ez a mikroközösség megnyílik előtte, ha beavatják. Illetve akkor sem mindig sikerül megoldást találni, hiszen ezt a világot nem olyan egyszerű kezelni.

A kötet nyitóelbeszélése (*Az árva*) éppen a segíteni akarás és a tehetetlenség küzdelméről szól. S a dilemmáról, hogy elégséges-e az, amit vállalni tud az árván maradt gyermek sorsának alakításából az elbeszélő. Folyamatosan kétségek mardossák – pedig életet mentett. És Leila, a hálás cigánylány minden évben – anyák napján – megköszöni ezt.

A további történetek már kevésbé pozitív végkicsengésűek. Hősei: a prostitúcióra kényszerített, mentálisan sérült Pocokszemű Erzsi, az apai molesztálástól szenvedő Zsófi, az ördöggel szövethető banditának „eladott” Erika, a kutyaólból éjszakázó névtelen kisfiú, a kerekesszékes „fapulya”, és a ragasztós kábítószer rabságában vergődő kamaszok. Mindannyian kiskorúak. És esélytelenek.

A ciklus talán két legmegrázóbb novellája egymás mellett lelhető fel. A *Szabaddábon* című írás egy testvérgyilkos cigánylány alakján keresztül vezeti be az olvasót abba a zárt közösségi létbe (az elkészerítő állapotú cigánytelepre), amelynek törvényei minden társadalmi szabályt felülírnak, és amely közösség a saját önpusztító élete mellett rasszista támadásoknak is ki van téve.

A másik történet hőse a nagymama által szutykosan, ápolatlanul iskolába hozott, kanalat sem ismerő *Maugli*. Látszik rajta, hogy éheznek. Anyja leányanya, nem foglalkozik a gyermekével – nem is tud, mert haldoklik. Ahogy a nagymama sem törődik vele. Ő a városban szokott koldulni, hogy az ott szerzett pénzt az-

tán itálra költhesse. A kislány ennek ellenére rendszeresen jár iskolába, de magába zárkózó, nem beszél, nem érintkezik a társaival, és nem is tanul. Hogyan is tehetné, hiszen nem ismeri a füzetet, a ceruzát. Egy kartondobozban alszik, és a kukákból táplálkozik. Az anya halála után ismét a pedagóguson a teher: hogyan tovább? Az érzéketlen nagymamától az árvaház is jobb. Vagy egy örökbefogadó nevelőszülő.

A második ciklus (*Zöld sáv*) szintén saját – családi és környezeti – emlékeket és élményeket feldolgozó, olykor önvallomásnak ható írások gyűjteménye. Nyomon követhetjük az örökségre áhítozó kapzsi rokonok alattomos viselkedését, a folyamatosan tovább hagyományozódó ősrégi kredenc sorsát, fölbukkan a fagyhalált szenvedő részeges szomszéd, a kétségbeesett libapásztorlány és a halálos diagnózissal szembesülő egykori osztálytárs alakja, a fiát halottnak hazudó anya figurája és a modern kori rab-szolgaság.

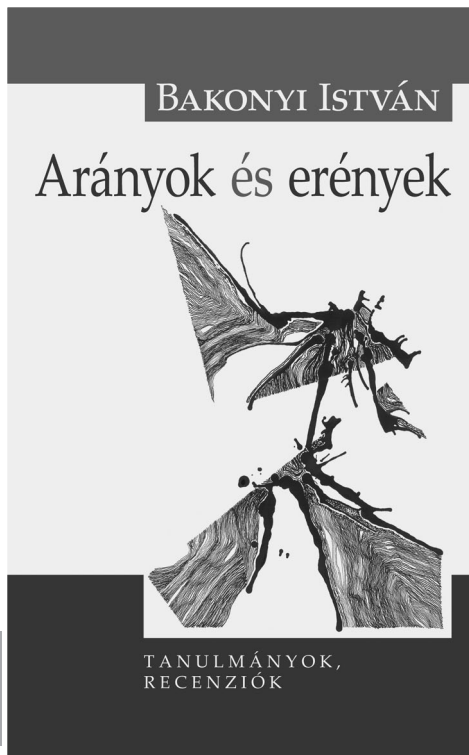
A történetek itt is a tragikum felé hajlanak. Megrázó a születésnap ünnepelés helyett az öngyilkosság felé menekülő – de aztán mégis az életet választó –, megcsalt lány kálváriája (*Az ünnepelt*). Kifejezetten a jelenkorból táplálkozó írás ez, hiszen egy nyitva felejtett, árulkodó chat-ablak indítja el az eseménylavinát.

A legmegrázóbb pedig a *Rózsák* című novella, amelynek szikár egyszerűséggel szőtt sorai közt a kötet címére is rálelünk.

A szerző kendőzetlenül tárja fel az olvasó előtt az élet árnyoldalait – és a háborút, amit a határ innenső oldalán csak hírekből ismerünk. „Gyilkolnak. Ismerőst, ismeretlent, parancsot kapnak. Gyermekkorházat bombáznak le csupán azért, mert rossz koordinátákat adnak meg nekik. A legjobb barátjukat lövik le mellettük, és semmit sem tehetnek” (*A 128-as dandár*).

Shrek Tímea kötete az ezredfordulós generáció nyugati mintájú lazasághoz, szabadsághoz és szabadossághoz szokott világát szembesíti egy – már eltemetettnek hitt – nyomorúságos és keserű életritmussal.

Oláh András

Bakonyi Istvánról szubjektíven

Petőcz András
(1959, Budapest)
író, költő,
Babérkoszorú díjas

Bakonyi István: *Arányok és erények. Tanulmányok, recenziók*, HUNGAROVOX Kiadó, 2019.

Bakonyi István irodalomtörténész, kritikus, irodalmi szervező. Ismertet és láttat, értéket keres, talál és felmutat. Mindezt azonban sajátos módon teszi: a műalkotást és a személyt, az alkotót egységben szemléli, és olyan módon közelít az alkotó ember alkotásához, hogy a személyiségen keresztül, mintegy belülről értékeli. Ezért történik meg az igazi csoda Bakonyi könyvét olvasva. Az a csoda, hogy érezzük a kritikus, az irodalomtörténész azonosulását a művel és annak szerzőjével, érezzük, hogy a kritikus, jelen esetben Bakonyi István, képes arra, hogy valóban láttassa velünk az alkotót és az alkotást. Mindettől az eredeti mű még közelebb kerül hozzánk, olvasókhhoz.

Ennek a kötetnek az elején, mintegy bevezetőképpen Bakonyi István egy lírai esszét, mininovellát nyújt át nekünk, ezzel mintegy megadva könyvének az alaphangját. Ebből idézek: „Egy-egy gyermekkori emlék. Anyámmal, apámmal. Aztán a szabadság napjai a katonaság után. Egy lány mosolya a szomszéd házból. Káptalan-

füred, Alsóörs. Sok-sok éve gyerekeinkkel. Kenese, az akarattjai löszfal. Onnan a végtelen, hosszú sáv.” Érdeemes megfigyelni a tónust, ahogy Bakonyi István megszólal. Nem szokványos megszólalás, nem egy kritikus, irodalomtörténészi – szabványos – megszólalás. Olyan ez a bevezető, mintha valamiféle szubjektív, lírai, önéletrajzi mű indítása lenne.

További idézet: „Egy lelki beszélgetés Tihanyban Korzenszky Richárdval. Ahol azokat a csodaszép fotókat készítette a perjel. S ahol a kultúra is otthonra lelt Isten szép ajándéka-ként. Vagy éppen a visszhang unokáinkkal. Ahol a történelem és a jelen egymásba olvad. Egymásba olvad a tájjal, a vízzel, a levegővel.” Látom magam előtt a szerzőt. Amit olyan ritkán látok irodalomtörténészi gyűjtemény, kritikai munka esetében. De menjünk tovább: „És Füred. Deák Ferenc szobra mellett egy döntő pillanat: megkérem leendő feleségem kezét. Ott, a sétányon. Az Élet sétányán. Nem messze fiam gitározik egy koncerten. Éjjel gyros pitával.

Maszat a csillagfényben. Vagy éppen irodalmi est Praznovszky Mihállyal a Vaszary-villában. És persze a Tempevölgy. Meghitt augusztusi este a siófoki mólón, újra rám ragyognak a csillagok.” Pontos leírás, személyesség, őszinte kitárulkozás. A bevezető árulkodik az alkotóról, aki nem kritikus, nem irodalomtörténész többé, hanem alkotótárs, a megélt és magáévá tett alkotások nem egyszerű értelmezője, de tolmácsolója, mintegy „társalkotója”.

Ebből a személyességből megértjük, hogy Bakonyi Istvánt mi motiválja akkor, amikor alkotókat, valamint alkotók műveit veszi górcső alá. Az, hogy Bakonyi mintegy azonosul a művel, az alkotóval, azt is jelenti, hogy minden műalkotást líraivá transzformál, önmagát mintegy kifejezi az alkotóval, a műalkotással, a műalkotás által, azonosul vele, és ezáltal már nemcsak arról szól egy-egy kritikai vagy irodalomtörténeti írása, ami az elsődleges tárgya, hanem önmagáról is, arról, hogy miért is szereti azt az alkotót, azt a műalkotást, amivel, akivel éppen foglalkozik.

Mert, és ez is fontos szempont Bakonyi kötetének a vizsgálatakor: a szerző arról ír, akiket alapvetően szeret. Ez nagyon fontos kritikus, irodalomtörténeti alapállás. Mint tudjuk, vannak kritikusok, irodalomtörténészek, akik olyanokról szeretnek írni, akiket, vagy amiket utálnak. Bakonyi István nem ilyen. Ő építeni szeret, és épülni. Nem az a célja, hogy kioktasson, hanem hogy tanítson. És a tanítást akkor tudja a leginkább megvalósítani, ha olyanokról ír, akikkel tud azonosulni.

Bakonyi István esetében az azonosulás az esetek igen nagy százalékában a személyes megismerésnek köszönhető, mert ő igen sokszor, ahogy erről már szóltam is, a műalkotást és a személyt, az alkotót egységben látja, láttatja. Képes felfedezni a legkülönbözőbb alkotókban

és műveikben azokat az értékeket, amelyekre érdemes odafigyelni. És, ami nagyon fontos, amely értékekkel azonosulni is tud.

Az azonosulás féltéssel is jár, az értékek folyamatos felmutatásával és féltésével. Ilyen módon jön elő a kötetben Németh László, akiről azt írja Bakonyi, hogy milyen veszteség, hogy sok diák már el sem olvassa, és ilyen módon jön elő Csanádi Imre, illetve Csoóri Sándor, akik azt a nemzeti értéket képviselik Bakonyi számára, ami megtartó erejű, és ezért követendő. De értékmentés Püski Sándor, vagy Albert Gábor felmutatása is, ahogy Nagy László, vagy éppen Takács Imre költészete is értékfelmutatás és követendő példa is egyben Bakonyi István számára.

Látni kell, mennyire tudatosan építkezik a szerző, akkor, amikor kiválasztja azokat az alkotókat, akikről írni akar. Petrőczy Éva, Keszei István, Makkai Ádám olyan alkotók, akikre nem vetődik elegendő fény: Bakonyi ezt a fényt biztosítja a számukra. Hasonló a helyzet, vagy még inkább ez a helyzet Csernák Árpáddal, Agócs Sándorral, Dobozi Eszterrel, Csontos Jánossal. Olyan alkotókról beszél, akik gyakran méltatlanul vannak háttérben. Ugyanakkor olyanokról is szól, folyamatosan, akik érezhetően nagyon is szívügyei, és szerencsére még figyelünk rájuk: Bella Istvánról, Kalász Mártonról például akkor is beszél, ha nem direkt módon róluk szól.

Bakonyi István jelentősége a szeretetben rejlik. Szereti azt, amit csinál, szereti a magyar irodalmat, és nem csupán ezt szereti: de szereti a világot önmaga körül olyannak, amilyen, talán még minket is szeret, akik itt vagyunk közvetlenül mellette, és mi pedig, akikről ő folyamatosan ír és gondolkodik, köszönjük neki ezt a gondoskodó szeretetet.

Petőcz András